

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

APRILIE 2014

NR. 4 (1579)

ANUL XXVI

1 LEU

4

TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII
ORAȘ CANDIDAT

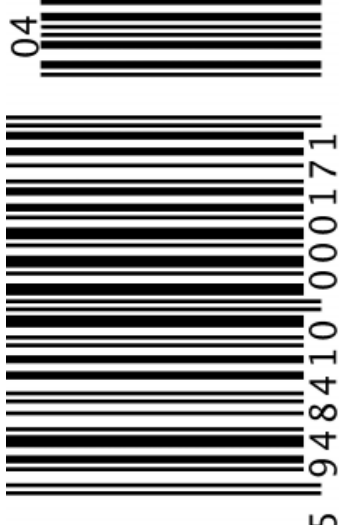
Acest număr al revistei apare cu sprijinul Ministerului Culturii

www.revistaorizont.ro

DIN NOU DESPRE CIORAN

4-5, 32

ANIVERSARE CAMIL PETRESCU

Perioada bănățeană (care îi interesează poate mai mult pe cititorii revistei *Orizont*) a însemnat cristalizarea personalității sale publicistice, dar a fost, totodată, și o perioadă de elan, de speranță, de optimism, pe care nu le vom mai descoperi intacte în nici o altă perioadă a vieții sale. Când s-a întors din Banat, războiul se terminase de trei ani, și devenise evident că visurile de dreptate ale celor din tranșee n-au fost împlinite, că în schimb temerile și neliniștile lor au fost depășite de realitate. Și în cele două decenii interbelice Camil Petrescu își va spune din ce în ce mai descurajat părerea despre întreaga situație politică, socială, economică și culturală a țării.

15-17

LA PICKER OVID ȚOPA

În noul și frumosul cartier al Cernăuților, ridicat în prima decadă a veacului nostru, în partea apuseană a orașului, se găsea dacă veneai dinspre piață, la stânga Teatrului Național, o casă frumoasă cu două etaje proprietatea avocatului român dr. Constantin Onciul, fratele cunoscutului deputat dr. Aurel Onciul. Parterul acestei case a fost ocupat cam până în anul 1910 de restaurantul Gallinger, cunoscut mai ales de elevii claselor superioare ale liceului învecinat, care făceau aici, începând din clasa a VI-a, petrecerile lor bilunare sau chiar săptămânale numite "Knaipe". [...]

În locul lui Gallinger, s-a așezat aici bătrânul Picker, cu vinăria sa destul de cunoscută în oraș, nu numai pentru vinurile bune, dar bune numai pentru cernăuțenii noștri, atât de puțin cunoscători în ale vinului, cât și pentru faptul că fiul său era o personalitate marcantă a orașului.

6-7

PROIECT REALIZAT
CU SPRIJINUL PRIMĂRIEI
MUNICIPIULUI
TIMIȘOARA ȘI AL
CONSILIULUI LOCAL
TIMIȘOARA,
PENTRU SUSȚINEREA
CANDIDATURII
TIMIȘOAREI
LA TITLUL DE
CAPITALĂ EUROPEANĂ
A CULTURII
ÎN ANUL 2021

ANDREI BODIU, DESPRE POEZIE CA ARTA DESĂVÂRȘITĂ

CORNEL UNGUREANU

1. LITERATURA CA SUPRAVIEȚUIRE

Când am primit mesajul cu vestea morții lui Andrei Bodiu, am avut sentimentul că mă anunță că au murit din nou Gheorghe Crăciun și Alexandru Mușina. Nu credeam că e vorba de Andrei, mi se părea o eroare. Pe urmă am citit din nou. Totul era clar, de Andrei Bodiu era vorba.

A murit și el. Primisem cu puțină vreme în urmă e mail să-i trimit un eseu-studiu-articol despre Alexandru Mușina, să vin în iunie la Brașov unde va fi o sesiune de comunicări Mușina. Așa cum primisem o invitație, cu vreo doi ani în urmă, ca să trimit un eseu despre Gheorghe Crăciun, să particip la o comemorare Crăciun. Așa cum primisem cu două zile în urmă e mail că voi primi cartea lui despre China – a călătoriei sale în China – care i-a apărut recent. Trăiam așteptarea cărții sale cu bucuria că ne vom întâlni și în China. Uite că nu ne vom întâlni în China, ne vom întâlni mult mai departe.

Nu știu de ce trăiam cu bucuria întâlnirilor de lângă minunea numită Zidul chinezesc. Bănuiam, ca și el, că e timp. Mi-a trimis romanul *Bulevardul Eroilor* cu precizarea că e prima parte. Un roman al Universității, care, desigur, va fi continuat pe multe pagini. Vor mai urma și alte romane. Și Crăciun, și Mușina și el voiau să recupereze imaginile orașului, ale vieții universitare care îi consuma. Erău niște constructori de cultură rarissimi și energiile pe care le-au investit la Brașov au transformat Facultatea de litere în cea mai vie dintre Facultățile de litere din țară. Dădeau sentimentul construcției culturale înalte prin afirmație și contestație, prin opțiunile lor politice și intelectuale clare. Prin sensibilitate, generozitate, talent. Există, în cazul fiecăruia, eleganța proiectului, priza la realitatea din preajmă. *Evadarea din vid* (*Studii despre poezia românească de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI*) mi s-a părut un titlu și un proiect pe care trebuie să-l ținem minte. Ce trebuie să înțelegem prin "evadare din vid"? Pagina inaugurală, *Despre poezia ca artă desăvârșită*, ar putea fi lămuritoare:

"Am analizat poezia vie, poezia în mers și asta în condițiile în care iată, în 2008, autori despre care scriam acum câțiva ani nu mai sunt printre noi. După Augustin Pop, ne-au părăsit Ion Stratan și Ion Chichere demonstrând încă o dată că *poezia le supraviețuiește autorilor autentici* (s.n., C.U.) Din admirație pentru această artă și cu convingerea lucidă a eternității ei, a faptului că este arta desăvârșită, am scris această carte". Mi-a făcut impresia, lângă mai multe din cărțile sale, că Andrei Bodiu scrie mereu despre supraviețuire. *Studii pe viață și pe moarte* e o carte de poezie extraordinară prin felul în care autorul transcrie un program poetic. O "supraviețuire".

Nicolae Manolescu nota, pe ultima copertă a cărții că în "caligrafiile postmoderniste" de aici, de "o realitate epidermică se scrie direct pe pielea poemului". Andrei Bodiu arată că se scrie direct pe pielea poemului orice studiu pe viață și pe moarte. *Sîmbătă 12 septembrie* arată așa: "Prietenii tăi se ceartă pe/ apă pe încălzire pe cine/

pierde alegerile unul// a și transpirat și pe spatele lui/ are o hartă tot mai precisă// o insulă ne va ucide umezeala zice/ și trimite bezele la o masă alăturată unde/ o domnișoară cap-de-mort rîde/ fără-ncetare vrei s-o luăm cu noi întreabă/ celălalt sînt doar/ cinci locuri în mașină". În fiecare dintre poezii e vorba de "locurile care mai sînt în mașină". Există și *O mașină cu șase sicrie și doi saci de cartofi*: "La fereastră sînt alte flori./ O lumină intensă bate până-n/ parter n-ai// nicio iluzie optică/ un steag negru stă/ priponit lîngă scară oprește-o mașină cu șase sicrie/ și doi saci de cartofi// șoferul se grăbește închide ochii/ și se-mpiedecă de-o sîrmă/ cade de-asupra sînt trei crizanteme imense cade înjură// se ridică are gust de iarbă pe cerul gurii".

Oamenii obosiți îi descoperim mereu în poezia sa. Unul dintre volumele sale de poezie importante, poate cel mai important, se va chema așa: *Oameni obosiți. Inima ta-i un morman de frunze uscate. În așteptarea frigului* sunt "studii de viață și de moarte" ca și alt poem al supraviețuirii, *Tinerețea ca moartea*: "Să stai într-un apartament// Suspendat. Între două blocuri / Într-un cartier unde nu ajunge / Nici bătaia inimii. Nici a vîntului.// Dar cea mai importantă/ Ființă apropiată / Care cît de greu se poate chema. / Înainte se putea întîmpla / Altfel. Dar acum lucrurile// Toate s-au împrăștiat.// «Nu vrei o căpșună înghețată?» / M-a întrebă. "Poezia adevărată rămâne, între "a trăi (frumos)" și "a muri (tânăr)", o artă a desăvârșirii.

2. CĂRȚILE DE ÎNVĂȚĂTURĂ

Evadarea din vid este cartea unui program poetic, dar și a unei solidarități cu cei care cred că poezia e "arta desăvârșită". Începe, semnificativ, cu studiul *Orașul din memorie*, dedicat lui Ștefan Băciu. Băciu stă în Honolulu, dar pe Andrei Bodiu îl surprinde "precizia extraordinară cu care e evocat orașul". E orașul lui, e orașul lor: "Într-o simplă enumerare, poemele amalgamează frenetic: Biserica Neagră, Tâmpa, Warte, Schei, Cetate, Groveri, pe poetul Victor Rath, Pe Tocile, strada Morii... pe de-a-ntregul o lume care capătă culoare și corp, amintind de vremuri și oameni care nu mai sunt și care dădeau viață orașului. Există și un sens polemic aici, în această memorie îndărătnică". Sens polemic, desigur. Brașov a devenit Orașul Stalin, pe urmă a revenit la numele său, dar urmele prefacerilor staliniste au rămas: "Reevaluarea operei lui Ștefan Băciu se poate face dinspre această esențială prezență orașului în poezia sa".

Ar fi multe de spus despre felul în care Andrei Bodiu scrie despre o poezie a orașului, a "marginilor", despre scriitorii din Arad, Oradea, Cluj, Iași, Chișinău, dar și despre cei cu care se învecinase la Timișoara și Brașov. *Forever young* despre Dan Sociu începe așa: "Prietenul meu Caius Dobrescu obișnuia să mă întrebe în vremea studenției - a mea, timișoreană, a lui, bucureșteană - dacă poeziile despre care îi mai vorbeam sunt «de-ai noștri», adică «dacă scriu cu realitatea». La timpul respectiv, să fi fost prin al doilea cincinal al anilor optzeci, eram puțini cei care «scriam cu realitatea»." Erău

puțini, îi va scrie timișoreanul Andrei Bodiu bucureșteanului Caius Dobrescu (alături de Simona Popescu și Marius Oprea, personalități definitorii pentru viața culturală postdecembristă), dar va reveni mereu, cu iubire, asupra timișorenilor, vechi și noi.

La sfârșitul anului 2001, editura Marineasa publică o antologie a câștigătorilor unui concurs național organizat de Cenaclul Pavel Dan. Andrei Bodiu scrie pe larg despre ea. Elogiază juriul format din câțiva cunoscuți timișoreni (Eugen Bunaru, Mircea Pora, Gheorghe Secheșan, Marcel Tolcea și Daniel Vighi), elogiază editura "celor doi Marineasa, Viorel și Gabriel, care continuă să rămână solidară cu ceea ce se întîmplă în aria cea mai nouă a literaturii". Viorel Marineasa este "unul dintre cei mai generoși scriitori pe care i-a cunoscut", iar acest concurs național, cel din 2001, "nu ar fi existat fără entuziasmul tânărului poet și eseist Tudor Crețu, un autor despre care vom mai auzi".

Teza sa de doctorat, rescrisă (fără transformări mari) în *Direcția optzeci în poezia română* este o importantă sinteză consacrată optzeciștilor, cu capitole mari asupra felului în care optzecismul s-a afirmat la Brașov. Lui Alexandru Mușina îi este consacrat un amplu capitol, *Pentru o poetică a explorării*. Momentul inaugural ar fi primul număr al revistei *Astra*, în care Alexandru Mușina publică *Poezia cotidianului*. Articolul rebel ar fi apărut în vremea în care la Brașov se afla Mihai Dulea, cenzorul infam de mai târziu, permisiv atunci. În paginile revistei de la Brașov au apărut Alexandru Mușina, Gheorghe Crăciun, Ovidiu Moceanu, Vasile Gogea. Publicația a părut mai liberală decât altele, fie și datorită strategiilor numitului Dulea.

În numărul 1 din 1982 al revistei, Alexandru Mușina publică al doilea eseu major al său, *Noul antropocentrism*: "Alexandru Mușină gândește poezia sa ca pe un fenomen de ruptură în poezia românească", scrie Andrei Bodiu. Un fenomen de ruptură, dar și o deschidere memorabilă, așa cum se va întîmpla și cu Facultatea de litere a Universității din Brașov. Cărțile pe care Andrei Bodiu le coordonează împreună cu Caius

Dobrescu, *Poezia română postbelică – metode de lectură, texte, analize, întrebări, exerciții și teme* (cu capitole realizate de Gheorghe Crăciun, Andrei Bodiu, Caius Dobrescu, Adrian Lăcătuș, Ovidiu Moceanu. Ruxandra Ivănescu, Virgil Podoabă ș. a.) sau *Literatură și civilizație (Scriitori români canonici și reforma curriculară)* cu Adrian Lăcătuș, Ruxandra Ivănescu, Mihai Ignat, Nicoleta Cliveș ș. a. vorbesc despre coerența profesorilor de la Facultatea de litere a Universității. Coerență ilustrată și de cele zece ediții ale *Colocviilor naționale universitare* gândite de Andrei Bodiu. Întâlnirile dintre scriitori, profesori și studenți, între confesiunile vârstnicilor și replicile tinerilor mi s-au părut foarte importante pentru buna înțelegere a scriitorilor români de seamă.

3. LITERATURA DE AZI ȘI, POATE, CEA DE MÂINE

Am participat la multe dintre colocviile naționale universitare organizate de Andrei Bodiu împreună cu extraordinarii profesori de la Facultatea de litere ai Universității din Brașov. Și Alexandru Mușina și Gheorghe Crăciun au plecat, dar au creat modele culturale și literare. Întotdeauna Andrei Bodiu, Caius Dobrescu, Simona Popescu, Marius Oprea au recunoscut autoritatea lui Alexandru Mușina (cu inițiativele lui de editor și de animator de *creative writing*) și prestigiul lui Gheorghe Crăciun. Și au rămas alături de ei. Încrederea fiecăruia în aproapele său era fără fisură. Ca și încrederea lui Andrei Bodiu în Adrian Lăcătuș, continuatorul său. La Brașov, istoria literaturii își recunoaște statuile. Poezia de mâine nu are cum să fie altfel decât frumoasă, lumea scrisului va supraviețui, spunem după plecarea lui Andrei Bodiu, citind acest mesaj testamentar al său:

"Am convingerea... că avem o poezie de foarte bună calitate. Citind și scriind despre poezie, am fost surd la concertul care, pe diverse voci, cântă prohodul acestei arte. Cum cântecul e vechi de mai bine de un secol, am preferat să cred statornic, în poezie ca într-o artă de avangardă și în poet ca în una dintre conștiințele înaintate ale epocii sale".

ANDREI BODIU

(27 APRILIE 1965 - 3 APRILIE 2014)

EPILOG

*Și capul nostru și mâinile noastre sunt
închise sunt legate
nu se vede nimic

nimic

Sunt aici aici aici
suntem puși unul lângă altul
ne învârtim în cerc
ne învârtim în cerc
simțim căldura și frigul și ploaia și ninsoarea
și ploaia și căldura și ninsoarea și frigul

atât

atât*

LA TOLCE VITA GHEORGHE, INVINGĂTORUL PROFESORULUI G. I. TOHĂNEANU

Din catalogul celor ce nu mai sunt — sau sunt tot mai puțin — , aș enumera, fără o ordine anume, zâmbetul, politețea, vorba bună, iertarea, mila, grația, umărul la nevoie, compasiunea, bucuria zilei de azi, binețea ș.a.m.d. În ziua Sfântului Gheorghe am mai adăugat ceva acestei liste poate puțin prea sentimentale: numele românești! Fiindcă tot mai puțini părinți își spun copiilor Ion, Gheorghe, Vasile, Florica, Maria, ca și cum românii s-ar retrage tiptil și din calendar. (După ce s-au retras și din istoria lor, lăsându-le-o altora decenii întregi?) Cred asta fiindcă cea mai simplă statistică ne arată că, în scurtă vreme, în ziua numelor celor de mai sus, tot mai puțini își vor aștepta oaspeții.

De Sfântul Gheorghe, am gândit eu — cu păcat, poate — , învingătorul balaurului a fost oarecum învins de un neduh al limbii române și locul lui a fost luat de alte antroponime. (Lista lor e lungă și nici într-un caz nu aș dori să se înțeleagă cumva că doresc să îi fac cuiva proces de intenție!)

Etimologic — arată Al. Graur în superba lui carte **Nume de persoane** — , Gheorghe vine de la grecescul *Gheorgos* care înseamnă "agricultor", ceea ce s-ar putea traduce mai bine prin "țăran". O nuanță care, inconștient desigur, m-a făcut, în adolescență, să nu îi simt numelui adevărata lui frumusețe. Apoi am venit la Filologie și acolo am auzit de Profesorul Gheorghe Tohăneanu, căruia, în casa Profesorului Eugen Todoran, i se spune/ spunea, cu o dulceață indicibilă, Gheorghe. Prietenul meu Radu Todoran — care în 14 aprilie ar fi împlinit 55 de ani! — îi spunea Eugen Domnului Profesor, iar ceilalți doi tați spirituali erau Nenea Gheorghe și Nenea Deliu (Petroiu).

Brusc, prenumele a dobândit pentru mine o aură nobiliară, cavaleriească, pe care o simplă ocheadă în mitul creștin ar fi observat-o și fără inflexiunile din vocea celor apropiați. Apoi, Al. Paleologu mi-a deslușit legătura dintre numele sadoveniene Vitoria, Gheorghe și Nichifor: *nike phoros*, însemnând "purător de victorie". Eram bucuros poate și fiindcă prenumele meu, Marcel (zeul Marte), făcea parte oarecum din aceeași familie, a războinicilor. O serie care îi cuprinde, între alții, și pe Victor, Andronic (bărbat victorios), Nicolae (victorie, popor), Nichita (învingătorul), Israel (luptătorul lui Dumnezeu) și, evident, "variantele" lui Gheorghe: Iorgu, Iorga, Iordache sau Ghica.

Dar cel mai mult mă fascina la Domnul Profesor Tohăneanu faptul că a fost una dintre puținele persoane imune total la hipocoristic. Nu mi-l imaginam deloc alintat cu vreun Ghiță, Gigi, Gică sau Gicu. Doamne ferește! Era ca și cum ți-ai fi imaginat codrii seculari sadovenieni sub formă de pepinieră!

Domnia sa, Profesorul Gheorghe Tohăneanu, își purta prenumele ca și cum dintotdeauna fusese stejar!

bana(R)t DAN DANIEL SCULPTOR

Sensibilitatea redării de către Dan Daniel a realității se contopește cu duritatea marmurei. Materialul, pur prin culoare și static prin alcătuire, devine graficul evoluției vieții. Dalta se metamorfozează într-un penel prin care artistul își înregistrează pulsul existenței. În consecință, duritatea materialului participă la consolidarea gracilei stări de inspirație a artistului.

Fotografii și text de
CLAUDIA BUCSAI

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA

Vineri, 11 aprilie, a avut loc la Galeria Calina **Aniversarea a 120 de ani de la nașterea lui Camil Petrescu**, prin lansarea volumelor **Cetatea literară, Dir. Camil Petrescu**, colecție completă în ediție anastatică și **Camil Petrescu, Caragiale în vremea lui cu Procesul "Tovarășului Camil"**, volume realizate de Florica Ichim. Au vorbit Ada Lupu Hausvater, Cornel Ungureanu și Florica Ichim. A citit versuri de Camil Petrescu Damian Oancea.

Vineri, 11 aprilie, la Sala Filialei a avut loc un medalion comemorativ Aurel Turcuș cu lansarea unei antologii de poezie de Aurel Turcuș realizate de Nicoleta Patricia Oniga. Despre poezia lui Aurel Turcuș, despre opera sa de construcție culturală au vorbit Eugen Dorcescu, Aurel Gheorghe Ardeleanu, Eugen Bunaru, Ioan Petraș și alții. Ședința a fost moderată de Alexandru Ruja.

Vineri, 25 aprilie a avut loc lansarea volumelor **Triptic athonit** și **Casa de la rădăcina cuvântului** de Blagoie Ciobotin. Despre valoarea literară și spirituală a celor două volume au vorbit Eugen Dorcescu, Ioan Viorel Boldureanu, Olimpia Berca, Ivo Muncian, traducătorul din limba sârbă al volumului **Casa de la rădăcina cuvântului** (Blagoie Ciobotin este, ca și Slavco Almăjan, Ioan Flora, Slavomir Gvozdenovici, Ivo Muncian sau Liubița Raichici, poet bilingv), precum și alte personalități ale vieții literare sau spirituale din Banat. Ședința a fost moderată de Cornel Ungureanu.

CALENDARUL ANIVERSĂRILOR 2014 APRILIE

- 1 aprilie 1956 s-a născut **Monica Rohan (Monica Șandru)**
- 2 aprilie 1969 s-a născut **Liubinka Perinaț-Stancov**
- 3 aprilie 1956 s-a născut **Eleonora Pascu (Eleonora Ringler Pascu)**
- 4 aprilie 1956 s-a născut **Lucian P. Petrescu**
- 6 aprilie 1951 s-a născut **Miomir Todorov**
- 7 aprilie 1940 s-a născut **Draga Mirianici**
- 8 aprilie 1944 s-a născut **Oberten János**
- 9 aprilie 1939 s-a născut **Iosif Cheie Pantea**
- 9 aprilie 1954 s-a născut **Doru Paul Chinezu**
- 10 aprilie 1952 s-a născut **Aurora Dumitrescu**
- 10 aprilie 1952 s-a născut **Richard Wagner**
- 11 aprilie 1967 s-a născut **Nicolae Borlovan**
- 13 aprilie 1976 s-a născut **Loretta Persem Brediceanu**
- 13 aprilie 1940 s-a născut **Marcel Turcu**
- 19 aprilie 1972 s-a născut **Grațiela Benga**
- 19 aprilie 1958 s-a născut **Marie Jeanne Jutea (Marie-Jeanne Ștefania Bădescu)**
- 21 aprilie 1932 s-a născut **Gioca Jupunski**
- 21 aprilie 1951 s-a născut **William Totok**
- 23 aprilie 1943 s-a născut **Simion Dănilă**
- 26 aprilie 1936 s-a născut **Aurel Gh. Ardeleanu**
- 28 aprilie 1950 s-a născut **Rodica Binder**

CIORAN RĂMÂNE UN MELANCOLIC

CONSTANTIN ZAHARIA

Constantin Zaharia este doctor al Școlii de Înalte Studii în Științe Sociale din Paris, unde a susținut în anul 1996 teza *La Parole mélancolique. Une archéologie du discours fragmentaire*, tipărită la Editura Universității București (1999). A publicat câteva zeci de articole și contribuții în volume colective, cea mai mare parte din acestea fiind consacrate lui Cioran. Este colaborator la revista *Critique* (Editions de Minuit). A publicat în reviste periodice și de specialitate, cum ar fi *Cahiers roumains d'études littéraires*, *RHFB Rapports – Het Franse Boek*, *Le Magazine Littéraire*, *Cahiers de l'Herne*, *Cahiers Emil Cioran. Approches critiques*, *Analele Universității din București* etc. A editat trei manuscrise inedite de Cioran: *Despre Franța* (2011), *Îndreptar pătimăș II* (2011) și *Razne* (2012), toate trei apărute la Editura Humanitas din București.

Ciprian Vălcău: Când ați citit prima dată un volum de Cioran ?

Constantin Zaharia: Acest lucru trebuie să se fi petrecut prin 1979. Eram student la Facultatea de Limbi Străine din București, în anul al doilea. Prietena unei prietene, pe a cărei fiică o meditam la franceză și la română, m-a invitat într-o bună zi, dintr-un pur gest de generozitate, să-mi aleg câteva cărți din biblioteca ei: mai bine zis, cărțile pe care le voiam. Erau multe, am privit cu atenție și ochii mi-au căzut, bineînțeles, pe Cioran. Era un exemplar din *Amurgul gândurilor*, ediția din 1940. Știam, desigur, cine era Cioran, din Facultate, din discuțiile cu colegii și cu profesorii (nemembri de partid). Mai știam că era un autor cenzurat, care trăia în Franța și care practica un fel de existențialism atipic, care nu avea nimic de-a face cu Sartre. Citisem despre el un scurt capitol din *Istoria* lui Călinescu și câteva paragrafe din primul volum al *Istoriei literaturii române între cele două războaie mondiale* de Crohmălniceanu. De fiecare dată fusesem dezamăgit, opiniile celor doi critici fiind negative. Prin urmare, mi-a venit ușor să-l aleg, știind de altfel cât de greu era de găsit un exemplar din scrierile sale.

L-am citit deci pe nerăsuflăte, ba chiar am făcut ceva mai mult: l-am înregistrat pe bandă de magnetofon. Nu știu ce mă apucase, cred că eram disperat din cauză că un scriitor important nu putea fi difuzat, așa că mă hotărâsem să "copiez" cartea, simțindu-mă eu precum un monah în scriptorium, cu misiunea de a multiplica un manuscris rar. Mai târziu, am făcut același lucru cu volumul *Pe culmile diperații*, pe care l-am transcris bătându-l la mașina de scris.

— Ce aspecte ale operei lui Cioran v-au atras la o primă lectură și care dintre acestea vi se mai par importante și astăzi ?

— Este limpede că atunci când am citit pentru prima oară *Amurgul gândurilor* nu aveam la îndemână instrumentele necesare pentru a-l situa pe Cioran în spațiul cultural european. Cunoșteam câte ceva din Schopenhauer și Nietzsche, citisem literatura clasică franceză, teatrul mai ales, dar și pe Pascal; în schimb, moralistii îmi erau ca și necunoscuți. Pentru Paul Valéry nutream

o admirație pe care mi-o însuflaseră profesorii din facultate. Ce să spun? Eram mai curând pasionat de García Márquez și de Jorge Luis Borges decât de literatura clasică. Cu toate acestea, câteva accente mi-au reținut atenția. Spre deosebire de tot ceea ce citisem până atunci din literatura română, textul lui Cioran mi-a apărut sub o lumină uluitoare de modernitate. Nimic nu semăna cu scrisul lui liber, inflamabil și totodată precis, plin de avânt dar și analitic, pentru ca adesea să împrumute forma minimală a aforismului. Aveam impresia că eseul așa trebuia să arate, că el trebuia să fie expresia liberă a unor idei fără preocuparea pentru constrângeri formale. Discontinuitatea nu era un defect; în primul an de facultate fusesem deja fermecat de *Eseurile* lui Montaigne.

Apoi, desigur, ceea ce mi-a atras atenția a fost latura vehementă a discursului cioranian. Un soi de violență vecină cu cruzimea, în primul rând față de sine. Am simțit atunci în el o capacitate extraordinară de a depăși limitele simțului comun, de a pătrunde cu forța în teritorii unde prea puțini se aventuraseră. Cioran îmi părea un spirit care și-a promis să nu facă niciodată pact cu mediocritatea, aveam impresia că trăia sub tensiune în permanență, urmărit fiind de demonul lucidității și de dorința de singurătate.

Dar poate că idealizez... Cred că la acea dată mai curând așa îl simțeam pe Cioran, decât îl înțelegeam. Oricum, această vehementă nu era neapărat un lucru pozitiv, nu știam prea bine de unde provine și cum poate fi situată, cultural vorbind. Mai târziu aveam să aflu că vehementa poate fi o trăsătură a melancolicului, de la Aristotel citire (referința este în Klibansky, Panofsky, Saxl, *Saturne et la mélancolie*). Freud vorbește și el despre ceva asemănător.

Aici trebuie să adaug însă un lucru, care mi se pare important: a existat o a doua primă lectură a lui Cioran. Este vorba despre prima lectură din cărțile lui scrise în franceză. O altă foarte bună prietenă mi-a arătat într-o bună zi un exemplar din *De l'inconvénient d'être né* – cred că era toamna anului 1979 – și mi-a spus: "Îl am pentru cinci zile, dacă vrei și-l las două". N-am ezitat, am citit cartea pe nerăsuflăte, după care am restituit-o cu oarecare părere de rău, căci așa fi vrut să o mai răsfoiesc după această primă lectură. Am fost surprins de rigoarea așa spune clasică a scrisului lui Cioran, dar și de excelența aforistică și de accentele de incontestabilă modernitate. Mi se părea mai puțin fulgurent decât în tinerețe, dar aveam să-mi revizui părerile câțiva ani mai târziu.

— Vi se pare îndreptățită părerea că Cioran e principalul continuator al lui Nietzsche în secolul XX ?

— Aș începe prin a spune că Cioran nu este un continuator al lui Nietzsche. Din motive lesne de înțeles, toată seria de argumente care îmi permite să-i separ pe cei doi nu poate fi dezvoltată aici. Cioran nu este un reformator al filozofiei, așa cum Nietzsche a năzuit să fie. El nu a instaurat o polemică între filozofia contemporană lui și propria sa gândire. Cel mult putem spune că Cioran a denunțat neputințele filozofării sistematice scriind pagini decapante în *Précis de décomposition* și în *La tentation d'exister*

deși, la drept vorbind, aproape toate cărțile sale franceze mărturisesc o adevărată aversiune față de filozofie. Pe măsură ce înaintează în vârstă, el devine un antifilozof înverșunat, afirmând nu o dată inanitatea demersului organizat pe tărâmul gândirii. Este drept că pentru el termenul de "filozofie" are un sens restrâns, desemnând în general "sistem filozofic". Cu toate acestea, Cioran îi admiră pe Kierkegaard și pe Nietzsche, pe Montaigne și pe Pascal, iar la aceștia se adaugă un număr important de alți gânditori pe care îi citează adesea în cărți sau în *Caiete*. Schopenhauer, filosoful pe care l-a citit cu pasiune în adolescență și față de care nu s-a dezis complet niciodată, nu scapă de unele distanțări exprimate de Cioran.

Atât Cioran, cât și Nietzsche refuză sistemul, recurgând la expresia aforistică. Totuși, cel dintâi renunță la orice proiect, abordând teme și zone de reflecție nefilozofice, în vreme ce al doilea nu se va detașa niciodată de filozofie, chiar dacă va recurge la abordarea poetică a unei idei, cum se întâmplă cu *Zarathustra*. În fond, cu riscul de a mă contrazice, aș spune că amândoi sunt spirite pereche, dar care privesc în direcții diferite. Cioran spune în *Caiete* că Nietzsche este plin de naivități care pot prinde la adolescență, dar care nu mai au interes pentru spiritul matur care, așa adăuga, i-a asimilat pe La Rochefoucauld și Saint-Simon. Pentru el, Cioran, supraomul este un non-sens: o fantasmă compensatorie imaginată de o ființă fragilă, maladivă.

Apoi ar mai fi raportul fiecăruia dintre ei cu secolul al XVIII-lea. Nietzsche îi preferă pe Voltaire și pe Chamfort. Cioran nu este neapărat un voltairian, în schimb pe Chamfort îl prețuiește fără nicio reținere. Dar la aceștia se adaugă o serie întreagă de moralisti pe care Cioran i-a citit și răscitit toată viața, însă cu precădere la mijlocul anilor patruzeci, când scrisese deja prima versiune a *Tratatului de descompunere*: La Rochefoucauld, Vauvenargues, Joubert, La Bruyère, ca să nu menționez decât pe cei mai cunoscuți. La aceștia se adaugă autorii de memorii și de corespondențe, care l-au familiarizat cu o literatură rămasă până astăzi marginală, deși excepțională. Cioran nu caută însă teme de reflecție în scrisul acestora, ci altceva: un mod de expresie care să-i

permită lui, un venetic sosit în Franța din celălalt capăt al Europei, să rivalizeze ca stil și eleganță cu nativii. El recurge la acest model stilistic, pe care însă îl adaptează propriei sensibilități, sporindu-i efectele grație modernității, care intervine ca factor de discernământ. Așa se face că avem în Cioran, pe de o parte, un moralist care se situează în tradiția literaturii clasice, dar cu accente de o modernitate de netăgăduit, în timp ce Nietzsche rămâne un filozof care trage cu ochiul la vecinii-dușmani (pentru întreaga Germanie la acea oră), atras fiind de eleganța stilistică și de dicțiunea ideilor, dar ostatic în același timp spiritului germanic pe care îl critică virulent. Atunci când îi citește pe Voltaire, pe Chamfort ori pe Mirabeau, Nietzsche este fascinat de o trăsătură care îi este proprie, anume vehementa. De altfel, și Cioran este cuprins de același interes pentru expresia violentă, iar aforismul, maxima ori sentința sunt genuri surori care permit instaurarea unui tip de gândire ce poate fi asociat cu violența.

Din punct de vedere tematic, ei rămân însă foarte diferiți. Cioran nu este preocupat de temele de reflecție nietzscheene. Nici supraomul, nici morala, nici tragedia greacă nu îl atrag cu adevărat, deși o incidență accidentală a acestor teme există în opera lui. În schimb, el vorbește despre moarte, despre existența deficitară, despre suferință și intolerabil, lucruri despre care Nietzsche nici măcar nu pomeneste.

De fapt, amândoi aparțin unei paradigme filozofice care se manifestă polemic și cu intenții reformatoare încă din secolul al XIX-lea. Kierkegaard se înscrie și el pe aceeași traiectorie. Toți trei au o latură eseistică, așa spune chiar literară, în ciuda unei fundamentale orientări filozofice. Toți scriu fragmentar (desigur cu unele diferențe și situații specifice) și neagă demersul sistematic. Noțiunea de fragment pe care o avansează aici nu este sinonimă cu aforismul clasic. Spre deosebire de acesta din urmă, fragmentul se prezintă sub semnul incompletitudinii, în timp ce aforismul este sistemul minimal, căruia nimic nu îi poate fi nici sustras, nici adăugat. Pentru grupul de scriitori de la revista *Athenaeum*, fragmentul este închis asupra lui însuși precum un "arici", el reducându-se la condiția

de monadă. Dar asta se petrecea înainte de 1800...

În secolul al XX-lea, fragmentul devine genul privilegiat al modernității, ineluctabil prin excelență, care poate fi revendicat și de literatură, și de filosofie. Aportul lui Nietzsche este aici esențial. Cioran recurge însă la acest mijloc de expresie prin referință la *Caietele* lui Paul Valéry, nu la fragmentele postume ale lui Nietzsche, pe care nu avusese posibilitatea de a le citi în ediția Colli-Montinari în momentul în care scria *Précis de décomposition*. De altfel, este binecunoscut faptul că textele cuprinse în *Voința de putere* sunt rezultatul unei manipulări ideologice, care a reconfortat regimul nazist în alegerile lui politice și de asemenea a adus notorietate surorii lui Nietzsche, al cărui antisemitism era înveterat. Nimic din toate acestea nu reflectă alegerile lui Cioran, în ciuda derapajului din *Schimbarea la față a României*.

Ar fi totuși util să emit aici ipoteza unei arheologii a noțiunii de fragment, care mi se pare caracteristică pentru cultura europeană. Cel care se află, în opinia mea, la originea fragmentului "modern", el însuși de o imensă modernitate, este nimeni altul decât Montaigne. *Eseurile* sale, prin latura lor descusută, aparent lipsită de rigoare, au introdus în câmpul filosofic european un mod de expresie – și de gândire – care a dat roade mult mai târziu. Un alt gânditor care a scris fragmente considera că Montaigne făcea prea mult caz din orice și că vorbea prea mult despre sine. L-am numit aici pe Pascal. Cu toate acestea, chiar și Pascal se referă la el ca la o adevărată autoritate. Căci ceea ce Montaigne a adus în câmpul filozofiei este un spirit al libertății care provine în primul rând din genul "dezlănat" al eseului.

— *Ce scriitor din secolul XX poate fi comparat cu Cioran în privința stilului și a temelor de reflecție?*

— Poate să pară ciudat ceea ce voi spune aici, cred însă că Cioran nu a avut nici un emul printre contemporani. Nici astăzi, la aproape 20 de ani de la moarte, nu putem întrevedea statura unui scriitor-filosof de anvergura lui. În schimb, cel puțin din punctul de vedere al stilului, el a avut un predecesor; este vorba de Paul Valéry, ale cărui *Caiete* pot fi considerate drept un arhetip al eseurilor și fragmentelor lui Cioran. Este vorba aici de calitatea stilistică a celor doi. Nu degeaba Cioran a scris un pamflet excepțional – *Valéry în fața idoloilor săi*. Era desigur agasat de faptul că Valéry fusese pentru el un adevărat model. Valéry, Cioran, Julien Gracq sunt câteva vârfuri ale stilului desăvârșit în Franța secolului XX. Este vorba de câțiva autori care nu au nimic de-a face cu literatura ce se practică astăzi, în linie generală mediocră pe toate planurile, atât al stilului, cât și al ideilor. Dar să nu mă abat de la subiect.

Unele teme de reflecție sunt comune lui Valéry și Cioran, spre exemplu în *Regards sur le monde actuel* și *Histoire et utopie* există unele înrudiri tematice, nu-i așa? Apoi, în *Caietele* lui Valéry și cele ale lui Cioran găsim uneori aforisme asemănătoare, ba chiar așa spune că în unul-două cazuri identice. Accidente, ce vreți... Cioran era atât de încântat de unele formule încât le transcria pe hârtie; se poate întâmpla însă că după aceea credea că fuseseră scrise de

el însuși, ceea ce nu este tocmai greșit, având în vedere proximitatea lor stilistică. În fine, lăsând gluma la o parte, trebuie subliniată apropierea dintre cei doi.

Oricum, *pesimismul jubilatoriu* (formula a fost consacrată de un colocviu organizat la Salonul cărții de la Paris în anul 2011) al lui Cioran nu are urmași în spațiul literelor franceze contemporane. Astăzi se practică gândirea pozitivă, discursul etic dus până la ultimele consecințe, spiritul constructiv care îl instalează pe individ în orizontul purei mediocrități, culpabilizându-l pentru orice atitudine care iese din spiritul de turmă... intelectuală. Barbaria este astfel capabilă să ia noi forme, mai ipocrite și deci mai periculoase decât sinceritatea unor Valéry și Cioran.

Un alt scriitor apropiat de Cioran este Maurice Blanchot, nu criticul și nici romancierul, ci autorul de fragmente din *Écriture du désastre*. Cioran îl aprecia pe acesta recurgând (ca de obicei) la formule negative, spunând spre exemplu despre el că ar practica o literatură a vidului, care sub pana lui Cioran înseamnă "fără idee". În același timp, ceea ce îi apropie este tocmai gama de teme care presupun absența: vidul, dezastrul, moartea etc. Totuși, Blanchot nu este un adept al purității stilistice.

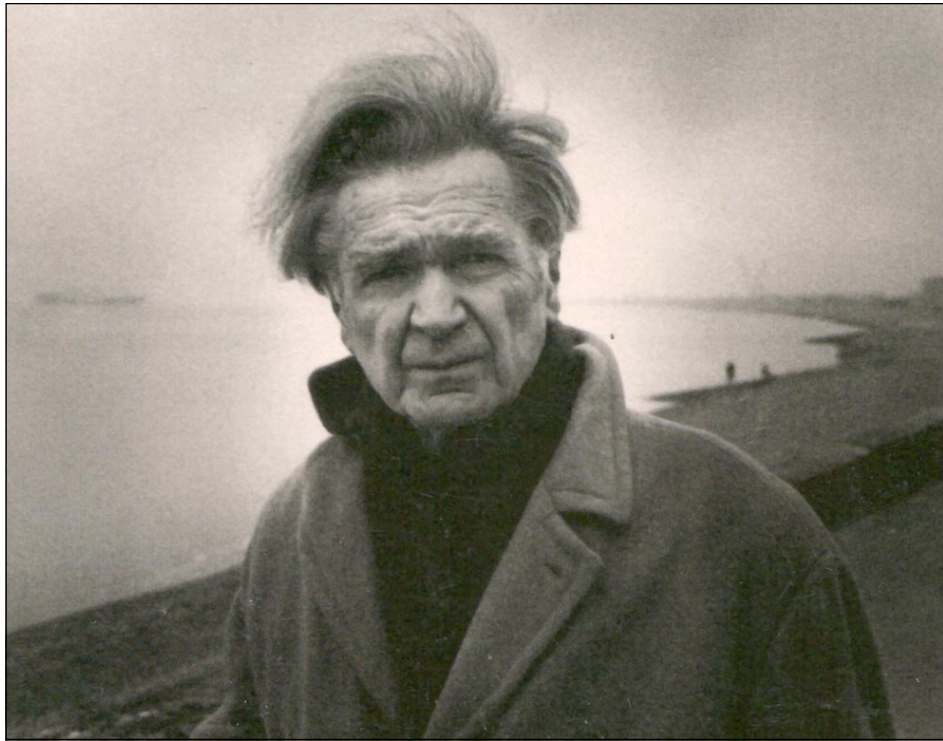
— *Credeți că opera lui Cioran e citită adecvat în România după 1989 ?*

— Nu cred că există lectură inadecvată într-un spațiu dat. Există numai cititori care, din diferite motive, se pot înșela pentru că nu reușesc situarea justă a unui scriitor. În România, Cioran se bucură de o reputație binemeritată. Scriitor ieșit din beciul cenzurii după 1989, toate cărțile sale au fost republicate de Editura Humanitas, atât operele scrise în română, cât și cele franceze. Nu cred să existe o altă țară în Europa sau în lume care să fi tradus pe Cioran cu atâta frenezie. Eu însumi am participat la acest proces, editând la Humanitas trei manuscrise românești din anii '40, din care unul nici nu a fost publicat în franceză. Se poate spune că practic toată opera lui Cioran a fost tipărită în România. La aceasta se adaugă aportul criticii. *Eseurile* și cărțile publicate de Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Dan C. Mihăilescu, Ion Vartic, Marta Petreu, pentru a nu numi decât pe unii dintre critici (să mă scuze cei pe care nu i-am citat), au amplificat interesul marelui public pentru Cioran.

Beneficiind de aceste avantaje, România întrunește toate condițiile pentru receptarea adecvată a operei lui Cioran. Ar fi din partea mea un act de rea-credință să afirm contrariul. Desigur că Cioran îi interesează pe români din alte puncte de vedere decât pe un francez, spre exemplu, dar asta este cu totul altă poveste.

— *Credeți că există diferențe între receptarea românească a lui Cioran și receptarea lui în Occident?*

— În mod necesar. Mă ocup de Cioran de mai bine de douăzeci de ani și am ajuns la un moment dat, ținând cursuri despre el la Universitatea din București, să prezint un tablou destul de exact al diferențelor care există între receptarea lui în România și cea din spațiul francofon. Nu știu dacă ați remarcat acest lucru, dar cărțile lui Cioran traduse din română în franceză nu au suscitât în Franța interesul de care au beneficiat cele scrise direct în franceză. La fel se întâmplă în România; în rândul publicului nefrancofon, cărțile scrise de Cioran în

franceză par minore în comparație cu cele din anii '30-'40. Nu este vorba aici de patriotism, ci de modul nostru de a ne înscrie într-un spațiu de cultură determinat.

În opinia mea, diferențele de ordin antropologic și istoric sunt direct răspunzătoare de percepția divergentă a lui Cioran în Franța și în România. Pentru cultura română, Cioran are o importanță majoră. Scrierile lui aparțin paradigmei modernității: el este contemporan cu avangardele, recurge adesea la metaforă, răstălmăcește filozofia aducând-o pe terenul eseului, refuzând demersul universitar. Din aceste motive, Cioran ne apare ca un scriitor legat de actualitate, chiar dacă suferința, moartea, plictisul ori neantul sunt teme de mediație universale.

Ce se întâmplă însă în spațiul francez? În 1949, când apare *Précis de décomposition*, critica este extrem de sensibilă la stilul lui Cioran, nereușind să-și explice de unde provine o asemenea performanță. De-a lungul timpului, Cioran atinge subiectul în interviuri, iar unii jurnaliști deslușesc influența francezei clasice în scrisul lui. Pentru publicul francez referința la secolul al XVIII-lea devine esențială, chiar dacă este vorba de o iluzie întreținută de o limbă în care accentele de modernitate rămân evidente. Această referință lipsește complet în spațiul cultural românesc. Cum să-ți reprezinti în România preeminența unui model stilistic înainte de Eminescu? Nici cronicarii nici Cantemir nu ocupă o astfel de poziție. Nu există în România o cultură a aforismului așa cum o găsim în Franța – și se pare că în nicio altă țară din Europa.

De fapt, poziția lui Cioran este extrem de inconfortabilă. Scriitor român până la mijlocul anilor '40, el adoptă franceza ca limbă de expresie și orizontul de cultură al Franței, lucru care înseamnă o adevărată schimbare de identitate. Ați remarcat că, începând cu *Précis de décomposition*, numele lui de scriitor nu mai este *Emil*, ci *E. M. Cioran* ? Avem deci de-a face cu un alt condei, pe care în mănuieste un alt autor. Iar acest autor nu mai scrie în română. Nu mai intru în detalii, desigur că cenzurarea lui Cioran a jucat un rol determinant în alegerea pe care el a făcut-o. Însă dincolo de contextul politic, am putea să ne amintim că Cioran refuza să vorbească românește, scrisorile către Aurel erau scrise în franceză.

— *Care este interpretarea pe care o dați dumneavoastră operei lui Cioran ?*

— Pentru mine, Cioran rămâne un melancolic. Nu doar evantaiul tematic al scrierilor lui aparține melancoliei, ci și atitudinile exprimate prin scris aparțin umorii negre. Să nu uităm că melancolia este o idee străveche, care apare în medicina antică. La Hipocrate ea este una din cele patru umori, care pot induce, prin echilibru sau prin absența acestuia starea de sănătate ori maladivă a individului. Dar foarte repede, sub influența lui Aristotel, ea este pusă în relație cu omul de geniu, care este în mod necesar melancolic. Evoluția acestei idei este extraordinară, căci melancolia se manifestă într-o mulțime de domenii: medicină, psihologie, psihanaliză, dar și filozofie, literatură, arte plastice, astrologie.

Ceea ce m-a interesat în mod deosebit atunci când îmi pregăteam teza de doctorat a fost legătura dintre fragment și melancolie. La unii scriitori, conștiința deșertăciunii poate conduce la expresia fragmentară, aforistică, discontinuă. Este vorba, desigur, de un act cultural, singurul în măsură să dea melancoliei o dimensiune rodnică. El poate recurge la accentele tristeții și disperării, dar și la o anumită formă de vehemență, pe care o apreciem atâta la Cioran. Poate să pară straniu, dar toate, absolut toate temele prezente în scrierile lui Cioran sunt legate de melancolie: disperarea, obsesia morții (a se vedea vanitățile din epoca Renașterii), tristetea, sentimentul vidului, plictisul, pasiunea sau arta de a nega, discursul despre corp, identitatea ca joc perpetuu între margine și centru, acedia etc. etc. etc. Până și umorul lui Cioran, atât de prezent în scrierile franceze, este o consecință a melancoliei – un fel de autoterapeutică am putea spune. Nu vi se pare important rolul care revine ironiei în tot ceea ce a scris Cioran? Să nu uităm că teza de doctorat a lui Kierkegaard (un alt melancolic intratabil) este consacrată conceptului de ironie. Se poate glosa nedefinit pe această temă: Cioran este ineputabil. Dialectica scriiturii fragmentare face posibil un parcurs hermeneutic nesfârșit. Parafrazând, putem spune că opera lui Cioran este o sferă al cărei centru se află pretutindeni, iar circumferința nicăieri, deoarece oricare dintre fragmentele scrise de Cioran poate ocupa în opera lui o poziție centrală.

Interviu realizat de
CIPIRAN VÂLCAN

LA PICKER

OVID ȚOPA

Ovid Țopa este tatăl prozatorului Tudor Țopa. Apariția în anul 2011 la editura Tracus Arte a celor două volume de memorii, *Amintiri din Țara Fagilor*, a dezvăluit publicului nu doar un inestimabil document despre Bucovina și Basarabia începutului de secol XX, ci și un prozator de talent. Născut în nordul Bucovinei în 1891 și decedat la București în 1974, profesorul Ovid Țopa și-a dedicat viața și cariera idealului unionist, militantismului pentru ideea națională. Fragmentul care urmează face parte din al treilea volum de memorii, care va apărea în îngrijirea Iolandei Malamen la Editura Tracus Arte. Textul ne-a parvenit prin bunăvoința celui alt fiu al lui Ovid Țopa, inginerul Dimitrie Țopa.

În noul și frumosul cartier al Cernăuților, ridicat în prima decadă a veacului nostru, în partea apuseană a orașului, se găsea dacă veneai dinspre piață, la stânga Teatrului Național, o casă frumoasă cu două etaje proprietatea avocatului român dr. Constantin Onciul, fratele cunoscutului deputat dr. Aurel Onciul. Parterul acestei case a fost ocupat cam până în anul 1910 de restaurantul Gallinger, cunoscut mai ales de elevii claselor superioare ale liceului învecinat, care făceau aici, începând din clasa a VI-a, petrecerile lor bilunare sau chiar săptămânale numite "Knaipe" și care erau un fel de școală pregătitoare pentru viața de mai târziu a studenților "bătăușe". (Studenții "bătăuși" era termenul folosit de românii bucovineni pentru acei studenți care făceau parte din societățile organizate după sistemul german. Membrii acestor societăți purtau șepci de diferite culori, se îndeletniceau cu scrima, se băteau în duel și la festivitățile lor, studenții fruntași purtau o uniformă în culorile societății. Și românii aveau două societăți de felul acesta: "Bucovina" și "Moldova").

În locul lui Gallinger, s-a așezat aici bătrânul Picker, cu vinăria sa destul de cunoscută în oraș, nu numai pentru vinurile bune, dar bune numai pentru cernăuțenii noștri, atât de puțin cunoscători în ale vinului, cât și pentru faptul că fiul său era o personalitate marcantă a orașului. Este vorba de cunoscutul consilier comunal și funcționar superior al primăriei, Picker, adversar politic al conducătorului evreilor conservatori sau ortodocși, dr. Bruno Straucher.

Cum intrai în această hală de vin, dădeai cu ochii de tejgheaua destul de mare și plină de mâncările preferate ale evreimii cernăuțene: bucăți întregi de ficat de gâscă, răcitură de pește, pește prăjit sau rasol, găște întregi tăiate și alte bunătăți după care îți lăsa gura apă.

În dosul tejghelei stătea un bătrân în hainele sale de evreu ortodox, un caftan cam în felul rasei negre purtate de preoții noștri și o mică iarmurcă pe cap, cum se spunea tichiei pe care o purtau bătrânii evrei ortodocși. Cu păr cărunt, o barbă albă destul de frumoasă, doi ochi căprui foarte vioi, mâini fine, Picker avea o înfățișare simpatică, mai ales că știa și cum să se poarte cu clienții, dar și cu soția sa, o evreică bătrână, scundă, destul de grasă, cu mutra ei de bună gospodină, parcă te îndemna să te așezi la masă, ca să guști ceva din bucatele gătite de ea, înainte de a bea sfertul de vin pe care ți-l aducea bătrânul din beci.

Din camera aceasta treceai la stânga, după care urcai câteva trepte, într-o odaie destinată clienților obișnuiți, iar la dreapta se afla o încăpere mai mare, rezervată

societății bune, locul în care, timp de câțiva ani, se adunau și câțiva intelectuali români, petrecând aici multe ceasuri plăcute.

Și societatea era aleasă, căci ea se alcătua din câțiva membri ai clerului nostru superior, din profesori universitari, magistrați și câteva persoane aparținând clasei noastre intelectuale. Dacă ar putea pereții acestei camere să povestească tot ce au auzit de la musafirii care au cinstit-o cu prezența lor, mai ales în primii ani ai stăpânirii românești (1919-1925), și ar pune pe hârtie cele spuse de ei, am avea poate cea mai completă descriere a istoriei Bucovinei românești, nu numai a acestor ani, n-am afla numai mentalitatea unei bune părți a clasei intelectuale românești din Bucovina în ce privește atitudinea ei față de schimbările provenite în urma războiului din 1914-1918, dar și o bună parte a istoriei culturale și sociale a Bucovinei austriece, căci discuțiile purtate de aleșii musafiri ai lui Picker nu se refereau numai la chestiuni actuale, dar și la amintiri din vremuri apuse, care mergeau până la primele decenii ale veacului trecut.

Astfel de mărturii ale musafirilor puse pe hârtie de cei patru pereți ai camerei primitoare ar fi de mai mare însemnătate pentru adevărul istoric al timpului în jurul căruia se învâneau discuțiile, decât o istorie a vremii aceleia scrisă de un istoric cu cele mai strălucite studii și bazată pe sute de documente seci, sursa principală a istoricilor. Și lucrul acesta nu l spun eu, dar l-a afirmat un mare bărbat încă din prima jumătate a veacului trecut, și anume cunoscutul romancier englez Thackeray, care spunea într-un loc: "Documentele cele mai autentice ale istoriei sunt literatura și mărturiile semenilor. Ficțiunea transmite mai mult adevăr în soluții, decât volumul care pretinde că e adevărat. Din cărțile de ficțiune și din mărturii scot adevărul timpului, în moravurile, mișcarea, îmbrăcăminte, plăcerea, râsul, ridicolul unei societăți, trăiesc timpurile vechi."

Și scriitorul englez, încadrat în strălucita școală de romancieri din Anglia, ne-a dezvăluit în paginile sale fine și elocvente mai multe adevăruri politice și sociale decât toți politicienii și moralisții la un loc. Or, acest lucru se poate spune și despre Balzac, Dickens și atâția alți scriitori, străini, iar la noi despre Filimon, Sadoveanu, Camil Petrescu, Rebreanu ș.a.

Sunt absolut de părerea marelui scriitor englez. Convingerea aceasta m-a făcut să scriu aceste rânduri, bineînțeles fără a le da însemnătatea pe care ar fi avut-o ele dacă ar fi fost scrise "în colectiv" de cei patru pereți ai camerei noastre de la Picker, presupunând că aceștia ar avea talentul lui Thackeray, căci mai întâi n-am participat la toate "ședințele" bărbaților pe care-i voi trece în revistă și apoi nu sunt scriitor de profesie. Clienții lui Picker care ne interesează, veneau unii dintre ei zilnic, iar alții numai sâmbăta. Masa ocupată de ei era destul de lungă și se afla la stânga, lângă sobă, unde era și locul de cinste.

De obicei, primii care-și făceau apariția erau profesorii universitari Nicolai Steleanu, Ioan Prelipceanu, arhidiaconul Mihai Bocca, preotul Zaharie Percec, tatăl meu Dimitrie Țopa și cu mine. Steleanu, profesor de astronomie la universitate, avea pe atunci vreo 50 de ani, totdeauna bine îmbrăcat, cu un lănișor subțire de aur pe vesta gri, cu ochelari prin care i se vedeau ochii albaștri, cu păr castaniu, într-un cuvânt un

bărbat distins, contrastând cu colegul său de facultate Ioan Prelipceanu, un bărbat cam burduhănos, prost îmbrăcat, cu o pălărieuță verde, o față cam mare, cu ochi spălăciți, așa încât nu prea avea înfățișarea unui profesor universitar; îl puteai lua mai iute drept un miner sau forestier german din Iacobeni sau Câmpulungului Moldovenesc. Și cum familia sa era originară din satul Prelipce (Filipeni) pe Nistru, care în anul 1760 primise câteva zeci de coloniști germani, e foarte probabil că și Prelipceanu al nostru, se trăgea dintr-una din aceste familii, obârșie cu care îi plăcea să se laude.

Dar profesorul nostru nu era numai original în ce privește îmbrăcăminte. Era interesant și din cauza felului său de a vorbi. Cu toate că era fiu de țăran român din Horodnicul Rădăuților, nu știa bine nici românește nici nemțește, limba în care și-a făcut studiile. Ca profesor, se folosea la universitate de un jargon românesc, unic în felul său. Predând geologia, întrebuinta, de exemplu, pentru cuvântul munți, monstruoasă expresie "muntărie", gândindu-se, se vede, la nemțescul "Gebirge", și atâtea alte drăcii care provocau râsul studenților săi. De altfel, era un profesor pregătit, elev distins al cunoscutului geolog Ferdinand Lasol, om cumsecade și prieten credincios.

O m vesel și simpatic era și arhidiaconul Mihai Bocca. Tatăl meu, în vremea aceea, inspector diecezan, era prieten bun și cu profesorul universitar dr. Nicolae Cotlarciuc, viitorul mitropolit al Bucovinei – Nectarie - și el un vizitator regulat al lui Picker. (Originar din Stulpicani, Câmpulungului Moldovenesc, era un bărbat frumos și blând, absolvent a trei facultăți; lucrarea sa "Das Stifterrecht in Moldau" / "Dreptul de ctitorie în Moldova", a fost foarte apreciată de specialiștii din Austria și Germania).

Ca mitropolit, Nectarie, acest om cinstit și blajin, ne-ar fi dat cu siguranță mai mult dacă congresul eparhial, intrat pe mâinile nu tocmai curate ale politicienilor români, nu l-ar fi împiedicat în intențiile sale totdeauna bune.

Aproape nelipsit era și preotul Arcadie Zavodovski, "popa cu sacul plin de minciuni", profesor de religie la o școală secundară de fete. Mic de statură, îndesat, gât scurt, cu fața aproape pătrată, pe care se lăfăiau niște mustăți respectabile, ceafă lată, acest preot ortodox, dacă s-ar fi ras, l-ai fi luat de cel mai autentic popă catolic din republica lui Pilsudski. Avea, de altfel, foarte mult din lăudăroșenia leșească, ce-i trăda obârșia poloneză, de care nu se lepăda;

numai că nu spunea că se trage din familia Iagelonilor sau chiar a Piaștilor.

Mai rar își făcea apariția în hala de vin a lui Picker, unchiul meu dr. Ipolit Tarnavski, protopresviterul Catedralei Mitropolitane, consilier eparhial și, sub Aversescani, vicepreședintele Senatului, căci politica îl făcea să petreacă în acest timp mai mult în capitala țării.

Un musafir mai puțin rar, era prietenul său, părintele George Șandru, consilier eparhial și primar al Cernăuților. Preot de elită din toate punctele de vedere, avea și o dibăcie extraordinară de adevărat diplomat. Venit din Rogojestii cunoscutului compozitor Tudor Flondor, unde era paroh, s-a adaptat ușor vieții mondene a orașului. Acest bărbat abil a reușit să fie în timpul primului război mondial primar al Cernăuților sub trei stăpâniri ce se succedau.

Rușii l-au numit în această funcție sub prima lor ocupație, austriecei, întorcându-se, l-au menținut în această calitate, ceea ce nu i-a împiedicat pe ruși să-l păstreze și la următoarea ocupație în fruntea orașului răvnit de trei țări. În fine, sub români, era firesc ca aceștia să-l confirme în funcția de "părinte" al municipiului, căci preotul Șandru era cunoscut pentru frumoasele sale sentimente românești.

Acest fapt mă duce și azi cu gândul la atâția bucovineni mai puțin norocoși, care în timpul războiului aveau să îndure cele mai mari neplăceri sub toate cele trei stăpâniri. Am cunoscut un preot ucrainean, din întâmplare absolut apolitic, din regiunea Nistrului, cu numele de Moisiu, care a fost închis de austriece ca rusofil, de ruși ca spion austriac, iar de români ca agitator ucrainean. Părintele Șandru, acest Talleyrand al Bucovinei, era unul dintre cei mai grozavi fumători pe care i-am cunoscut. Era un fel de "Kettenraucher", adică aprindea o țigară de la alta, lăudându-se că face astfel economie, neavând nevoie pentru aprinderea multelor sale țigări decât de patru, cel mult cinci chibrite pe zi.

Mai venea pe aici profesorul de fizică de la Universitate, dr. Eugen Bădărău, fiul unui mare proprietar din sudul Basarabiei, cu studii făcute în Italia și care-l aducea câteodată și pe tatăl său, poate cel mai simpatic moș pe care l-am cunoscut vreodată. Vorbea cea mai frumoasă limbă moldovenească, mereu vesel, fericit de a fi scăpat, în urma exproprierii, de grijile pe care i le făcea moșia sa de 5000 de hectare, nerămânându-i decât 25 hectare, care nu-i dădeau atâta bătaie de cap. Era un minunat

povestitor de glume și anecdote, dar și de amintiri din viața Basarabiei ultimelor decenii ale veacului trecut.

Dintre neromâni, apăreau din când în când, bătrânul moșier Dominic Romășcan, armeano-polon, fostul proprietar al unor moșii din Basarabia și din Noua-Sulița, bucovinean, de altfel, la fel de fericit ca și bătrânul Bădărău, de a fi scăpat de ele, dar lipsindu-i agilitatea și spiritualitatea acestuia din urmă.

"Meine verehrung, meine vielgeehrten Herren", adică "cinstirea mea, prea cinstiților mei domni", sunt cuvintele cu care a fost întâmpinată societatea noastră de către bogătașul Bilgrey, proprietarul celei mai mari brutării din Cernăuți și al moșiei Vijnîța, orașelul de la granița Galiei, cu 90% de evrei. Acest milionar era de o politețe exagerată, lua câte două – trei sferturi de vin și se simțea foarte mândru când te trata cu un covrig făcut în brutăria sa și scos dintr-o pungă destul de mare, care-l însoțea întotdeauna la Picker. Destul de înalt, într-un costum simplu, căruia nu-i lipsea patina vechimii, cu o vestă de culoare tipătoare, roșie sau verde, ce se încheia însă, în ambele cazuri, cu niște nasturi lucitori de culoarea alamei, Bilgrey avea o față lunguiață roșietică-vânăta, culoare ce provenea poate din gustarea zilnică a vinului.

Un tovarăș interesant de masă era și proprietarul magazinului de obiecte bisericești, polonezul Kanczucki (Cancuțchi), om scund, cu una dintre burțile cele mai grozave pe care le-am văzut vreodată și care cu siguranță l-ar fi putut feri de ploaie pe un copilăș care s-ar fi adăpostit sub ea. În privința aceasta îl întreceau numai Manolache Flondor din Hlinița, singurul podgorean din Bucovina și rectorul școlii evanghelice, Müller. La vederea acestor doi oameni, aproape tot atât de groși cât de înalți, te apuca fără să vrei râsul, ca și atunci când aveai fericirea să privești faimosul nas al lui Tănase de la teatrul Cărbuș. Față de slav, cu ochi de un albastru deschis, cu nu prea multe fire de păr blond pe cap, acest polonez simpatic se simțea fericit în societatea preoților ortodocși și când se discuta de către ai noștri, chestiunea confesională, accentuându-se democrația bisericii ortodoxe în contrast cu absolutismul feroce și intoleranța catolică, Kanczucki aproba destul de zgomotos părerea ortodocșilor, cred că mai mult din convingere decât din interes, căci averea sa destul de mare a dobândit-o acest catolic, din vânzări de obiecte bisericești de rit ortodox.

Un musafir nu prea simpatic, era avocatul dr. Scherzer, evreu, și anume unul dintre aceia cărora le plăcea să bea cam mult. Se știe că evreii nu beau de obicei, dar dacă unul dintre ei bea, atunci bea de prăpădește. Cam din categoria acestora făcea parte și Scherzer al nostru. Îi plăcea să vorbească mult, plictisind câteodată societatea. Numai rar îți venea cu anecdote evreiești, dintre care unele erau destul de reușite.

Una povestită de el acum 30 și ceva de ani, o țin minte și astăzi și de aceia o redau:

"A fost odată, spunea Scherzer, un evreu căruia nu îi prea mergeau afacerile. Trăind într-un oraș catolic, unde nu exista decât o bancă creștină, el se adresă directorului băncii ca să-i împrumute suma de 30.000 de coroane, de care avea nevoie, dar este respins cu motivarea că împrumuturile se dau numai la creștini și asta numai la cei catolici. Evreul trece la legea catolică; primește cele 30.000 de coroane și aleargă fericit acasă. Aici îl asaltează mai întâi fiul, rugându-l să-i dea 10.000 de coroane, pe care i le dă. Dar și fata îi cere 10.000 de coroane de care are nevoie pentru zestre. Tatăl, neputând rezista, îi dă banii, iar restul

este nevoit să-l dea nevestei sale, căci insistențelor acesteia nu a putut să li se împotrivescă. Rămas fără nici un ban, se răsti către Rifka, soția sa: Dracu' să vă ia pe toți, sunt numai de 24 ore creștin și toată banda jidovească m-a prădat, nelăsându-mi nici o para chioară."

Dintre juriști, mai veneau în acest local, prefectul țărănist al județului Cernăuți, Iacoban, mai des tatăl acestuia și apoi un funcționar superior al administrației financiare Capstrâmb, care-și schimbase numele în Dragonesi. Coleg de școală cu tatăl meu, om vesel totdeauna, cu o floare roșie la butonieră, îi plăcea să facă politică. Era averescan și la alegeri, cred că cele din 1919, a candidat pe lista partidului averescan la putere, tatăl meu candidând împotriva sa pe lista liberală. Acești doi colegi de școală, deveniți contracandidați, aveau mult haz când povesteau la Picker, cum făceau campania electorală. Dacă se nimereau în același timp în aceeași localitate, țineau adunarea electorală împreună. Mai întâi vorbea tatăl meu pentru liberali, apoi Dragonesi. Dar acesta, în loc să-l combată pe colegul său, devenit contracandidat, îl lăuda, le spunea alegătorilor că-l cunoaște încă de pe băncile școlii, că e un om foarte cinstit, că merită să fie deputat, dar acum nu e timpul său: "când vor veni liberalii la putere vă rog din toată inima să-l alegeți pe bunul meu prieten Dimitrie Topa". Iar după adunare, lua masa împreună și plecau în aceeași trăsură spre Cernăuți, povestindu-și amintirile din timpul studiilor liceale făcute la Suceava.

Un oaspete mai rar al camerei acesteia a fost proprietarul casei, dr. Constantin Onciul, cunoscut avocat. Deștept, simpatic și sociabil, acesta era spre deosebire de fratele său Aurel, un mare prieten al României, al latinității în general și mai ales al culturii franceze, având obiceiul să rostească la fiecare întâlnire un toast în limba franceză, cu intenția vădită să le arate ascultătorilor săi austriacați superioritatea limbii franceze față de cea teutonă, cum numea cu dispreț, germana.

Dar "dreptul austriac" (das Österreichische Recht), era cel mai bine reprezentat prin profesorii universitari dr. Maximilian Hauman, cunoscut prin intervențiile sale prompte și destul de spirituale și dr. Alecu Popovici. Acesta din urmă era fiul celui mai învâțat profesor al Facultății Teologice din Cernăuți, Eusebie Popovici, autorul celei mai vaste și mai de seamă istorii a bisericii universale, căci ea trata nu numai toate confesiunile, dar și sectele creștine; o lucrare de felul acesta nu a fost scrisă în apusul Europei. Bărbat frumos, distins, Alecu Popovici își dădea seama că vinul pe care-l bea la Picker e un Prostakenwein, cum îi spunea el, dar societatea era aceea care-l făcea să vină în cârciuma acestuia. Aici se întâlnea și cu colegul său Cornel Tarnovietchi-Topor, holtei, destul de gras, acest șef al Direcției Căilor Ferate din Cernăuți era și un mare meloman. Cânta la vioară și la violoncel în cvartetul a cărui celebritate era, fiind poate cel mai bun celist al monarhiei austriece.

Alți musafiri mai erau polonezul dr. Buzil Duzinkievici, care însă nu-și petrecea o parte a vremii sale libere la Picker, ci prin alte restaurante ale orașului, și dr. Nicolae Cotos, un admirabil povestitor al călătoriilor sale din Orientul Apropiat. Printre tineri, îl puteai întâlni aici și pe deputatul liberal dr. Aurel Morariu, avocat de profesie, fiul cunoscutului preot naționalist din Pătrăuții de Suceava, bărbat frumos, cu ochelari de o grosime neobișnuită, căci era foarte miop; un fel de dandy al Cernăuților, manierat, serios, meloman, ca student iorghist înfocat și luptător naționalist, a apucat însă, intrat în viața publică, drumul

CABARET

celor mai mulți tineri români, înecându-se și el în apa tulbure a politicianismului.

Din când în când, se rătăceau la Picker, profesorii de liceu, rutenii "ucrainienii" Coralevici și Pantelimon Klem, poreclit Panico. Amândoi predau limba latină și elină. Primul, om așezat, blond și gras, cu o înfățișare liniștitoare, se simțea legat de România prin faptul că era căsătorit cu o româncă foarte frumoasă, fată de preot, care a murit de moartea cea mai stupidă, ucisă în grădina publică de un pom tăiat care căzu tocmai când trecea ea pe acolo. Al doilea, plin de temperament, brunet cu ochi verzui, era în stare să-ți declame zeci de versuri ale lui Homer, Virgiliu, Ovidiu sau Horațiu în original, precum și în traducerea nemțească, pentru a fi înțeles și de aceia care nu au făcut în liceu timp de opt ani limba latină și vreme de șase ani limba elină.

Persoana cea mai onorată, aceea care a făcut din localul lui Picker, locul de întâlnire al atâtor bărbați de seamă ai societății românești din Cernăuți, a fost profesorul de drept canonic al Facultății de Teologie și consilier eparhial, arhimandritul dr. Constantin Popovici, cu numele de călugăr Clement. El era fratele lui Eusebie, unchiul lui Alecu Popovici și al mult regretatului profesor de la Facultatea de Drept din București, dr. George Popovici, cel dintâi cercetător mai serios al dreptului roman și cunoscut ca poet sub numele de T. Robeanu, care a cântat ca nimeni altul cetatea lui Ștefan cel Mare din Suceava. Iar dinspre mamă îi era nepot marele muzicolog din Viena, prietenul lui Brahms, Eusebiu Mandicevski. Din aceeași familie făcea parte și Lascăr Luția, fratele directorului liceului de fete, dr. Aspazia Șandru.

Lascăr Luția, talentat ziarist bucovinean, dacă n-ar fi fost trimis la Neajlov de un ofițer nepriceput, într-o recunoaștere foarte primejdioasă, cu siguranță ar fi ajuns cel mai de seamă publicist al Bucovinei, atât de săracă în această îndeletnicire și poate și un mare scriitor, căci articolele sale de fond și foiletoanele iscalite I. T. Lais, primele scrise încă la vârsta de 15 ani, erau unele dintre cele mai bune ale marelui ziar ardelenesc "Tribuna".

De statură mijlocie, arhimandritul era un bărbat de o frumusețe rară. Acest preot, pe atunci în vârstă de peste 70 de ani, era îmbrăcat în cea mai impecabilă haină preotească, avea un cap admirabil, cu ochi vii de o frumoasă culoare căpruie, cu niște plete puțin crețe, de o bogăție care te uimea și de culoarea celui mai sănătos negru, presărat numai ici-colo de câte un fir argintiu, cu sprâncene stufoase, negre și ele, cu o barbă bine îngrijită, omul acesta trebuia să impună oricui prin exteriorul său.

Nu te atrăgea însă numai exteriorul

acestui bărbat: te cucureau mai ales excepționalele sale însușiri sufletești. De o cultură rar întâlnită, cu purtări în societate care ar fi făcut cinste oricărui bărbat din elita cea mai înaltă a acesteia, lipsit de orice fanatism religios sau șovinism național, arhimandritul era fără îndoială un om pe care-l întâlnești numai unul la mii de intelectuali. Semăna în privința aceasta cu fratele său Eusebie, care surprinzând odată în casa sa un borfaș, nu numai că nu l-a dat pe mâna poliției, dar i-a și oferit 10 coroane, cu rugămintea ca altă dată, dacă se va afla la nevoie, să vină la el și va primi totdeauna un mic ajutor.

Învățat căruia îi plăcea să muncească, Arhimandritul a lăsat în urma sa mai multe lucrări de drept canonic, nu disprețuia societatea, îi plăcea viața, cu toate că a avut să îndure cea mai grozavă lovitură ce poate să hărăzească cruda soartă unui om. Telegramele care se încrucișau pe ruta Cernăuți-Viena anunțau părintelui moartea fiicei sale din Viena, iar la Viena moartea soției sale, respectiv mama fiicei, care, decedată în aceeași zi și la aceeași oră, nu a mai putut să afle de moartea mamei. Această tragedie care a zguduit un oraș întreg l-a făcut pe Constantin Popovici să se călugărească, devenind astfel Clement, iar peste câțiva ani, Arhimandritul Popovici, așa cum l-am cunoscut la acest Picker, pe care-l cinstea cu prezența sa în fiecare zi.

La ora 7 seara apărea acest distins oaspete în hala de vin a evreului ortodox. Bătrâna Picker, după ce i se închina ca un rabin în fața Sfintei Tora, îl primea luându-i potcapul și mantaua, invitându-l să-și ia locul de cinste. Fără comandă soseau la moment un păhărel de "Bromfen", numire evreiască pentru rachiu, o piftie de pește sau o bucată de ficat de gâscă însoțită de o foarte gustoasă jimblă evreiască și un sfert de vin pe care-l aducea bătrânul, adresându-i și acesta câteva cuvinte de bun sos. Apariția acestui musafir de seamă provoca o mare bucurie în rândul celor sosiți înainte. Se sculau toți de pe scaune, putându-se citi pe fața fiecăruia dintre ei, plăcerea de a-l avea în mijlocul lor pe atât de iubitul arhimandrit. După câteva cuvinte introductive destul de ceremonioase, se trecea curând la discuții dintre care aproape toate atingeau chestiunile cele mai serioase la ordinea zilei. Numai când "ședințele" se prelungeau se trecea la anecdote și la amintiri din vremuri de mult apuse.

Până în anul 1922 am asistat la cele mai multe dintre ședințele acestea, iar din acest an, numai o dată pe săptămână, și anume sâmbăta, căci în acel an am părăsit Cernăuții pentru un timp mai îndelungat, fiind numit director al Școlii Normale din Vășcăuți pe Ceremuș.

POETUL SI COMPARATISTUL ALEXANDRU BUDAC

1. ARCAȘUL DIN SMOCHIN

Pentru mine, smochinele vor rămâne mereu legate de "Povestea lui Muck cel mic", basmul lui Wilhelm Hauff. Înainte să știu cum arată sau ce gust au – am aflat prima oară de ele din aluzii părintești, amuzate și criptice deopotrivă, iar mai târziu de pe un disc de vinil, unde se vorbea despre case cu acoperișuri plate și un bătrânel cocoșat fugărit de copii la ceas de seară – fructele acestea au avut o calitate magică pe care nu și-au pierdut-o până azi: dacă sunt culese din locul nepotrivit, te poți trezi cu urechi de măgar, precum califul din poveste.

cum își poartă smochinul smochinele pe crengi, poezia lui Mircea Ivănescu din volumul *Alte poeme, nouă* (1986), are aceeași putere de a te purta, ca pe un covor fermecat, dinspre fantezia neîngrădită spre detalii concrete, realiste, păstrate în memorie, doar cât să înțelegi că și acestea își primesc consistența din cărți. Smochinele, înainte să devină fructe, sunt amintiri intime conservate într-o "lumină de ambru", prezențe exotice de vară în mijlocul cărora se distinge un chip feminin înșelător, aureolat de o coamă roșcată. Aici nu există pericolul ca urechile de măgar să răsară inoportun, însă minciuni cu străluciri letale, aidoma revolverelor din romanele polițiste, amenință insidios calmul edenic. Amintirile sunt reificate, "mingi – nu se sparg niciodată" (*Dar sunt și amintiri adevărate*), de a căror rezistență nu te poți îndoi, doar că, perfect șlefuite, au tendința să se rostogolească atât de departe încât mâna artistului nu le mai găsește.

"Să facem un basm", spune Mircea Ivănescu, nu fără ironie biblică, și se ține de cuvânt. Versurile sale par să vină dintr-un timp când oamenii au trecut de la recitări și imnuri la narațiuni șoptite. Sunt epifanii moderne, urbane, romantice prin atmosfera melancolică, rimbaldiene prin îndrăzneala formalistă și cromatică adolescentină. Prezentul e adesea comparat cu un trecut mai bun, adică mai bogat în imagini poetice. Mircea Ivănescu are trăsăturile unui arcadian nativ. Când evocă peisaje din trecut, găsește nuanțele tari în copilărie și cărți sau în cărți citite în copilărie, cum ar fi *Arcașul Verde* (de Edgar Wallace) din *Poveste scurtă*, anamnesis vibrant despre o călătorie cu mama. Noutatea poeziei sale este deja *vintage* pentru noi, vânători de fantasmă în plasma ecranelor. Întrucât cititul cărților produce senzații cvasierotice, întâlnirea amoroasă are loc frecvent în bibliotecă, unde vedem părul iubitei revărsat peste marginea fotoliului, îi putem studia "un cearcăn mereu spulberat de vânt" (*Joc țepos*) și o confundăm cu un personaj literar. Sau invers. În *Portretul unei doamne*, poetul se întreabă dacă, spre deosebire de Henry James, i-ar ajunge câteva gesturi tandre și un singur instantaneu versificat ca să immortalizeze chipul adorat: "Am putea face portretul ei într-o singură scenă? ea în picioare / în fața ferestrei, soare de seară tomnatecă – vânt / afară, prin stradă – prin frunzele pomilor peste drum – / ochii ei îngustați – iarăși a plâns? – care nu ne privesc, / și mâna ei, îngustă, într-a noastră."

Pe de o parte, zăpadă. Vag amenințătoare, dureros de orbitoare, și totuși ocrotitoare prin liniștea ei. Zăpada păstrează urmele celor ce o străbat și ajută gândurile să se cristalizeze. Zăpada de afară asigură condiții de citit, în casă. Zăpada înseamnă moarte, dar și făgăduința eternei reîntoarceri. Ceea ce a fost se va repeta întocmai, cum ne asigură Nietzsche. Pe de altă parte, lumina de ambră a sfârșitului de vară: "Lumină de august –

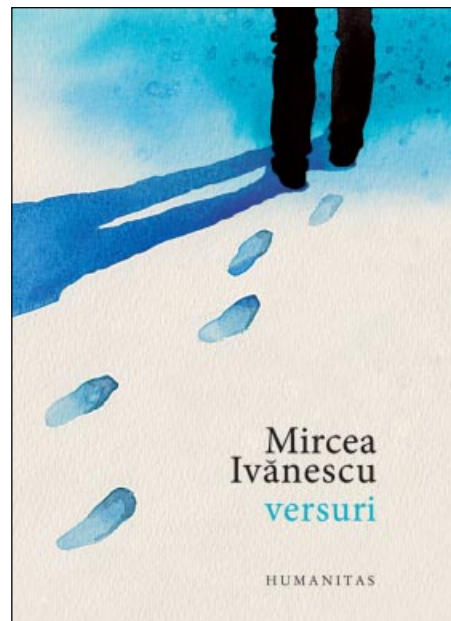
ce titlu frumos / (dar ea nici nu a citit cartea). În august / însă eu știu că lumina e spre seară ca un clopot / decolorat cu gust de ierburi și mentă, / și arde în fundul grădinii" (*Joc livresc*). Dincolo de clenciul faulkerian explicit, eu aud (poate e o impresie falsă, dar ce contează?) incantația lui Algernon Charles Swinburne. Începe așa: "There were four apples on the bough, / Half gold half red, that one might know / The blood was ripe inside the core; / The colour of the leaves was more / Like stems of yellow corn that grow / Through all the gold June meadow's floor. / The warm smell of the fruit was good / To feed on, and the split green wood, / With all its bearded lips and stains / Of mosses in the cloven veins, / Most pleasant, if one lay or stood / In sunshine or in happy rains" (*August*). Pentru Mircea Ivănescu, la fel ca pentru Swinburne, luna august are parfum, gust, sevă și arde cu flăcări galben-roșii, însă voluptatea rămâne neîmpărtășită.

Contrastul dintre soarele de vară târzie și albul-criogen din miezul iernii, omniprezent în poemele lui Mircea Ivănescu, îmi amintește de maturizarea lui Sally Carroll Happer, personajul lui Fitzgerald din povestirea "*The Ice Palace*". Somnolentă în torpoarea sudică, fata își ridică bărbia delicată "de nouăsprezece ani de pe un pervaz de cincizeci și doi", și ajunge astfel în nordul american înghețat, unde i se risipesc visurile de dragoste și o încearcă spaimile cele mai reci.

Un palat de gheață ce răspândește o lumină de august. Așa aș descrie antologia *Versuri*, îngrijită de Al. Cistelean, tocmai publicată la Editura Humanitas. Nu-mi ajung cuvintele s-o recomand.

2. CE ANUME COMPARĂM LA LITERATURA COMPARATĂ?

Obiectul literaturii comparate, disciplină cu denumire destul de bizară, nu este ușor identificabil. Mai mult, dacă întrebi doi profesori de literatură comparată ce predau, vei avea surpriza să constăți că programele lor sunt foarte diferite. Cu toate astea, aparenta lipsă a numitorului comun nu pare să-i deranjeze. O disciplină istorică? Teorie literară? Literatură universală pentru nivelul academic? Are demersul comparatist miză

estetică, o terminologie și metode specifice? Și, în fond, ce anume se compară?

La asemenea întrebări răspunde Mihaela Ursa în *Identitate și excentricitate. Comparatismul românesc între specific local și globalizare* (Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013). Din câte știu, studiul nu se găsește în comerț. Deși e un volum de specialitate – rezultatul unui proiect de cercetare postdoctorală susținut de Academia Română din fonduri europene –, cred că merita mai mult decât un circuit ezoteric. Mihaela Ursa se numără printre cercetătorii, dar și profesorii de literatură comparată, pasionați de munca lor. Își calibrează eficient obiectul de studiu, are o gândire organizată, elaborează meticolos ranforsajul teoretic. *Identitate și excentricitate*, lucrare cu un caracter pronunțat istoric, descriptiv, cuprinde și reflecții (și reflexe) critice, observații bazate pe experiența didactică, preconizări îndrăznețe. Cu alte cuvinte, autoarea își face auzită vocea, iar opțiunile ei sunt suficient de transparente astfel încât cartea să nu cadă în categoria studiilor academice impersonale și pur informative.

Mihaela Ursa urmărește cariera disciplinei în România, din anii '60 până în 2010. Mai întâi delimitează sfera conceptului "literatură comparată" – am aflat astfel că termenul se folosea, nu fără confuzii, încă

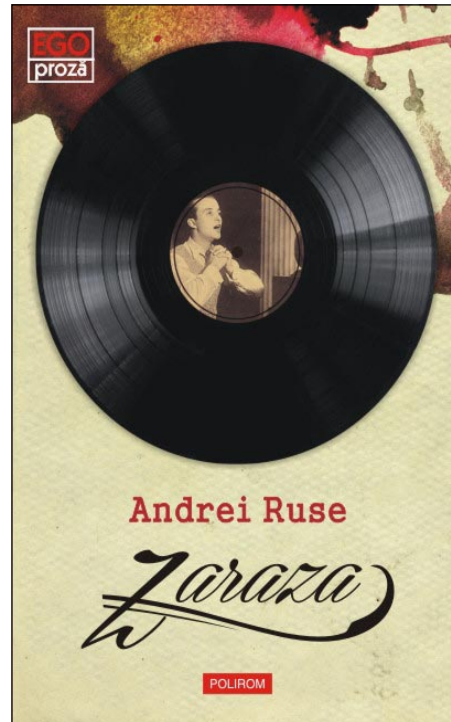
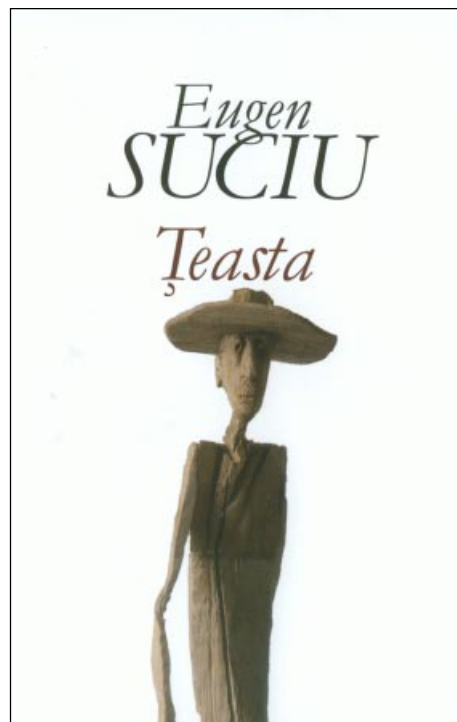

din veacul al XIX-lea și că prima revistă de specialitate din lume a apărut în 1877, grație lui Hugo Meltzl de Lomnitz de la Universitatea din Cluj – și insistă asupra dezbaterilor privitoare la "împasul metodologic" în care s-a aflat câmpul de cercetare la debutul deceniului șapte din secolul trecut. Identifică particularitățile diverselor școli – modelul francez, modelul american, modelul est-european, dar și modelul oriental, din ce în ce mai vizibil – și plasează precis comparatismul românesc în acest context generos.

Perioadei incipiente, de pionierat – "constitutivă", ca să folosesc expresia autoarei –, din 1948 până la începutul anilor '60, când se preia mimetic modelul francez, îi urmează, între jumătatea anilor '60 și 1989, deceniile de maturizare a disciplinei: literatura comparată nu se mai confundă cu istoria și critica literară, iar studiile timpului dovedesc preocupări serioase pentru definirea metodelor. Din păcate, elanul comparatist fie devine tribut ar ideologiei comuniste, fie este înăbușit. În fine, "etapa studiilor culturale" presupune un veritabil dezgheț teoretic, inter și transdisciplinaritate, dar mai ales formarea unor grupuri de cercetători în cadrul facultăților de Litere de la Cluj, Iași, București, Timișoara, Brașov și Craiova. Din statisticile și datele prezentate de Mihaela Ursa referitoare la tradiție, vizibilitate, departamente și număr de ore prevăzute în planurile de învățământ rezultă limpede că literatura comparată se bucură de un interes mai mare pe meleagurile transilvane.

Temeinic documentat, studiul conține și germenii unor posibile dezbateri polemice. Bunăoară, m-am întrebat adesea dacă putem vorbi la modul serios despre "postmodernitate" în literatura și, mai ales, teoria literară autohtone din anii '80, începutul anilor '90, având în vedere că lumea noastră nu era pe atunci tocmai postmodernă. Un bun amic care a trăit o vreme în Statele Unite mi-a atras odată atenția, mai în glumă, mai în serios, asupra acestui aspect, spunându-mi că, fără sute de canale de televiziune, potop de reclame, un proces masiv de gentrificare, benzi desenate, cyborgs, războaie (anti)canonice ș.a.m.d., e cam riscant să pui prefixul "post". Apoi, ar fi criteriul științific în umanioare, în general, în literatura comparată, în special. "Știință" înseamnă azi multe lucruri în mediul universitar. Dar dacă un fizician sau genetician îl aude pe filolog susținând că face știință, i se va adresa negreșit: minunat, și pe ce date empirice te bazezi, ce aparat matematic folosești? Iată una dintre întrebările la care comparatistul va trebui, mă tem, să fie pregătit să răspundă.

ORIZONT A CITIT

POVESTE ÎMPOTRIVA UITĂRII

CRISTINA CHEVEREȘAN

A *rebours*: titlul cunoscutei scrieri decadente a lui Joris-Karl Huysmans, sursă majoră de inspirație pentru notoriul Oscar Wilde și îndelung-disputatul *Portret al lui Dorian Gray*. În răspăr, conform traducerii oficiale sau, utilizat în varii expresii: *de-a-ndoaselea*, *anapoda*, *pe contrasens*. De unde și *compte à rebours*, numărătoare inversă. De ce nu, atunci, omofonul *conte à rebours*: poveste invers(at)ă, răsturnată, întoarsă pe dos? Mă gândesc la recenta carte a lui Gabriel Chifu, *Punct și de la capăt*. Totul se leagă. Misterul, dedublarea, construcția (de sine), contradicția esență-aparență, narațiunea dată, voit, peste cap: sunt elemente-cheie ale unui roman care-și iese din trupul de hârtie pentru a-și urmări, obsedant, cititorii. Jocul oglinzilor captivează și hipnotizează de la început până la sfârșit sau, mai corect spus, de la finalul enigmatic până la începuturile învăluite în ceața unei istorii greu de acceptat și rememorat.

Astfel alege autorul să recupereze, din faldurile timpului și memoriei, traiectoriile personajelor, conturând o poveste pe cât de spectaculoasă prin modul derulării, pe atât de comună în sensul "banalității răului" și insinuării sale în conștiința și experiența colectivă. Cartea pornește de la un eveniment prezent și coboară, treaptă cu treaptă, în trecut, pe urmele celor legați cu fire nevăzute și nebănuite. Zece date selectate cu atenție captează esența a cinci decenii de viață și vieți într-o Românie a debusolării, regimurilor și inițiativelor absurde. Traseul descendent prin epoci e încadrat de două capitole-cheie-de-lectură, două meditații metatextuale, două puneri în context ce aranjează lucrurile nu doar din punct de vedere al clarificărilor indispensabile intrigii, ci și din perspectiva povestirii-cadru, a rolului pe care istorisirea personalizată îl joacă în rememora-re și rearanjarea Istoriei (im)personale.

Această îngemănare a ficțiunii cu faptul concret, intersectarea planurilor imaginației și realității reprezintă marele pariu al cărții. Modelând protagoniști diametral opuși, complementari în ghearele destinului, Gabriel Chifu nu se mulțumește cu un experiment narativ bazat pe suspans și ingeniozitate tehnică. Dacă, pe de o parte, textul incită prin dezvăluirea treptată, piezișă, a elementelor dintr-un puzzle ce nu se întregeste până la ultimele pagini, partea și mai pasionantă o reprezintă provocarea lansată dincolo de file, semne, profiluri de hârtie. În vreme ce darea filmului evenimentelor înapoi, cadru cu cadru, intensifică atenția și curiozitatea cititorului (devenit, pe parcurs) captiv, rularea completă proiectează înțelegerea și empatia în afara romanului, în spațiul imediatului socio-politic involburat, incontestabil și, în ciuda aventurilor minții, ireversibil.

Pretextul exercițiului de imaginație? Valentin Dumnea, scriitor visând la marele succes, se trezește subit în posesia subiectului ideal. Un cunoscut, doctorul Deleanu, află după moartea mamei că a fost înfiat. Bolnav, vrea să-și găsească adevărații părinți, iar experiența de ziarist a amicului său îl recomandă drept ajutor de nădejde. Ceea ce părea inițial o abatere de la scrisul periclitat

deja de aventura cu "sincopa numită Diana" se transformă într-o probă de voință și măiestrie pentru autorul aflat în căutarea poveștii ce urmează să-l locuiască, să se adăpostească în el cu forță de nestăvilit. Pasiunea detectivistică odată descătușată, decesul amicului-beneficiar nu-l mai poate împiedica pe Dumnea să continue căutările la capătul cărora își intuiește propria inspirație.

Când indiciile îl poartă spre profesorul Bazil Dumitrescu de la Craiova, "duhul povestirii" îi răsplătește eforturile: "Am să pun pe firul de ață câte-o mărghică și la sfârșit ai să te alegi cu un mic mărgean. Da, am să-ți spun în fiecare zi câte o istorioară din acestea care, laolaltă, compun povestea". Cele 1001 de nopți autohtone se reduc la 10, o colecție de proze scurte alerte, inteligente, pline de miez, capabile să funcționeze pe cont propriu dar înlănțuite indisolubil prin conexiunile și ironiile sorții. Gabriel Chifu pune meticulos în scenă un *morality play* adus la zi, o piesă cu morală ce ilustrează cu lux de amănunte capcanele și consecințele încălcării Decalogului. "Să nu ai alți Dumnezei", "să nu-ți faci chip cioplit", "să nu ieși în deșert Numele Domnului", "cinstește pe tatăl tău și pe mama ta", "să nu ucizi", "să nu fii desfrânat", "să nu furi", "să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău", "să nu pofești casa/ femeia aproapelui tău": fiecare poruncă se regăsește în universul descoperit gradual de scriitorul căruia povestea i se dăruiește întru reasamblare, reordonare, rescriere salvatoare.

Ce nu se mai poate schimba e fundalul care copleșește și otrăvește suflete și minți: fără accente patetice sau stridente, fără încrâncenarea de a-și transforma propriile experiențe și amintiri în "capital de imagine", fără a o numi sau promova ca atare, Gabriel Chifu scrie o istorie alternativă a comunismului românesc și a efectelor devastatoare asupra umanității, verticalității, voinței, demnității unui popor încăpățânat să se întoarcă, masochist, pe urmele unor greșeli impardonabile. Personajele exponențiale alese pentru prim-plan sunt desprinse nu doar din imaginarul colectiv, dintre fantomele stereotipe produse pe bandă rulantă de un sistem bazat pe anihilarea gândirii și simțirii independente, ci, în unele cazuri, din sinistra realitate a unor epoci mult prea ușor uitate, regretate sau preaslăvite de cinicii așa-zii nostalgici.

Întriga e ușor de rezumat: în anii fierbinți de la mijlocul anilor 1940, frumoasa ploieșteancă Vera Stănescu își trăiește din plin tinerețea. Cei doi bărbați care-i marchează evoluția sunt foști colegi de generație, favoriți ai profesorului de istorie Bazil Dumitrescu, depozitarul ultim al frânturilor esențiale de informație în ceea ce-i privește. Pe 14 iulie 1948, Vera moare la nașterea unui băiat a cărui existență o ascunsese abil de toată lumea, inclusiv de potențialii tați. În urmă rămân copilul și amintirea rivalității dintre două personalități diametral opuse, două moduri de a gândi și acționa, două principii antagonice ale existenței, întrupate în angelicul Octavian Cadar și demonicul Damian Bordea.

Încă din primii ani ai adolescenței (ultimii descoperiți de cititorul scufundat

tot mai adânc în hăul istoriei), diferențele între cei doi sunt sesizabile, fără a anunța drama de mai târziu. Ambițios, calculat, competitiv, obsedat de control, Damian îl surclasează pe intuitivul Octavian, înzestrat cu blândețe, tihnă, bucuria de a împărtăși și de a savura noblețea reușitelor firești, fără efort și îndârjire. "Caut neasemănarea, nu asemănarea. Binele, dacă am să-l fac, am să-l fac de unul singur. Cred în acțiunea fiecăruia, nu în aliniere disciplinată la niște idei de partid", spune cel din urmă când i se reproșează refuzul de a adera la Frăția de Cruce din Limanu-de-Sus. Incipienta organizație legionară de tineret, niciodată materializată, e plănuită de idealistul profesor Dumitrescu în 1940, ca modalitate de rezistență ideologică la amenințarea iminentă a războiului. Simpla prezență printre participanții la întâlnirea fondatorilor atârână însă ca o sabie deasupra capetelor celor implicați, unindu-i și separându-i definitiv.

E prilejul pe care Gabriel Chifu și-l oferă pentru a investiga ororile comunismului, culminând cu închisorile dominate de violență, sadism, tortură fizică și psihică la scară largă. Soarta protagoniștilor aduce în discuție infernul de la Râmnicu Sărat și lugubrul Experiment Pitești, iar modul de articulare a destinului personajelor îl relevă pe autor drept un extrem de bun cunoscător al circumstanțelor în care își plasează opera, un cercetător erudit al universului concentraționar românesc de secol XX. Evident cutremurat de dimensiunile abrutizării ființei, le surprinde, în sens opus, în profilurile "fraților" Damian și Octavian: torționar și supraviețuitor, întruchipare a răului programat, condiționat și justificat de ideologie și, prin contrast, a binelui spiritualizat, desprins de suferințe lumești prin concentrare, autocontrol, imunizare la propriile nevoi și slăbiciuni și întoarcere spre divinitate.

Pasionații de arheologie literară vor identifica fără îndoială similitudinile dintre Octavian Cadar și Corneliu Coposu (ca reprezentant al figurilor politice interbelice de anvergură): crunta încarcerare de la Râmnicu Sărat ("el, care în momentul arestării fusese un munte de om, când ieșise din închisoare ajunsese atât de slab că îl sufla vântul și vedeai prin el"), angajarea ca muncitor necalificat în construcții după eliberare, mărturiile zguduitoare despre regimul tăcerii și izolării absolute, în care "bătăia sălbatică era aleatorie, fără criterii, fără legătură cu comportamentul deținutului", reînființarea Partidului Național Țărănesc (Coposu nu a devenit președinte după '89, corectura altuia fiind adusă istoriei de un narator ce profită de libertățile ficțiunii și se face stăpân, generos, pe o poveste impecabil strunită).

De cealaltă parte, amatorii de incursiuni în trecut nu vor trece, probabil, cu vederea, coincidența dintre a cincisprezecea aniversare a lui Damian Bordea (8 iulie 1940) și cea a lui Eugen Țurcanu, emblemă monstruoasă a Experimentului Pitești, întemnițat pentru simpatii legionare, întemeietor al Organizației Deținuților cu Convingeri Comuniste, instaurator al unui regim de schingiuire a prizonierilor cu potențial de lideri ("program de reeducare") și, finalmente, executat. Episodul de maximă cruzime al maltratării

primei victime demonstrative, studentul la Teologie Corneliu Terezianu, poartă ecouri ale confesiunilor părintelui Calciu despre întâlnirea terifiantă cu demoniza(n)tul Țurcanu. Identificarea altor personaje cu rădăcini reale rămâne în grija cititorului intrigat; certă e priceperea autorului de a clădi, pe datul istoric, o intrigă ce susține ideea rolului cathartic, transformator, izbăvitor al literaturii.

Memorabile sunt secvențele dedicate unor personaje secundare la fel de impresionante pe spații restrânse ca protagoniștii expuși pe larg. Aglaia, soția profesorului Dumitrescu, care-și pierde mințile și îngheață pe trotuar după arestarea soțului ca pretext pentru rechiziționarea de către ruși a vilei moștenire de familie; Monica, sora Verei, ucisă stupid în bombardamentul închisorii din Ploiești, unde se afla temporar, pedepsită exemplar de tată pentru îndrăzneala de a fi fumată; gardianul chinuit de remușcări față de grozăviile comise forțat, dispărut fără urmă după fraternizarea cu deținutul – toți ar putea oricând inspira alte investigații literare ale destinului zdrobite de dictatura ocultă sistematic nu doar de infamii trecutului, ci și de cei ai prezentului.

"Operațiunea era parte din marele său plan, prin care urmărea să intre în creierul și în inima adversarilor săi și să le distrugă capacitatea de rezistență, să le modifice constituția internă, să-i spulbere, să-i preschimbe în altfel de ființe, fără coloană vertebrală, fără punctele cardinale ale valorilor morale [...] Asupra inefabilului din ființa omenească trebuie să lucrăm, asupra elementului divin din om. Pe el trebuie să îl luăm în stăpânire și să-l nimicim". Observând îndeaproape psihologia criminalului fără scrupule, motivat de spectrul halucinant al grandorii totalitariste, Chifu își transformă romanul schițat cu unelte excelent stăpânite într-un manifest împotriva ciclicității aberante a erorilor istoriei. Într-o vreme a melancoliei prost înțelese, a manipulărilor surde și intereselor oarbe, *Punct și de la capăt* e un avertisment necesar, matur, tulburător, o adăugire eficientă decalogului biblic, pentru uzul (ne)inițiatilor contemporani: "Conștientizând acest pericol, s-a străduit să nu uite ce învățase".

DESPRE SUNETE ȘI ESENȚE GRĂȚIELA BENGĂ

În 2003, premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor (la secțiunea proză) a fost primit de Iulia Sala, căreia îi apăruse *Casa cu pereți de vânt*. Aerul melancolic al frazei, sensibilitatea picturală și surprinderea interstițiilor fine ale existenței îi asiguraseră debutantei, pe atunci, formula câștigătoare.

După exact zece ani, Iulia Sala (între timp, stabilită în Franța) revine cu *Din dragoste pentru poștaş* (Editura Brumar, 2013). De această dată, abandonează proza scurtă și propune o construcție mai amplă, la limita dintre novella și roman – o poveste despre ruptură și regăsire, despre traumă, artă și sublimare estetică. Desigur, tema nu e nouă. Nici în literatura europeană, nici chiar în proza Iuliei Sala, al cărei debut includea și drama unei femei care nu-și găsește împlinirea artistică.

Împlinire artistică este ceea ce a căutat și protagonistul noii povești. După ce, la terminarea liceului, nu a reușit să-și continue studiile muzicale, Victor se simte ratat absolut. E exilat din ordinea lui interioară, e înstrăinat de buna așezare a familiei. E un condamnat - sunetul rămâne captiv, nu poate evada spre esențe. Verdictul profesorului (tehnică bună, dar fără suflet) a produs nu dezamăgire, ci ruptură - în el însuși și în imediata apropiere. Căci Victor nu a pierdut doar muzica viorii sale, ci și muzica lui interioară, cea care venea din craniu, de parcă ar fi pus cineva acolo "un receptor care prindea din zbor toate undele emise în jur." A pierdut și spiinul părinților, singura care i-a rămas alături fiind o mătușă. Iar peste ani, când acea mătușă moare, are loc o schimbare cutremurătoare.

De parcă ar fi apăsător un buton miraculos, Victor are revelația esenței. La atingerea sa, obiectele intră într-un câmp al vrajei indefinibile și dobândesc un magnetism fascinant și, totodată, greu de suportat. O gerberă portocalie, un bob de mazăre, o ștampilă, vioara scăpată pe jos, orice obiect cu care tânărul intră în contact direct rezonază și inițializează mecanismul uitat al vaselor comunicante. Prin același mecanism, coarda viorii rămase ani în șir neatinsă coboară muzica sferelor, transfigurator, într-o realitate care o izolare pe teritoriul metaforei. Pe Victor îl asaltează zi de zi vibrația obiectelor atinse. Îl angostază, îl scindează, îl metamorfozează. Lucrurile par să-și exhibe, o vreme, sufletul. Tremurul lor la un moment dat se oprește, dar vioara continuă să-l bântuie cu vibrația ei magnetizantă, "ca un zbârnâit de albină închisă într-un borcan." Iar Victor Ban cântă de parcă "își trăgea energia din seva pământului și, dacă nu era nimeni lângă el să-l ajute să-și drămuiească toată această energie, risca să se ardă ca un fluture atras de un bec de noapte."

După ce a stat ascuns în obscuritatea slujbei de poștaş, tânărul ratat ajunge să-i provoace un cutremur lăuntric unui alt condamnat, profesorul Manole - care pierduse emoția muzicii în urma unei cumplite drame familiale. "De cincisprezece ani încoace, felul de a percepe muzica i se schimbase cu desăvârșire. N-o mai putea asculta decât

cu privirea, în partiturile pline de note saltând ca niște purici negri pe portativ, și cu memoria vremurilor binecuvântate când era unul dintre cei mai buni violoniști din lume, când muzica îi creștea în suflet ca un castel uriaș de cristal cu mii de încăperi prin care rătăcea până la epuizare." Pe profesorul Manole îl chinuie amintirile și îl fărâmițează incertitudinile. Drama personală se convertește în damnare artistică iar viața - într-o suită de încercări eșuate de regăsire. Rupt de familie, de muzică și de sine, profesorul este pus în situația de a defini (și) termenii unei alte rupturi - între miracol și farsă.

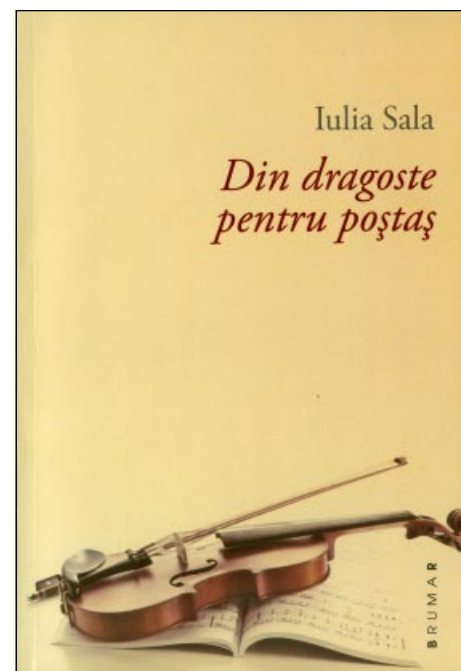
Sincopată, accidentală sau predestinată, misterioasă și revelatorie, relația dintre tânărul care obișnuia să cânte fără "suflet", descoperindu-l mai apoi miraculos, și profesorul care și-l pierduse după ce i-a cunoscut sublimul, redimensionează legătura dintre vină, izbăvitor și cel izbăvit. Sau relația subtilă dintre stări (aparent) contradictorii - de a fi privilegiat/damnat. Pândind dincolo de suprafața epică, acesta este, cred, aspectul cel mai interesant al cărții.

Din dragoste pentru poștaş este o spovedanie pe trei voci, a căror amplitudine se măsoară în intensitatea combustiei personale. Prima voce se articulează în scrisorile lui Victor către Clara (iubita lui), prin care tânărul încearcă să înțeleagă ce i se întâmplă - compară, analizează, schematizează logic și viețuiește traumatic, caută motive și studiază efecte. Dar încearcă, deopotrivă, să se înțeleagă, redefinind legătura dintre chin și miracol pentru a reconstrui - hipnotic, narativ, estetic - o (nouă) identitate. Celelalte voci narative îi aparțin profesorului Manole și Clarei, o tânără captivată și ea (cum altfel?) de muzică și care trece și ea (cum altfel?) printr-o dramă personală care îi rupe rădăcinile și o înstrăinează. Toate aceste voci narative dau glas unor traume profunde și transcriu o derivă existențială a cărei ipostaziere aruncă personajele în pragul nebuniei. Dar sunt, deopotrivă, personaje cerebrale, lucide, care trec prin reculuri de autoironie amară, caută răspunsuri prin anamneză și băjbăie după soluții prin autoscopie.

Materia epică e dozată în episoade concentrate, structurate într-o manieră teatrală. Astfel, captolele se succed ca scenele semnificative dintr-o dramă, marcând evoluția conflictului de la tensiunea neașteptată a incipitului până la deznodământul eliberator. Întregul demers analitic, dens și minuțios, dublează traseul insolit al personajelor, printr-un scenariu al transfigurării interioare. La primul lui concert, bunăoară, Victor atinge sublimul. Emoția estetică e incandescentă iar metamorfoza - impredictibilă. Căci *Din dragoste pentru poștaş* e cartea beției estetice contaminante. Poate transfigura ființa, poate înfrumuseța lumea - redescoperindu-i muzica sferelor. Sau proprietățile ondulatorii comune sunetelor și luminii. După concertul lui Victor, Clarei îi vâjăia capul "ca un radio stricat, apoi, când aprinse lumina ca să citească, își dădu seama că migrena o făcea să audă culorile." Dar regăsirea nu înseamnă neapărat unitate. Ruptura se poate reitiera pe alt nivel

al existenței. Dar și pe alt plan discursiv - care răstoarnă povestea în zona apropiată de fantasticul lui Mircea Eliade, lăsându-i totuși o breșă prin care autoarea evită o rețetă îndelung utilizată.

În muna la moda literară, Iulia Sala optează pentru o formulă narativă care i se potrivește structural. E în acord cu sine însăși, nu cu preceptele estetice ale epocii sale, însă rezonază puternic cu un anume tip de sensibilitate literară: proza stratificată, a investigației psihologice și a redefinirii ontologice, a tușei picturale și a sugestiei intertextuale. Realitatea și hiperrealitatea se confruntă în povestea protagoniștilor, imagini neobișnuite (obiectele tremurând văzute de Victor, fluturile roșu de pe un perete invizibil - care o angostază pe Clara) i-realizează descrierea evenimentelor iar răsturnarea din final volatilizează aproape tot ceea ce părea

stabil în poveste - spațiu și personaje. Ceea ce rămâne e povestea însăși, care (dincolo de câteva stridente stilistice) are potențialul unei rețele modulare și fragilitatea casantă a armoniei muzicale.

PRIVIRE PRIN STICLĂ

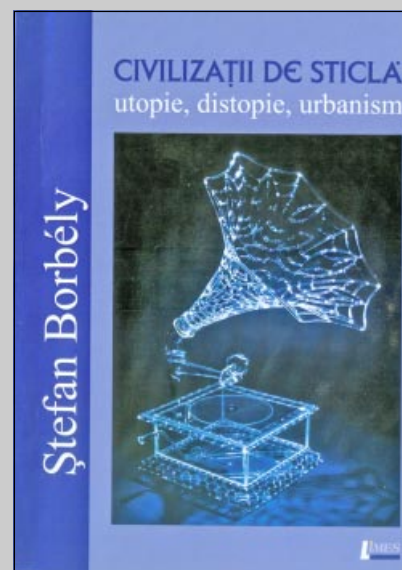
Noua carte a lui Ștefan Borbély, *Civilizații de sticlă - utopie, distopie, urbanism**, îmbogățește studiile de istoria culturii, propunând un inventar analitic al metropolelor din sticlă, al lumilor translucide și societăților transparente imaginate de-a lungul veacurilor. Pe scurt, un demers erudit concentrat asupra transparențelor perfect controlabile (distopice) și asupra lumilor ideale, solare, dematerializate (utopice). "V-ați întrebat vreodată de ce are Cenușăreasa pantofi de sticlă?" scrie provocator autorul.

Transformarea materiei în sticlă, combustia și cristalizarea se sprijină pe o tradiție care coboară mult în istorie. Transparența intranzitivă a sticlei nu stă doar sub semnul modernității. Numerologie și gnosticism, solaritate și platonism, utopie și distopie se întâlnesc într-o materie translucidă al cărei simbolism se regenerează neostenit. Au existat dintotdeauna urbaniști apăsați de nostalgia paradisului pierdut. Nu aveau neapărat un paradis de recuperat, cât unul de construit. Au imaginat orașe perfecte, grădini absolute - care să capteze reflexia ideală a luminii. Bunăoară, Sir Ebenezer Howard creiona radial orașul-grădină, în care satisfacția estetică și seninătatea existențială erau fundamentale, dar principiul său deriva din "concentricitatea rațională a socialiștilor utopici, care puneau accentul pe spațiile obligatorii de socializare, concepute ca antidot la «iraționalul» intrinsec pe care-l reprezintă sufletul uman." De perfecțiune era fascinat și James Silk Buckingham, care concepea (platonician) un oraș ideal pătrat (bazat pe calcule atente de simetrie, dar și pe sugestii inițiatice), așa cum tot perfecțiunea l-a îndemnat pe Le Corbusier să favorizeze albul și să imagineze *orașul radiant* în armonia sa sobru disciplinată. Dacă Insula Fericirilor din *Istoria adevărată* a lui Lucian din Samosata era toată (ziduri, paviment, veșminte) un joc ordonat de transparențe (fiecare cu planul ei de semnificare), lumile posibile, vitraliile, utilitarismul englez și "forța odiniană" a Baronului von Reichenbach își relevă și ele dimensiunea spectaculară.

Ultimele capitole al cărții se referă, aproape în întregime, la literatura rusă, în care Palatul de Cristal e privit (în oglindă), prin textele lui Cernășevski și Dostoievski. La primul, imaginea se extrage, atipic, din aceea a falansterului fourierist; la al doilea, e proiecția terifiantă a unei distopii standardizate, "expresia coșmarului uniformizant la care poate ajunge civilizația occidentală prin hiperorganizare. Limita de sus a aritmeticii nu e armonia, ci dizolvarea oricărui număr într-o sumă amorfă."

Exploatând potențialitatea unei teme generoase, exilate în arhivele bibliotecilor și ignorate de memoria colectivă, Ștefan Borbély recuperează idei și imagini cu întregul lor arsenal de semnificare. Compară în sincronie, până când prinde formă un tablou complex al epocii, și evocă în diacronie, până când cartografiază un autentic patrimoniu urbanistic și hermeneutic - totul cu o vivacitate menținută la cote înalte de migala rafinată a cercetătorului (obișnuit să cutureie dezinvolt prin toate zonele umaniste) și de reflexia unui fascinant prozator al ideilor. Dar și de fulgurațiile unui spirit ludic care-și îngăduie din când în când un respiro. Cu amar sau cu umor - așa cum stă bine unei priviri prin sticlă. (G. B.)

* Ștefan Borbély, *Civilizații de sticlă - utopie, distopie, urbanism*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2013

LÉVI-STRAUSS. PAGINI NOI, PAGINI VECHI

OTILIA HEDEȘAN

În urmă cu un an, mai exact în martie 2013, tot mai prestigioasa colecție *Librairie du XXIe siècle* a editurii *Seuil* a editat câteva texte ale lui Lévi-Strauss rămase nepublicate în volume în timpul vieții celebrului antropolog. Este vorba, de fapt, despre o serie de mici eseuri care au apărut, între anii 1989 și 2000, la final de secol douăzeci, așadar, în cotidianul italian *La Repubblica*. La un an de la ediția franceză, în aprilie 2014, cititorul român are prilejul să citească, în traducere, varianta publicată de editura Polirom.

Prezentându-le, editorul volumului – care este, totodată, și coordonatorul colecției –, Maurice Olender, le surprinde specificul în felul următor: "Plecând, de fiecare dată, de la un fapt de actualitate, Lévi-Strauss abordează aici câteva dintre marile debateri contemporane. Ce putem înțelege pornind de la epidemia denumită a *vacii nebune*, ce este cu formele de canibalism (alimentare sau terapeutice) ori cu prejudecățile rasiste referitoare la practicile rituale (excizia sau circumcizia). Etnologul incită la înțelegerea faptelor sociale care se derulează sub ochii noștri, evocând ideile lui Montaigne, autor care reprezintă un moment fundamental al modernității occidentale: *Fiecare numește barbarie ceea ce nu face parte din obiceiurile lui*".

Observația aceasta mi se pare cu atât mai interesantă cu cât ea pare să noteze o adevărată cotitură în maniera de a înțelege antropologia și misiunea antropologului în lume a lui Claude Lévi-Strauss. Într-o carte anterioară cu puțin perioadei în care au fost scrise textele adunate în acest volum – *De Près et de Loin* (Odile Jacob, 1988) – în care răspundea amplu întrebărilor lui Didier Eribon, antropologul insista asupra importanței demersului de tip constatativ în cercetarea antropologică, delimitându-se cu destulă de fermitate de posibilele intruziuni ale cercetătorului în lumea studiată. De altfel, lui Lévi-Strauss antropologia îi datorează chiar conceptul *le regard éloigné*.

Ei bine, scriind despre teama de carnea vacii nebune, vorbind despre alte mari spaime ale lumii în care trăiește, și făcând acest lucru în texte adresate marelui public, Claude Lévi-Strauss alege, până la urmă, implicarea sa ca antropolog în chiar societatea în care trăiește.

În altă ordine de idei, comentariile pe care la face Maurice Olender sunt pertinente și în măsura în care colecția de articole reluate după *La Repubblica* este precedată de un vechi și, din păcate, prea puțin cunoscut studiu al lui Lévi-Strauss, *Supliciu lui Moș Crăciun*, text publicat în *Les Temps Modernes*, în 1952, imediat după Crăciunul anului anterior. Este vorba despre un eveniment petrecut la Dijon, anunțat ca atare prin rubrica de știri mărunte a jurnalului *France-Soir*: "În fața copiilor asistați social, Moș Crăciun a fost ars în piața catedralei din Dijon". Cum s-a ajuns la o atare situație,

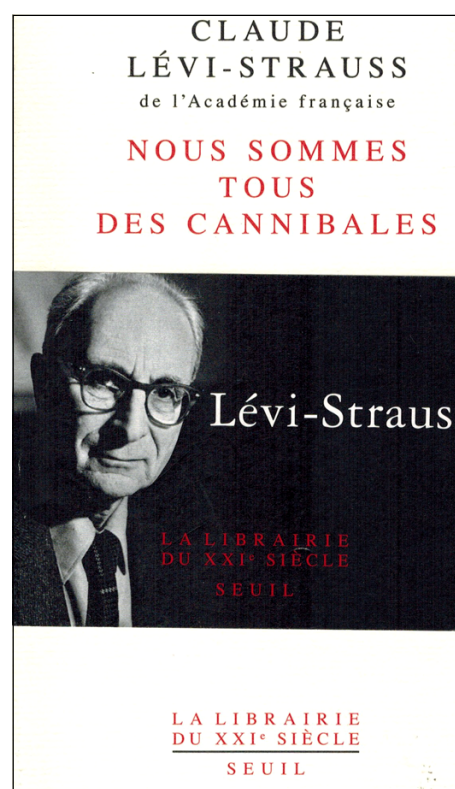
care sunt argumentele de invenție socială care fac posibilă construirea personajului Moș Crăciun, cum se organizează societatea în raport cu acest adevărat zeu care decupează categorii de vârstă, care sunt motivele pentru care societatea menține acest personaj, cum se reorganizează structurile educaționale europene odată cu impunerea lui Moș Crăciun ca reper important al calendarului anual...

Este, desigur, un comentariu exemplar al unei mici știri de scandal, este o exegeză strălucită a unei sărbători, dar este, mai ales, o analiză a societății contemporane pe structurile sale de profunzime, pornind de la manifestările sale de suprafață. Fără să apară în text, se resimte, dincolo de comentariile și diagnosticele pe care le dă Lévi-Strauss aici, o matrice de genul celei prin care, cam în aceeași ani, în *Antropologia structurală*, încerca să ofere un model de analiză a miturilor care trebuie înțelese, mereu, ca un limbaj cu funcționalitate multiplă. Altfel spus, *Supliciu lui Moș Crăciun*, studiul care deschide volumul, poate fi citit deopotrivă ca o analiză a unui fapt contemporan și ca un exercițiu de "aducere a antropologiei acasă", un moment incipient al acestei adevărate linii – forță din antropologia ultimelor decenii.

A fi util de constatat, pe de altă parte, în continuarea comentariilor lui Olender, și că subiectele abordate în aceste texte de Claude Lévi-Strauss se raportează, într-o formă sau alta, la preocupările sale anterioare, la cărțile sale canonice, cu care stabilesc o sumă întreagă de raporturi: particularizează o temă, exemplifică o idee, aduc în prezent / aduc din spațiul triburilor americane ori oceaniene în lumea urbană europeană o anumită serie de practici și, apoi, le reinterpretează în funcție de noile contexte etc.

Vreau să subliniez astfel că micul volum al părintelui antropologiei structurale ar putea fi citit cel puțin în două chei. Cea dintâi este una care ține de registrul restituirii culturale și potrivit căreia fiecare secțiune în parte reia un text care a răspuns cândva, în ultimul deceniu al secolului trecut, unui interes mai difuz ori mai atent focalizat al publicului. Citită în această cheie, cartea impune și nevoia de a redocumenta acel context, fără de care întrebările formulate și demonstrațiile construite par pure jocuri cu mărgelile de sticlă. Cea de-a doua cheie de lectură, oricum cea în care mi-a fost imposibil, ca veche cititoare a lui Claude Lévi-Strauss, să nu parcurg aceste pagini este aceea de re poziționare în raport cu propriul sistem de gândire și cu propria arhivă de texte publicate. Pur și simplu imediata apropiere invadează lumea antropologului al cărui teren de departe pare să-i fi structurat modul de a înțelege lucrurile și îl determindă să găsească răspunsuri.

Nu ignor că această a doua cheie de lectură poate părea artificială și livrescă, fiind însă, fără doar și poate, una

CLAUDE LÉVI-STRAUSS

Nous sommes tous des cannibales, précédé de Le Père Noël supplicié, Avant-propos de Maurice Olender, Paris: Éditions du Seuil, 2013, 273 p.

(Ediția românească: **Toți sîntem niște canibali. Precedat de Supliciu lui Moș Crăciun, cuvânt-înainte de Maurice Olender, traducere de Giuliano Sfichi, Editura Polirom, 2014)**

profesională. Ea permite, printre altele, și constatarea faptului că, în lucrările sale târzii, Claude Lévi-Strauss este un autor relaxat, elegant, plin de spirit și extrem de captivant. Ca stil, el pare mai degrabă continuatorul *Tropicelor triste*; problematica, însă, este cea a cărților sale de mitologie, antropologie structurală, teorie a studiilor antropologice, înrudire etc.

Simpla trecere în revistă a titlurilor textelor din volum permite asemenea lecturi reliefate, cu acroșarea reperului. Astfel: *Sexualitatea feminină și originea societății* amintește, desigur, de studiile referitoare la structurile de înrudire; la fel și *Întoarcerea unchiului dinspre mamă; Gândire mitică și gândire științifică* este greu de înțeles fără bazele din *Analiza structurală a miturilor*; mai apoi *Toți suntem canibali* dar și *Lecția de înțelepciune a vacilor nebune* trimit, bineînțeles, la laborioasele volume ale *Mitologicelor*, la traiectele sofisticate ale narațiunilor și sensurilor referitoare, foarte adesea, la manierele hrănirii, din *Miere și scrum* ori *Crud și gătit*. Chiar și "*Totul pe dos*" are un asemenea reper, mult mai recenta și mult mai puțin cunoscuta *Cealaltă față a lunii*, cartea formată din conferințele referitoare la / ținute în Japonia de antropolog.

Incitantă mi se pare și rediscutarea raporturilor dintre cercetător și triburile pe care le studiază, temă majoră a creației lui Claude Lévi-Strauss, dezvoltată mai întâi prin celebrele *Tropice triste*, apoi reanalizată fie în cele două volume din *Antropologia structurală* și, ceva mai târziu, în *Le regard*

éloigné. "În ultimele câteva zeci de ani raporturile dintre etnologi și popoarele pe care aceștia le studiază s-au modificat profund" – anunță ferm, în deschiderea textului despre *Probleme de societate*, antropologul. Mai apoi, textul său se modulează și depășește aserțiunea cam prea generală pentru a ajunge la observațiile pline de sens. "Pentru populațiile dornice de modernizare antropologul pare un fel de avatar al colonialismului; drept pentru care este sfidat sau privit cu ostilitate. (...) Deja, de mai bine de cincizeci de ani, în Statele Unite, se spune, în glumă, în mediile profesionale, că o familie de indieni numără cel puțin trei persoane: soțul, soția și etnologul... (...) Dar, printr-o curioasă întorsătură a lucrurilor, constatăm, de asemenea, că vechiul raport dintre antropolog și populațiile pe care le studiază, în loc să se întrerupă se inversează. (...) În atari situații, munca antropologului își schimbă complet natura. Dacă până acum el îi folosea pe indigeni, acum indigenii îl folosesc pe el". O întreagă reflecție teoretică despre construcția terenului, despre sensurile și mizele antropologiei s-ar putea derula pornind de la aceste afirmații.

Ca orice texte scrise în registru minor, foste pagini de jurnal, și cele readunate în acest mic volum seduc și abandonează, aruncă generos idei strălucite pe care apoi le susțin cu cazuistici minore, frazează cuceritor și memorabil, alunecă elegant presupunând texte dificile dincolo de ele, păstrându-l, însă, în mrejele lor pe orice cititor. Lectură de vacanță și lectură pentru cunoscătorii operei lui Claude Lévi-Strauss deopotrivă...

CONFESIUNE ȘI DIEGEZĂ

ALEXANDRU RUJA

Doinaș povestește undeva ("Măștile" lui Ion D. Sîrbu) că în lungile discuții avute, în nopțile albe, cu Ovidiu Cotruș, atunci când acesta, urmărit fiind de securitate, se ascundea în satul său (Cherechi, denumit ulterior Caporal Alexa, din județul Arad), au încercat o clasificare a membrilor Cercului Literar din punctul de vedere al inteligenței. Ovidiu Cotruș îl considera cel mai inteligent pe I. D. Sîrbu. Nu este puțin acest lucru, venind din partea unui cerchist, la rândul lui cu o inteligență ce i-a fost recunoscută și o memorie fabuloasă care i-a impresionat nu doar pe cei din preajma sa, dar și pe oamenii de cultură cunoscuți în călătoriile sale din străinătate.

Inteligența este, de fapt, una din calitățile care reiese cu pregnanță din felul în care este scris *Jurnalul*. Un *Jurnal* care nu este, în primul rând, o consemnare de date, fapte, informații, atitudini, cât, mai ales, o amplă meditație asupra existenței pe marginile și în interiorul istoriei unui timp. Al unui timp trăit, al unui timp devorator și mutilant în multe momente ale sale, al unui timp închis în sine din care nu se întrevedea speranța evadării. *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* cuprinde și un timp al războiului, al dictaturii și închisorilor, dar și un timp al studiilor universitare, al lecturilor și al scrierii.

După cum se precizează în *Notă asupra ediției*, volumul I din *Opere* "reproduce textul direct după manuscrisul olograf, *Jurnal. 1952-1953*, 131 p., în cea mai mare parte inedit, dactilograma, exemplarul doi, a *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal* (vol. I, 306 p.; vol. II, 286 p.) văzută și corectată de autor, precum și *Caietul "VI"* al *Jurnalului*, "Iarna 1988-1989", transcris de noi direct după manuscrisul olograf, 200 de pagini. [...] La realizarea acestei ediții nu am ținut seama de edițiile anterioare ale *Jurnalului*, incomplete și, pe alocuri, cu lecțiuni greșite." Volumul I are și o secțiune de anexe, care cuprinde texte teoretice, unele cu caracter autobiografic, și interviuri, foarte interesante și utile pentru a observa și contura mai clar profilul scriitorului (*Despre o dialectică a lucidității; Grandoarea și servituțiile debutului; Cazul "Ziaristii": discuții despre... antidogmatism. Câteva concluzii; În loc de autobiografie; "Un scriitor este o investiție a limbii acestui pământ"; "Eu l-am văzut pe Blaga plângând"; Salvarea prin magistri*).

Simplitatea și claritatea sunt lucrul cel mai complicat și mai dificil din lume, scrie Ion D. Sîrbu, de aceea exprimarea clară, construcția simplă, dar nu mai puțin profundă în sensuri sunt trăsături evidente în *Jurnal*. Pe urmele lui Blaga, credea și el în "autoritatea magic-metaforică a Limbii" — "Limba este o entitate transcendentală, un câmp de energie spirituală ce există în afara de mine și deasupra mea" — și înainte de a exprima ceva se gândea "ce va zice Limba Română?". Respectul față de Cuvânt, de Limbă și de ceea ce se poate spune prin Cuvânt respiră din fiecare pagină a *Jurnalului*. "În negura confuză a meditațiilor mele, se conturează tot mai des silueta vagă, dar ispititoare, a unei morale legate de obligațiile, frica și recunoștința mea față de această stihie a duhului meu, pe care eu o numesc «Măria Sa, Limba Română»".

De altfel, Blaga este în *Jurnal* un fel de efigie tutelară, care încarcă textul cu tensiunea înaltă a spiritului ori de câte ori este amintit, după cum în viață i-a fost o

ființă protectoare și modelatoare. Nu întâmplător Blaga, în diversele evocări, este așezat alături de părinții săi ("... să-mi fie zdrobitor exemplu dreptatea socială a Tatălui meu, Adevărul și Valoarea filosofică a lui Blaga, bunătatea și bunul-simț al Mamei mele — Viată că vremea a venit, ei sunt cei care au izbândit! [fără sabie, bani, bici]»). Riscând să fie exclus din Universitate, refuză să scrie împotriva lui Lucian Blaga și Liviu Rusu, așa cum i s-a cerut într-o ședință. ("Mie, în plină ședință universitară, la nivelul asistenților și conferențiarilor, Pavel Apostol, pe atunci marele inchișitor al învățământului politic din Cluj, mi-a cerut să scriu în *Lupta Ardealului*, organul de partid local, un articol tare, prin care să demasc nu opera, ci omul Blaga; mi s-a sugerat să spun că Blaga e un pervers, face baie gol împreună cu fiica sa nubilă. Văzând că am rămas mut, mi s-a mai dat o șansă: nu vrei să-l demaști pe Blaga, nu ai decât să scrii despre Liviu Rusu: și el are două fiice."

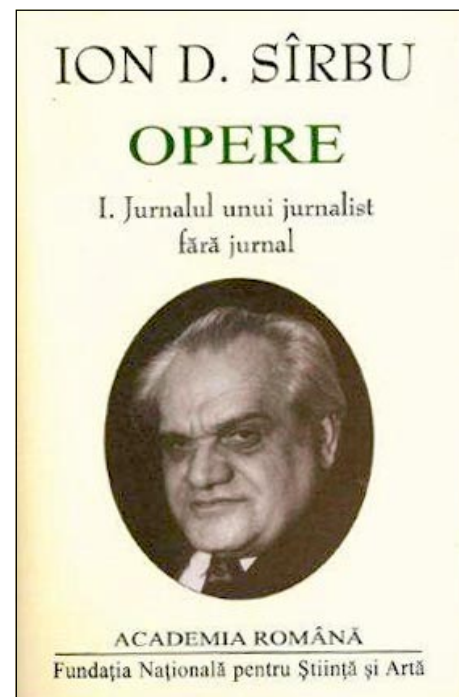
Jurnalul lui I. D. Sîrbu nu este, să observăm, unul în sens clasic, canonizat. Începe notațiile în *Jurnal* la o vârstă relativ târzie, având deja experiența scrierii unei opere literare. *Jurnalul* este în multe pagini ale sale și o imagine a destinului său, a curgerii firului destinat vieții. O viață aflată mereu sub semn dramatic. Fiu de miner din Valea Jiului (Petrila), Ion D. Sîrbu se apropie de tânărl de mișcare de stânga (a devenit "comunist ilegalist în 1940"), participă la război până la luptele de la Staligrad (Katelnikov), Odessa (Delnic), Crimeea (Sinferopol), este student al Universității din Cluj / Sibiu (își susține unele examene între permisii și dezertări), iubește Filozofia și rămâne apropiat unui constant mod de a o înțelege și comenta, face parte din Cercul Literar, devine asistent universitar, este dat afară pentru că nu a scris articole împotriva lui Blaga și Liviu Rusu, ar fi putut să plece din țară ("În anul 1947, când Iudith îmi aranjase să plec pe linie evreiască la Viena...").

Rămâne însă în țară, ține conferințe despre literatura rusă-Gogol prin 1947-1948, "înainte de a fi dat afară din Arlus de Băronsky și Drimba", este anchetat,

supus terorii, bătut, condamnat și înțemnițat la Jilava, Gherla, în coloniile de muncă etc. După eliberare i se fixează domiciliu obligatoriu și trebuie să trăiască în "Craiova-Isarlăk", în "Alutia", ("Dintre toate pușcăriile mele, Craiova mi se pare astăzi a fi cea mai cumplită și cea mai absurdă. Fiindcă e pe viață. Am dreptul la pachet și vorbitor, la plimbare, dar nimeni nu îmi trimite pachet, nimeni nu mă cere la vorbitor, chiar și la plimbare merg totdeauna singur, singur, singur."), este din nou anchetat în 1977 în timpul grevei minerilor din Valea Jiului (a scris despre mineri, deci, nu-i așa? trebuie să fie o legătură între scrierile sale și declanșarea grevei !?), își scrie opera literară, dar piesele sale de teatru mult timp nu pot fi jucate, este urmărit permanent de securitate, ultimul raport al ofiterului fiind de la înmormântarea scriitorului.

Imaginea Tatălui este prezentată aproape cu venerație în *Jurnal*, iar numele întotdeauna este grafiat cu majusculă. De altfel și a Mamei, "țărăncă ceho-germană din Banat, fostă servitoare la Belgrad", care vorbea "vreo cinci limbi austro-ungare". Când este eliberat din închisoare, dar nu are din ce trăi, I. D. Sîrbu este obligat să lucreze în mină. Mama sa vede legătura cu mina sub semnul forței destinului, al puterii sorții ("Când, în toamna lui 1963, fiind nevoit să îmbrac hainele de șut ale Tatălui meu, care murise abia de trei ani, și să intru ca simplu vagonetar în mina strămoșilor mei, ea pregătindu-mă ca și pe Tata, atât a vrut să-mi spună: «Vezi, ai fost mare profesor, ziarist, filosof, tot aici te-ai întors. Miner te-ai născut, mina e soarta ta. Din Valea asta nu poate pleca nimeni...»")

În afară de ceea ce a publicat în presă, când a putut publica ("Națiunea Română", "Revista Cercului Literar"), avea două cărți de proză, care au fost date la topit (*Povestiri petrilene* și *Caz disciplinar*). Când primește drept de semnătură le va rescrie din memorie și le va publica. A primit dreptul de semnătură deabia prin 1967, dar fără dreptul de a lucra în învățământ sau în vreo redacție. Între timp a mai scris nuvela satirică *Șoarecele B.*, al cărei traseu de creație spune mai mult decât orice, de la comic la absurd,

ION D. SÎRBU
OPERE I. Jurnalul unui jurnalist fără jurnal

Ediție îngrijită, cronologie și note de Toma Velici în colaborare cu Tudor Nedelcea. Introducere de Eugen Simion. Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2013, 1268 p.

despre constrângerile la care a fost supus, despre condiția sa de scriitor fără drepturi. În scrierile literare este condus de o lege morală proprie, nu îl interesează un alt mod de a scrie, ci o altă problematică a scrierii: "Nu vreau să scriu cum nu s-a mai scris: vreau să scriu despre ce nu s-a mai scris."

Autorul *Jurnalului* urmărește și relatează cu un sentiment de tristețe existența melcoi-dă, însingurarea, lipsa relaționării: "De ani de zile, de zeci de ani, parcă de o viață întreagă, trăiesc melcoid într-o singurătate eremită, viețuind doar prin filosofie, pentru literatură." Sunt în *Jurnal* destule pagini despre jurnal ("Aceste caiete nu sunt exerciții de memorie, ci exerciții de uitare...[...]"), despre rostul și scrierea acestuia, despre ființa dihotomică, despre filozofie, despre viața social-politică, despre libertate și închisoare, despre anchete, despre prietenie, despre oportunism și oportuniști etc..

În *Jurnal* momentele confesive alternează cu cele diegetice într-o bună întrepătrundere cu analiza lucidă, tăioasă, cu vervă expresivă și diagnostic dur. I. D. Sîrbu era pesimist (și sunt destule note în *Jurnal* pentru această atitudine) în privința felului în care viitorul va recepta și înțelege scrierile sale. Dar, prin felul în care i-a fost receptată opera ca revelație a unui important scriitor, prin modul în care i-a fost comentat și înțeles *Jurnalul*, ca atitudine a unei conștiințe care nu a acceptat compromisul, lui I. D. Sîrbu i-a fost sfărâmată prevestirea sa sceptică. Notează undeva în *Jurnal*, tot cu atitudinea moralistului sceptic: "Cinstit ar fi așa: fiecare om, înainte de a muri, să poată, măcar în ultimul ceas al vieții sale nenorocite, să citească ce scrie (și cine scrie) acolo, în acel dosar al destinului său. Ar putea astfel să-și cunoască prietenii casei și pe dușmanii carierei sale. Ar muri mai ușor, ar muri cu plăcere."

De această ușurare a morții prin cunoașterea dosarului, I. D. Sîrbu nu a avut parte.

CONCURS LITERAR "PAVEL DAN"

Casa de Cultură a Studenților din Timișoara vă invită să participați la cea de-a XVII-a ediție a Concursului Literar Studentesc "Pavel Dan".

Concursul se va desfășura pe două secțiuni: **poezie și proză**.

Lucrările (maxim 10 pagini, în 3 exemplare, Times New Roman, 12) vor fi trimise într-un plic pe care va fi trecut, în locul numelui, un motto. Același motto se va regăsi și pe un plic mai mic cu datele participantului (nume, prenume, data și locul nașterii, domiciliul, liceul/facultatea, adresa completă, adresa de e-mail și numărul de telefon).

Textele pt. concurs și datele de contact ale concurenților vor fi trimise, în același plic, și în format electronic, într-un CD.

Grupajul de poeme și plicul mai mic se introduc în plicul mare și se trimite la adresa:

Casa de Cultură a Studenților Timișoara, Bvd. Regele Carol I nr.9, cod 300180, Timișoara (cu mențiunea "Pentru Concursul "Pavel Dan").

Data limită de primire a textelor este **15 Iunie 2014** (data poștei).

Concursul se adresează elevilor, studenților și masteranzilor (**nedebutați în volum**).

Juriul format din scriitori, membri ai U. S. R., filiala din Timișoara, va anunța rezultatele concursului până la data de 15 iulie a.c.

Contact: cenacuclupaveldan@yahoo.com

ÎNTÂMPLĂRI ÎN IREALITATEA IMEDIATĂ

MARIAN ODANGIU

Destructurarea sintaxei și subminarea continuă a logicii limbajului, "joaca" de-a segmentarea/deconstruirea vocabulelor într-o exprimare a unor neașteptate și șocante rime, fie și în dauna coerenței imaginilor și ideilor poetice, pe scurt: apetitul pentru experimentul lingvistic de sorginte avangardistă ce forțează limitele comunicării plasau primele volume publicate de Adrian Bodnaru - *a bodnaru și alte verbe* (1994), *noi și purtate* (1996), *toate drepturile rezervate, inclusiv Suedia și Norvegia* (2000), *versuri și alte forme fixe* (2002), *ziua de apoi* (2001), în proximitatea unor autori redutabili precum Emil Brumaru și Șerban Foartă, dar și, oarecum, în afara generației '90, căreia, în fapt, poetul îi aparține.

O *legătură de chei* (2010) și, îndeosebi, *Dictando* (2012) au pus - așa zicând - ordine în lucruri, vestind desprinderea treptată a creației lui Adrian Bodnaru de zona virtuoșității (îndelung și, adesea, cu rezultate spectaculoase, frecventată) și "sincronizarea" cu, măcar, *spiritul* grupării cristalizată în jurul cenaclului *Universitas*, condus de criticul Mircea Martin. Afinitățile poetului timișorean cu Daniel Bănuțescu, Cristian Popescu ori Ioan Es. Pop - ca să cităm doar trei dintre numele importante ale acesteia - au fost numaidecât sesizate, din cel puțin câteva perspective.

Înlăturarea graniței formale dintre poezie și proză ar fi prima dintre ele, urmată de valorizarea biograficului ca obiect al ficțiunii și a ficțiunii ca oglindire a biograficului, într-o manieră, adesea, halucinantă, cu plauzibile trimiteri la desenele și picturile lui Marc Chagall, Henri Matisse, Joan Miró, Vasili Kandinski, Marc Chagall sau Pablo Picasso; apoi: simularea promovării kitschului, urmată de sublimarea lui în faldurile unei ironii deloc blânde, ce atinge, nu de puține ori, marginile umorului negru care - s-a spus - își are rădăcinile în Caragiale, Urmuz, Bacovia și, mai aproape de noi, în poezia lui Marin Sorescu, cel din *La lilieci*. Între perspectivele comune se înscrie și poziționarea rostirii lirice la un nivel aparent umil, neprelucrat, anticalofil, dominat de o falsă oralitate și narativitate, de o candoare/inocență trucată.

Toate acestea, întemeiate pe o percepție a realității bazată pe empatie, caracterizează cele treizeci și șapte de poeme din *Cifra latină**, volum ilustrat de câteva desene ale Loredanei Tîrziu. La fel ca în cazul unora dintre volumele anterioare ale autorului (obiecte estetice în sine!), pictogramele imprimă cărții o ținută elegantă și, totodată, o segmentează, între cele patru cicluri rezultate din diferențele constând - la o lectură atentă - în modul de raportare a eului la *mitologia personală*. Astfel, în primul dintre cicluri, "confesiunea" este asumată direct, aproape tranșant: "Sunt o meserie de tinerețe/ în care se câștigă mult.// Gulerul meu e un sinucigaș urcat/ pe un stâlp de tensiune alb./ / Mânele mele sunt luminile de jos/ ale universităților, noaptea.// Nasturii mei sunt săpunuri/ tăcute ca apele.// Toată lumea se pricepe la mine./ fiindcă sunt ușor/ de învățat și cheltuit/ dar cel mai mult îmi place norocul..." (CLV). Sau: "Provin dintr-un ținut cu teatru radiofonic/ unde cai pricepuți urcă pe dealuri fără spătare albastre/ și schimbă luna în mânăstirile de maici" (DIV),

ori: "Aveam un suflet atât de mare./ încât puteam să cânt/ la un autobuz cu burduf." (XLV).

Aproape imperceptibil, unghiul de abordare se modifică în cel de-al doilea ciclu de poeme: eul liric intră în dialog cu un tu difuz și neidentificabil, narativitatea cucereste spații din ce în ce mai ample, poemele sunt discret pătrunse de un fior erotic: "Aveai cei șapte ani de acasă ai ninsorii./ chiar dacă în ultimele ierni ea se purta/ ca o clasă de gimnaziu scăpată din mână/ și trebuia să te întorci cu spatele la fereastră, / să lași privirea să se piardă prin cameră/ ca să poată copia în liniște totul..." (CMV), sau: "Te îmbrăcai după cum/ iubitul tău făcea meditații/ sâmbăta cu un fluture necunoscut." (DLI), ori: "Mă așteptai pregătind/ casele cu bijuterii/ la temperatura corpului:/ un trandafir/ și-a smuls apa din pahar/ și nu l-ai putut opri/ să nu-și găsească liniștea." (XCV).

Ludicul de altădată, sinonim cu inventivitatea imagistică debordantă a avangardiștilor, componentă esențială a *idiolectului* (Șerban Foartă) pe care, în timp, poezia lui Adrian Bodnaru l-a forjat din joaca sibilnică de-a cuvintele și imaginile poetice, irumpe în fiecare poem din ciclurile următoare, sfidează logica realului, anulează orice separație între materie și spirit. Narațiunea cvasiimpersonală umple scena: pe fundalul cascadelor fantazării, *narațiunea* ia definitiv locul *mărturie*, poezia se depersonalizează, *eul autorului* devine *eul povestitorului* care vorbește despre sine ca despre *altcineva* sau chiar *altceva*, precum în această superbă parabolă elegiacă despre ființa poetului: "A fost găsit un arbore în pădure.// Fusese crescut de păsări și se purta ca o pasăre:/ avea pene în loc de frunze, dormea în copaci/ și învățase cum se face un cuib./.../ Părinții lui fuseseră tăiați pentru un bust/ iar el stătuse smuls din rădăcină câteva zile la rând./ Un om l-a descoperit fără frează/ și l-a luat acasă./ A doua zi, pe lumină/ a văzut că umbra lui/ seamănă cu o coadă de rândunică/ și a crezut că e semnul unei boli grave./ L-a dus la marginea pădurii și l-a lăsat acolo./ Apoi, a dispărut și el fără urmă." (CDL)

Sugestia că poezia este, precum timpul și spațiul, un *continuum*, o nesfârșită și fără-de-repere curgere, revine și în volumul de acum: titlurile poemelor sunt înlocuite cu cifre romane, ca și numerotarea paginilor, dealtfel. Ele nu urmează o regulă anume, sunt aleatorii, par a face parte din înscenarea *mitologiei (auto)biografice* pe care poezia de acum a lui Adrian Bodnaru o promovează.

KARAOKE

ADRIAN BODNARU

I.

Zăpada se apleacă asupra câmpului fără să-l lucreze sau să se roage.

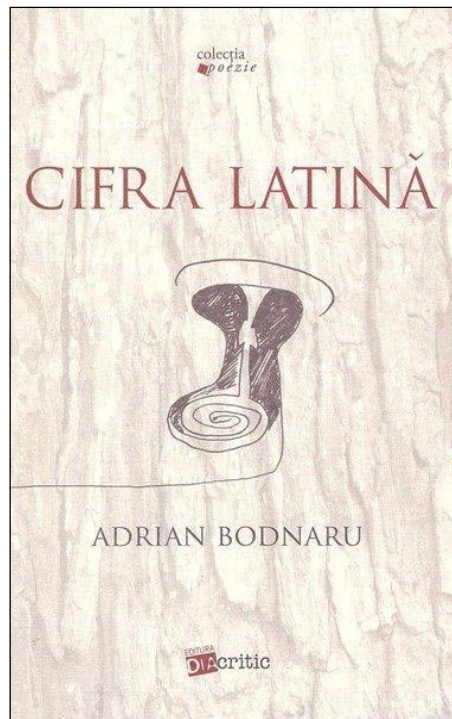
Un șofer de carieră povestește cum toată viața și-a descusut hainele la subsuoară pentru marmura unei singure săli de așteptare.

Până la urmă,

orice medic ne va mai da de trăit o întârziere de tren.

II.

Va trebui să stăm cu capul plecat un minut în pătratul din asfalt al castanilor, înainte de a trece la ora de iarnă cu mașinile noastre mari și mici ca noi înșine, indiferent de culoarea tricourilor.

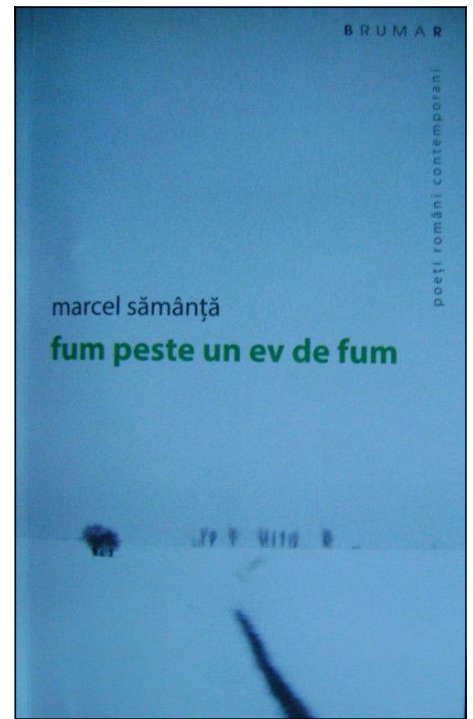

O mitologie ai cărei protagoniști sunt obiectele banale ale civilizației moderne, elementele de vestimentație, dar și senzațiile, sentimentele, stările imprevizibile induse de acestea. Rezultatul este o poezie mai puțin experimentalistă în formă, dar mult mai profundă, mai penetrantă și mai provocatoare în conținut.

* * *

Marcel Sămânță a debutat în 1988, în antologia *Argonauții II*, apărută la Editura Facla. Poetul a recidivat, în 1995, cu *Planeta destin*, în care Al. Ruja remarcă discursul liric "dens, sacadat, rupt în versuri scurte, icnitate". Cartea de acum**, publicată la aproape treizeci de ani de la scrierea ei, ne propune, într-un registru nicidecum baladesc - așa cum s-ar potrive - o aventură neobișnuită într-un regat fără nume, fără geografie, fără timp. Un regat - în egală măsură - utopic și ucronic. Un regat cu ziduri sfărâmițoase, "ofilit", bântuit de "fumuri alburii", dar și de plictisuri fără margini, în care regele "are o mulțime de motani țărcați/ fiecare cu doicile lui negre", iar regina întinde "pe funii de mătase, rufele ude de transpirație/.../ între cele două turnuri cu ceas/ ale palatului".

Un regat, firește, în care vremea (istoria) își urmează cursul implacabil, ritmul creșterii și descreșterii, al măririi și al decăderii, al învigorării urmată de decrepitudine și, iar,

de renaștere; în care, un război este urmat de altul, înfrângerea e urmată de o victorie, la rândul ei eșuată într-o înfrângere; în care, unui rege îi succede alt cap încoronat, o regină e înlocuită de alta, după o lentă și dezarmantă regulă ce pune cap la cap sintagmele derizoriului, de la *tempus fugit* la *memento mori*, și de la *ubi sunt* la *sic transit gloria mundi*. Singurele zone "luminose" în această realitate a deșertăciunii sunt ființele insignifiante ale supușilor: "În văile înguste, pe crestele înalte/ ciobanii păstoreau turmele nesfârșite./ Laptele curgea pe conducte./ brânză, brânză./ mieilor le curgeau bale de zbeniguiă./ Erau mișoși, arțăgoși și virili, ciobanii regali/ încă fără multă vorbă țărâncile/ se învoiau la plată./ Din când în când/ o dată pe săptămână, pe lună, pe zi/ veneau mascați soldații regelui/ și masacrau jumătate din turme/ ba mai luau și câte un cioban/ mai tinerel, mai cu mustață, mai arțăgos./ pentru oaste./ dar turmele creșteau repede la loc./ căci iarba era mănoasă, vremea cuminte." (*Ciobanii*).

Poemul e exemplar pentru felul în care, în majoritatea textelor, discursul coboară subtil parabola în actualitate, trimite la un aici și acum abordat, însă, cu o neașteptată și blândă ironie, ușor acidă, dar niciodată distructivă: "Despre țărani, multe s-ar putea spune.../ Femeile erau suave, ca niște domnițe./ Bărbații, blajini./ Copiii, neastâmpărați./ Rândunicile, guralive/ Căinii, răi de foame./ Bordeiele, neîncăpătoare, umede./ Îmbrăcăminte, țărânească./ Încălțăminte, uneori, lipsea./ În vetre, cenușa veche/ și multe alte boli./ Un opaiț și-o icoană.../ Țărani..." (*Țărani*).

În ansamblu, glosând cu o imaginație plină de miez asupra deșertăciunii (*vanitas vanitatum omnia vanitas*/ deșertăciunea deșertăciunilor, totul este deșertăciune), poemele lui Marcel Sămânță stau sub semnul lirismului de tip parabolic (sugerat de titlul însuși al cărții: *fum peste un ev de fum*), ce "povestește" legenda fără sfârșit a nimicniciei măruntelor ființe umane.

*Adrian Bodnaru, *Cifra latină*, Editura Diacritic, Timișoara, 2013

**Marcel Sămânță, *fum peste un ev de fum*, Editura Brumar, 2013

SOCIALISM SI BARBARIE

TEZE DESPRE MARX, LENIN SI STALIN

VLADIMIR TISMĂNEANU

"Echivoc și ineputabil", astfel a descris Raymond Aron proiectul intelectual marxist. Sociologie a crizei, născută din criză și pretinzând că rezolvă criza morală, politică, socială și economică a umanității, marxismul are drept nerv vital imperativul unei revoluții cataclismice. Un marxism non-revoluționar este o contradicție în termeni. S-a dorit anti-utopic și emancipator, a sfârșit într-o utopie eșuată și în experimente liberticide.

Cine a fost, așadar, Karl Marx (1818-1883)? În consens cu Leszek Kolakowski, să spunem că a fost un filozof, sociolog, economist și combatant revoluționar german. Îndrăgostit de totalitate, a fost părintele unei doctrine care a culminat în totalitarism. În egală măsură, tocmai pentru că teoria lui Marx nu este un monolit, există o distincție care nu trebuie neglijată, din perspectiva filozofiei politice, între marxismul sovietic și cel occidental (tânărul Lukacs, Karl Korsch, Ernst Bloch, Antonio Gramsci, Școala de la Frankfurt, Castoriadis, Lefort, tânărul Lyotard, Habermas din "Theorie und Praxis"). Revizionismul marxist al anilor 60 și 70, vehement denunțat de politrucii leniniști, s-a inspirat din această tradiție a "celuilalt marxism".

1. Karl Marx a început ca tânăr hegelian și a adoptat metoda dialectică pentru a explica realitatea. Ca tânăr filosof, Marx a pus accentul pe alienare ca principală răcilă a societății birocratice moderne: omul este deposedat de principalele sale atribute, incluzând aici creativitatea și libertatea. Influențat de Ludwig Feuerbach, Marx s-a angajat, alături de alți tineri hegelieni, într-o critică acerbă la adresa alienării religioase. Această critică a iluziilor transcendente l-a apropiat în mod irezistibil de critica a ceea ce percepea a fi condițiile injuste universale. Marxismul a fost o formă de istoricism determinist — convingerea că istoria are un sens, un scop (*telos*), și că este guvernată de legi pe care ființele umane le pot cunoaște și, pe cale de consecință, influența. Omul se află în centrul filozofiei marxiste, nu ca abstracțiune, ci ca subiectivitate palpabilă, determinat de societate, dar, în același timp, creator de societate. Marxismul nu este un fatalism politic, nu propăvăduiește resemnarea în fața ordinii existente, ci mai degrabă este o filozofie a acțiunii colective (sociale) și un radicalism universalist. Este ideea care tinde către universalizare.

2. Scrierile filosofice timpurii indică un Marx interesat cu precădere de libertatea umană, alienare (înstrăinare), negativitate, revoltă, efortul de a transcende un *status quo* scandalos din punct de vedere moral. Descoperirea socialismului utopic, filozofia materialistă și contactele sale cu alți radicali de stânga l-au făcut să adopte o perspectivă revoluționară asupra lumii. Ordinea burgheză, bazată pe proprietate privată și drepturi de inspirație liberală, îi apăreau ca demodate, ipocrite și lipsite de echitate. S-a identificat din ce în ce mai mult cu un program politic care a privit clasa muncitoare industrială drept subiectul revoluționar privilegiat, "clasa mesianică" a istoriei, principalul vehicul al unui divorț apocaliptic cu trecutul. În faza sa incipientă, gândirea lui Marx a reprezentat o declarată escatologie seculară, o narațiune redemptivă a fericirii originare, a declinului și redresării esențiale, regenerării și renasterii...

3. Marx a adoptat socialismul, dar a pretins să transforme această doctrină în

știință. Pentru a atinge acest scop, s-a angajat într-o critică generală a economiei politice, arătând că sistemul capitalist se va prăbuși în primul rând ca urmare a contradicțiilor sale interne. Intervenția umană, în orice caz, era esențială pentru a face ca acest antagonism bazal să irumpă sub forma unei revoluții sociale.

4. Manifestul Partidului Comunist: un document sociologic și politic, un text fundamental al modernității politice. Tinerii Karl Marx și Friedrich Engels propun o viziune asupra lumii (*Weltanschauung*) care opune în mod antagonist proletariatul și burghezia. Dialectica Stăpân-Sclav din *Fenomenologia* hegeliană este tradusă în conflictul ireductibil dintre clasele opuse. Este textul în care Marx și Engels postulează lupta de clasă drept principală variabilă explicativă în înțelegerea istoriei umanității. *Manifestul* prezintă globalizarea comerțului și industriei drept principală realizare a capitalismului și așază în contrast noua știință a revoluției cu proiectele utopice anterioare.

5. Proletariatul (clasa muncitoare industrială) în societățile dezvoltate economic reprezintă principalul subiect (agent) revoluționar. Este o "clasă aleasă" în sensul în care întrupează tragedia tuturor grupurilor anterior subjugate (sclavi, șerbi). Prin eliberarea sa, argumenta Marx, proletariatul urma a emancipa întreaga umanitate. Relațiile capitaliste organizează confiscarea rezultatelor producției proletariatului — pentru Marx, proprietatea privată este sursa tuturor injustițiilor și trebuie prin urmare abolită prin intermediul revoluției proletare (practica revoluționară). Pentru Engels, proletariatul german era moștenitorul filozofiei clasice germane. Pentru tânărul Marx, arma criticii era lipsită de valoare în absența criticii armelor.

6. În viziunea lui Marx, revoluția trebuie să fie totală, globală, permanentă, până când umanitatea reușește saltul din tărâmul necesității (sărăcie, inechitate, injustiție) în cel al libertății. O asemenea revoluție mitologizată nu a avut nicio dată loc. De dragul ei, în orice caz, milioane de oameni s-au înrolat în mișcări mesianice, purificatoare, revoluționare, investite cu o aură carismatică. Filozofia politică a lui Marx proclamă sfârșitul politicii prin salvare revoluționară. În această perspectivă, salvarea revoluției constituie premisa salvării umane. Marxismul a fost o formă de radicalism politic inspirat de o fantasmă mitologică a salvării umane. *Salus revolutionis, suprema lex*.

Doctrina lui Marx subordona eticul politicului. În polemicele cu Karl Kautsky, Lenin și Troțki au respins existența unor valori etice eterne. Binele și Răul erau definite strict instrumental, pragmatic, în funcție de interesele partidului de avangardă. Acest partid era, spre a-l cita pe Troțki, instrumentul perfect al îndeplinirii planurilor Rațiunii în Istorie. Teroarea devenea astfel acceptabilă și chiar necesară în numele unui umanism providențialist. Violenta era sanctificată drept remediu purificator al corupției generalizate. Spasmul revoluției finale este și cel care încheie pre-istoria umanității. Nu e sfârșitul Istoriei, ci debutul uneia neștiută până atunci.

7. Marx a pretins că transcende utopismul, dar a rămas el însuși prizonierul unor idei utopice: "Proletarii nu au o patrie". Marx a romantizat și idealizat proletariatul existent. A construit doctrina internaționalismului proletar (opus naționalismului bur-

ghez) și a subestimat rezistența la schimbare a devotamentelor, credințelor și loialităților. Apariția URSS a dus la o nouă viziune a internaționalismului: piatra de încercare, spunea Stalin, este atitudinea față de Uniunea Sovietică. Oricine se îndoia de justiția absolută a liniei staliniste devenea un trădător, un inamic obiectiv (ori chiar subiectiv) al revoluției. Stalin nu a făcut decât să exacerbeze viziunea lui Lenin așa cum a fost aceasta codificată în condițiile de aderare la Internaționala a Treia (Comintern). Centrul sacru al revoluției mondiale era localizat la Moscova.

8. Marx a dezvoltat o viziune excesiv optimistă asupra progresului: a insistat că Istoria are un sens, un înțeles, o logică, toate guvernate de legi cvasi-raționale — aceasta este lovitura determinismului său istoric care a devenit baza unei religii politice. El a pretins a fi descoperit acele legi și a insistat asupra primatului relațiilor economice în vreme ce admitea o relativă autonomie de conștiință și alte elemente ale "suprastructurii". Pentru el, instituțiile umane și cultura sunt rezultatul interacțiunilor (practicii) economice și sociale. Istoria avansează către stația finală, ceea ce reprezintă totodată sfârșitul "pre-istoriei umane" — comunismul. Acesta este sensul în care Engels s-a referit la Marx ca la un "Darwin al științei sociale".

9. Marxismul și moralitatea: Marx considera că toate acțiunile umane colective sunt determinate de factori sociali, economici și politici. Contradicțiile din interiorul structurilor existente explică progresul istoric, cu vechi forme pe cale de dispariție și altele noi emergente. Revoluția (comunistă) proletară este justificată din punct de vedere moral: este rebeliunea oprimaților împotriva opresorului. Nobilul țel suprem justifică, odată cu Marx, recursul la mijloace murdare și reprobabile (violenta, dictatură, teroare de tip iacobin). Marx nu a fost un profet amoral, dar moralității sale i-a lipsit un criteriu clar de distingere a binelui de rău. Acesta a fost terenul fertil pe care au înflorit leninismul, stalinismul, maoismul, castro-guevarismul, socialismul lui Dej și Ceaușescu. Toate aceste dictaturi au fost întemeiate pe ideologie și pe hybrisul pedagogic al plăsmuirii Omului Nou.

10. Topografia revoluționară, epicentrul seismic: Când și unde va izbucni revoluția? Marx considera că anumite condiții erau necesare: un proletariat matur, un partid politic care să-i promoveze doleanțele, syndicate. Așadar, pentru Marx, începutul revoluției mondiale trebuie să se petreacă în Occidentul dezvoltat.

11. Marxismul ca religie politică, "opiul intelectualilor" (Raymond Aron): Pentru Marx, revoluția este un act apocaliptic al eliberării, o întoarcere la o demult uitată condiție a unității speciei umane. Dar revenirea (v. imaginea spectrului în *Manifest*, impresionant examinată de Jacques Derrida), nu înseamnă repetare, ci resurrecție pe un plan superior al spiralei Istoriei, deci negare a negației. Marxismul este o escatologie (o doctrină despre moarte și viața de apoi): o doctrină a redescoperirii supreme a identității umane și libertății. Este totodată *parousia*, milenarism, chiliasm — o credință în era utopică ce va să vie, sosirea timpului mesianic (Walter Benjamin) creat prin revoluție. Astfel se explica actuala turnură teologică a post-marxismului (v. *From Marxism to Post-Marxism*, de Goran Therborn, Verso, 2008) și tentativele de a-l apropia pe Marx de Sf. Pavel (v. Jacob Taubes, dar și Agamben, Alain Badiou).

12. O filozofie a acțiunii: Marx a respins simpla speculație filozofică și contemplarea. A considerat ideile drept mijloace de transformare a lumii. *Teza 11 despre Feuerbach* exprimă foarte pregnant această convingere: "Filozofii n-au făcut decât să interpreteze lumea. Problema este de a o schimba." În acest sens, leninismul (bolșevismul) a fost urmașul loial al doctrinei inițiale a lui Marx. Acesta a împlinit principalele trei postulate ale doctrinei originare: postulatul revoluției, postulatul universalismului și postulatul unei mutații antropologice. Prețul a fost abjurarea promisiunilor umaniste inițiale și instaurarea unei "dictaturi asupra trebuințelor umane" (un concept introdus de Agnes Heller, Ferenc Feher și György Markus).

Alternativa proclamată de Rosa Luxemburg, socialism *sau* barbarie, s-a tradus în sinteza catastrofică dintre socialism și barbarie. Secolul al XX-lea a fost unul al cataclismelor, cum demonstrează istoricul Dan Diner și cum am încercat să demonstrez în cartea mea *Diavolul în istorie*. Doctrina lui Marx, adaptată de Lenin la condițiile unei Rusii abia în curs de reală industrializare, cu toate superstițiile și mentalitățile anti- sau non-democratice, simplificată și bastardizată de Stalin, a devenit o ideologie exactă în sensul pe care tânărul Marx l-a demască și l-a demistificat: o apologie a unui *status quo* întepenit, a unui Moloch asfixiant, dominator și fundamental lipsit de autenticitate.

(Note pentru seminarul "Marxism and Post-Marxism" pe care îl țin la University of Maryland în semestrul de primăvară, 2014. Traducere din engleză de Marius Stan)

CAMIL PETRESCU ȘI PROFESIUNEA DE GAZETAR

FLORICA ICHIM

Pătimaș cititor de gazete el însuși, de pe vremea când acestea, deschise, erau mai mari decât el, a debutat în câmpul scrisului la ziarele *Rampa* și *Facla*, în anii 1913-1914, iar de la întoarcerea din război a făcut "gazetărie profesionistă". A scris la peste 70 de publicații, inclusiv la mari cotidiane: *Adevărul*, *Dimineața*, *Universul*, *Timpul* ș.a. A colaborat la ziare politice cu o circulație mai restrânsă: *Omul liber*, *Țara noastră*, *Fapta*, *Excelsior*, *Gazeta*, *Reporter*, *Vremea* ș.a. Îl întâlnim în paginile ziarelor și revistelor conduse de Liviu Rebreanu (*România literară*, *Mișcarea literară*, *Viața*), de Ion Vineanu (*Contemporanul*), de G. Călinescu (*Lumea*, *Sinteza*), de Cezar Petrescu (*România literară*, *Gândirea*), de Eugen Lovinescu (*Sburătorul*), de I. Peltz (*Zodiac*) ș.a. Îl întâlnim articolele în reviste și ziare economice (*Argus*), medicale (*Higiena socială*), parlamentare (*Parlamentul românesc*), turistice (*Viața în aer liber*), filozofice (*Revista de filosofie*), apoi în gazeta invalizilor (*Drept și datorie*), în cea a primăriei bucureștene (*Gazeta municipală*), în cea a căilor ferate (*Viața socială C.F.R.*).

Colaborări sustinute, aproape număr de număr, pot fi urmărite în *Revista vremii*, *Cuvântul liber* (seria a II-a) ș.a. Luni de zile a ținut o rubrică de comentariu cultural în *Universul*, așa cum cronică teatrală din *Argus* a menținut-o timp de 13 ani. Îl întâlnim numele în reviste din întreaga țară: la Oravița (*Progresul*), Lugoj (*Zorile*), Iași (*Ediție specială*), în reviste efemere ca: *Răboj*, *Comuna*, *Spre ziuă*, *Letopiseți* ș.a., dar mai ales în publicații literare sau artistice: *Flacăra*, *Cugetul românesc*, *Revista scriitorilor și scriitorilor români*, *Tiparnița literară*, *Rampa*, *Limba română*, *Muzica și teatrul*, *Spectator* și *Spectatorul*, *Viața literară*, *Mișcarea literară*, *Cuvântul literar și artistic*, *Premiera*, *Munca literară și artistică*, *Linia dreaptă*, *Da și nu*, *Comedia*, *Arta nouă*, *Teatrul Național* ș.a. A mai scris la: *Fapta*, *Epoca*, *Semnalul*, *Seara*, *Democrația*, *Opinia*, *Liberitatea*. Și mai sunt încă titluri de publicații de citat, după cum probabil mai rămân multe de descoperit și, cum scria chiar autorul articolelor, aceasta rămâne în seama cercetătorilor dedicați.

Proteica sa activitate va sta tot timpul sub același motto patetic (cum sunt multe dintre articolele lui Camil Petrescu) și pe care nu l-a ignorat nicicând: "scrii cu sângele și cu nervii tăi sau nu scrii deloc." De aceea și debutează la publicații conduse de N. D. Cocea și Tudor Arghezi (de care se va simți legat întreaga viață), gazetari ardenti cum va deveni și el. De multe ori a vrut să renunțe la literatură și teatru, dar niciodată nu s-a desprins de gazetărie. A editat și chiar a scris în întregime, ziare și reviste, de la *Țara* și *Limba română* din Timișoara (sediul era vizavi de Teatrele german și maghiar de astăzi), trecând prin acea revistă de cultură (pe care Mihail Sebastian o considera un model pentru presa interbelică), *Cetatea literară*, până la cele două serii din revista *Foot-ball*.

Revista Fundațiilor Regale, pe care o conduce în anii '30 este, la rândul-i un model de publicație culturală, nu de popularizare, ci de punere în valoare a creației autentice. Fiecare dintre articolele sale vădește același simț al răspunderii și al "perpetuării obligațiilor" față de neamul său. Totdeauna

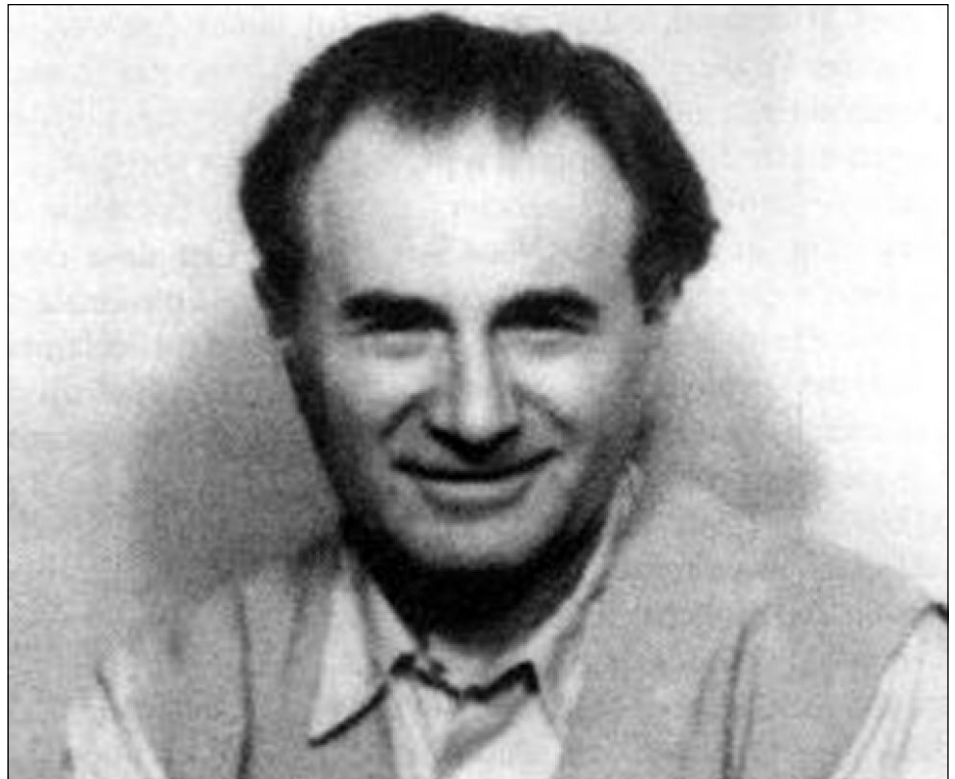
a considerat că "neutralitatea este o iluzie. A nu adera este o imposibilitate. Simpla prezență și este o solidaritate."¹ Și pentru că acesta a fost crezul său, fiecare articol va fi viu și-l va implica, urmărind traiectoria credinței sale, de la speranța din primii ani spre dezamăgirile din deceniile ce au urmat. A crezut în menirea presei, în obligația acesteia de-a influența și transforma viața politică și socială.

Nutrea convingerea pe care n-a părăsit-o, deși era, evident, utopică (așa cum ne convingem și noi acum, zi de zi,) că fiecare "poartă răspunderea față de poporul său și față de viitorul acestuia". Fiecare articol implică o analiză fenomenologică, o descoperire, prin intuiții esențiale, a faptului semnificativ. Așa ni se arată, în editorialele lui, dar și în tabletele mai mici de-o pagină. Publicistica va merge de la zâmbet îngăduitor la ironie subtilă până la acuze dramatice - colorată paletă pe care se desfășoară un talent autentic de gazetar conștient de menirea sa.

Publicațiile făceau efortul de a se personaliza, în primul rând, diferențiindu-se și ca opinii și ca structură (în ziare-matcă, de mare mobilitate de atitudine, și ziare de opinie directă, de obicei de tiraj și posibilități mai reduse, care durau prea puțin și erau prea puțin citite). Enervat și reprobator, ziaristul constata, în repetate rânduri: "Românul nu citește ca să se informeze, căci nu simte nevoia, nu citește nici să știe ce obiecțiuni se formulează împotriva opiniei lui, ca să și-o poată controla efectiv. Această necesitate nu are la el un caracter organic, funcțional. De aci, subiectivismul penibil și degradant al *opinii publice* românești, fapt care descurajează toate nădejtile de mai bine."²

Numai un cititor bun poate susține și întreține o presă bună, cititori majori, inteligenți, "în stare să citească și să se informeze cu discernământ, cu atenție pentru toate tendințele vieții sufletești"³. Acest inapet pentru cuvântul scris (gazetă sau carte) observat la contemporanii săi îl face să lanseze adevărate apeluri: *Citiți mai mult, neapărat*, sună, de pildă, un titlu de mai jos.⁴ Necitirea gazetelor și cărților suprimă orice șansă de informare, deci, implicit, orice posibilitate de îndreptare. Cei care nu citesc sunt, în realitate, niște timorați ai opiniei personale, lipsiți de contact cu faptele înseși, posedând doar o "șubredă dialectică interioară a convingerilor lor". Se exclude astfel șansa de informare a conștiinței naționale și sociale. "Cumpărați și citiți într-o săptămână *toate gazetele* românești. Dublați-le tirajul." "Trebuie încurajată expansiunea scrisului românesc", căci trebuie cinstit "ceea ce este esențial și etern în omenire: sufletul"⁵, ce nu se poate înălța decât prin cultură.

Așa cum întâlnirea cu *L'Evolution creatrice* a lui Bergson (în lagărul de la Sopronyek) a însemnat pentru viitorul filozof un prag de înțelegere, un punct de luminare, tot astfel întâlnirea cu o pagină de ziar va marca destinul omului. Ne aflăm în 28 iunie 1914, stil nou: "Student antebelic, fel care niciodată nu va mai reveni, abia la câteva zile după întâiele examene universitare, traversam spre înserat, în acea duminică de iunie, Calea Victoriei, când au irupt vânzătorii cu «ediții speciale». Adăpostit de vitrina magazinului de muzică închis, ca să nu fiu târât de fluviul celor ce se plimbau..., am fixat, până la sfârșitul vieții mele, titlul gros ca de funingine, pe toată

pagina: *Asasinarea arhiducelui Franz-Ferdinand și a soției sale...* Neutralitatea de doi ani, cu atmosfera ei specifică, zilele de atacuri în munți, de tranșee, refugiul în Moldova, frângerea vieții mele întregi erau cuprinse în pagina cu litere groase, năclăite... Cred că am avut presimțirea celor ce aveau să se întâmple, fiindcă am fost cuprins de o stranie tristețe, în așa măsură că, de atunci încolo, iată că au trecut mai bine de douăzeci de ani, orice «ediție specială» e pentru mine un prilej de scurtă panică."⁶

Pagină de literatură, așa cum va fi întreaga sa creație publicistică. Pentru el, reportajul ține de esența romanului, așa cum un roman bun este rudă apropiată cu reportajul. Singur mărturisește a fi citat în notele de la *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* și de la *Patul lui Procust* articole de gazetă cu convingerea că ele reprezintă o necesitate strictă pentru reconstituirea unei atmosfere, "că nimic mai mult decât un articol care a participat la frământarea istoricului nu înlesnește accesul stufosului concret"⁷.

Distinția dintre opera literară și articol, dintre scriitor și ziarist i s-a părut întotdeauna prea categoric marcată în opinia contemporanilor. Un mare scriitor este de fapt un mare ziarist, după cum un mare ziarist nu poate fi decât un mare scriitor. Și spiritul cuprinzător al lui Voltaire, "enciclopedia de fapte sufletești" lăsată de Shakespeare, *Iliada*, *Odissea*, *Infernul*, opera lui Balzac, Maupassant, Anatole France sau Ibsen, Molière și Caragiale îi servesc drept probe. Va recunoaște în acești scriitori structura sufletească și toate fibrele ziaristului. Marile calități ale literaturii sunt și ale publicisticii: dragostea pentru adevăr și năzuința spre adevăr superior, suflul de umanitate, simțul răspunderii, criterii de noblețe sufletească, generozitate și adâncă intelectualitate, contactul strâns cu viața și aspectele realității, obiectivitate, independența interioară ș.a.

Cusururile sunt, de asemenea, comune: naivitatea în observație, sărăcia de fapte sufletești, necunoașterea realității, căutarea senzaționalului, lășitatea sufletească, lipsa de documentare și de personalitate, de aici, frazeologie, solemnitate și pitoresc verbal ș.a.m.d. Deosebirea va fi numai în natura

preocupărilor și activității lor. Dacă între cei doi profesioniști ai condeiului există atâtea similitudini, rezultatele muncii lor rămân totuși diferențiate, chiar dacă "cea mai bună literatură este o formă superioară a reportajului", care îmbrățișează deopotrivă literatură și gazetărie ("în fond, toată gazetăria e reportaj – reportaj de întâmplări diverse, reportaj de fapte științifice, reportaj de evenimente istorice, de opinii autorizate, de frământări sociale și psihologice"⁸).

I vom afla pe Camil Petrescu luptându-se ades pentru statutul de demnitate al gazetarului român, pentru avantajele morale la care are dreptul și care i se refuzau neconștient. Va milita pentru sindicate de breaslă (după cum vom vedea mai departe). Prea rămân uitați "în colțul de redacție sau de cafenea, în care își poartă neglijata lor prezență. Creatori necunoscuți de glorie politice, ei rămân de cele mai multe ori în umbră. Rândurile lor așternute pe pagină încoronează cine știe ce calcule, de care, modești, ei rămân străini."⁹

Perioada băănățeană (care îi interesează poate mai mult pe cititorii revistei *Orizont*) a însemnat cristalizarea personalității sale publicistice, dar a fost, totodată, și o perioadă de elan, de speranță, de optimism, pe care nu le vom mai descoperi intacte în nici o altă perioadă a vieții sale. Când s-a întors din Banat, războiul se terminase de trei ani, și devenise evident că visurile de dreptate ale celor din tranșee n-au fost împlinite, că în schimb temerile și neliniștile lor au fost depășite de realitate. Și în cele două decenii interbelice Camil Petrescu își va spune din ce în ce mai descurajat părerea despre întreaga situație politică, socială, economică și culturală a țării.

Cum exact caracteriza Dumitru Micu, scriitorul, "pătruns până la fanatism de ideea că scrisul angajează, se pronunța în indiferent ce chestiune cu gravitatea cu care ar formula declarații în fața unei instanțe a eternității"¹⁰. De altfel, ultimele sale două articole din martie 1957 (în *Contemporanul*) purtau titluri programatice: *Scrisul nostru ne angajează* și *Scrisul nu-l angajează*. Era de fapt ultima sa polemică, cea din urmă bătălie cu armele scrisului.

Continuare în pagina 31

CAMIL PETRESCU ÎN VERVĂ

PAGINI REALIZATE ȘI ADNOTATE DE FLORICA ICHIM

CITITI MAI MULT, NEAPARAT...

Dacă ai spune cuiva, care se vaită zilnic că toate merg prost în Țara românească și bocește că suntem cei din urmă pe scara celor mai multe valori (asta așa e...) CĂ TOTUL E DIN PRICINA CĂ LA NOI NU SE CITEȘTE, omul ar rămâne surprins.

Dacă ai scrie negru pe alb că toate merg lamentabil, că școala, justiția, finanțele, poliția, politica și celelalte... și toate celelalte, din pricină că la noi nu se citește, NUMAI din pricină că nu se citește, ai provoca un surăs de mirare.

În realitate, așa e.

De la 1789, țările sunt conduse de acel factor de o sensibilitate de seismograf care e opinia publică. Noi avem însă opinia publică negreșit cea mai caraghioasă din Europa: după cea albaneză și cea grecească, probabil. Pentru că e și cea mai incultă, cea mai ignorantă, cea mai prezumțioasă și cea mai pretențioasă în fapt.

Nimeni nu cere să ne comparăm cu națiile de frunte din cultura lumii. Fiindcă, deși ne socotim de o deșteptăciune fără pereche, aci dăm toată vina... meritului lor, pe vechimea culturii lor. Fie și-așa...

Dar de ce ne întrec bulgarii, și sârbii. De ce ne lasă în urmă foștii roboți de până mai ieri, cehii și polonii? De ce ne ridiculizează, aproape, ungurii, eternii noștri rivali? De ce până și haoticii și pierduții în misticism, rușii, ne sunt superiori? Pentru că nu citim...

La 14 milioane de români n-avem decât două gazete de tiraj, pe sfert cât cele ungurești.

Restul ziarelor întâmpină greutăți neînchipuite în lupta pentru existența publicistică... Asta când în orice oraș mai mare ardelean apar gazete minoritare care ating până la 10 000 de foi zilnic, la preț de vânzare dublu.

Cunosc oameni politici cari declară ritos CĂ NU CITESC ZIARE fără să-și dea seama că tocmai asta explică de ce suntem așa de prost guvernați. Numai la noi se întâmplă să fie lumea atât de mirată când te vede citind foile... adverse. "Citești aia?" întreabă cu o grimasă care pornește de la ficat.

— "Da! Cum vrei altfel să știu dacă e proastă, că nu are dreptate, dacă n-o cumpăr și n-o citesc? Ce, sunt ca d-ta, Săvescu, ghicitor, "indico general!"? Românul, când a cumpărat o gazetă, se crede ruinat, iar când a citit-o, e surmenat trei zile.

Opinia publică e, însă, în continuă frământare, ciocnire de idei și trebuiesc încurajate toate curente. "Nu mai citesc nici una, că toate spun minciuni!". Ei și? Crezi că asta e un motiv să păstrezi 2 sau 3 lei în buzunar? Dar atunci suprimi aproape ORICE POSIBILITATE de îndreptare. Îți anulezi, deliberat orice șansă. Și, vrând, nevrând, de 150 de ani Europa e condusă prin gazete.

Dar despre carte ce să mai vorbim?

Avem vre-o 25 de mii de dascăli, 30 mii de адвоаți, 10 mii de ingineri, vreo 20 de mii de medici, 300 de mii de funcționari, 50 de mii de studenți, 100 de mii de liceeni de curs superior, multe mii de magistrați și de diplomați etc.

Ei bine, ediția normală a literaturii noastre e de 2 – 3000 de exemplare. Cinci mii înseamnă un triumf și e anunțat cu ditirambi.

CARTEA ÎNDEAMNĂ ÎNSĂ FORMAREA CONȘTIINȚEI SOCIALE ȘI NAȚIONALE, FĂRĂ EA, SOCIETATEA

ȘI NAȚIUNEA SUNT MOARTE. TOT RESTUL, DACĂ NU E ÎNTEMEIAT PE ACEASTĂ CONȘTIINȚĂ, ÎNSEAMNĂ IMITAȚIE, DEȘTEPTĂCIUNE, MASCARADĂ. Toate neamurile din lume s-au format, s-au organizat, s-au galvanizat prin literatura lor.

Cel care a înțeles mai profund acest lucru, la noi, e Regele. Pentru fiecare an, în luna Mai, El a hotărât o mare BĂTĂLIE A CĂRȚII. În fruntea cărturărimii, în fruntea întregului aparat de Stat, El duce războiul cu hotărâre, amplificat și intensificat la maximum, timp de o săptămână. E în joc structura noastră națională însăși.

Trebuie să I se dea un concurs nemărginit. Doamnă, renunțați o săptămână la oricari din micile fleacuri "indispensabile". Vă veți împodobi spiritul și veți fi în câștig. Domnule, renunțați la fumat șase zile, așa cum v-a recomandat cândva doctorul. Va fi o experiență interesantă...

Cumpărați cărți, chiar dacă nu le puteți citi pe toate. Domnule director de bancă, dați un telefon la librărie să ți se trimeată toate cărțile românești de merit, din cursul anului... Și pregătește-te să semnezi un cec, fără emoție... Nu va trece de câteva mii de lei. N-avea nici o grijă. Se va găsi cine să le citească, aceste cărți. Vor cădea în mâna copiilor, sau ale unor cetitori fără parale. TREBUIE ÎNCURAJATĂ EXPANSIUNEA SCRISULUI ROMÂNESC.

Cumpărați și citiți într-o săptămână TOATE gazetele românești. Dublați-le tirajul. În fond, "Săptămâna Cărții" este momentul de reculegere culturală. Cinstirea a ceea ce este esențial și etern în omenire: spiritul.

Societatea românească a fost zguduită în ultimul timp de crimele câtorva școlari. Ei bine, ea nu are decât un răspuns. Să transforme Săptămâna Cărții într-un eveniment de evlavie și devotament intelectual, care să înalte sufletele.

Gazeta, anul I, nr. 46, 12 mai 1934.

CUM SE SCRIE

De câțeva vreme a început o polemică între doi din cei mai talentați și simpatici – nu zicem agreabili, pentru că ambii au un exasperat spirit critic – confrăți ai noștri. Ceea ce dă o notă de savoare acestei polemici e că ea nu se duce ca atâtea altele nici pe chestii politice, nici pe chestii de morală înaltă, sau pe motive dramatice și personale. Prietenii noștri, d-nii Trimoleon Pisani¹ și Șerban Cioculescu discută îndârjit despre gramatică.

O să surădeți și o să vă închipuiți poate că e un subiect care nu-i interesează decât pe cei doi combatanți. Ei bine, vă înșelați. Se pare că numeroși cetitori participă pasionat la aceste dezbateri pure (gramatica e o formă "pură") ba încă rândurile combatanților au sporit, ca în conflagrația mondială, prin spor de aliați. A intervenit astfel părintele arhimandrit Scriban în *Epoca*, vreo două reviste, ziarul *Universul* a introdus și el o rubrică sub conducerea reputatului filolog profesor Candrea, la care trebuie să o adăugăm și contribuția mai veche în *Adevărul* a d-lui Gh. Reviga.

În realitate, pentru cercurile largi ale intelectualilor, nu există dezbateri mai amuzante și mai stăruitoare de cât cele de filologie și gramatică, în Ardeal; ele formau obiectul celor mai îndelungate discuții la "Shamntesehul" din Corfana. Și cine nu-și amintește de frumosul succes al lui I. Gorun

cu volumul: "Cum se scrie românește", pe vremuri?

Hazul acestor discuții e că mai totdeauna cei care critică sunt prinși ei înșiși cu încurcături gramaticale. Căci o limbă nu e nici o dată fixată, înregistrează în vecinicie (sau veșnicie?) excepții... E adevărat că anumite forme sintactice înfățișează o mai mare stabilitate. Dar care, temeinic, e totdeauna discutată.

Cât privește momentele morfologice, ele sunt de o incertitudine care dă de altfel farmec discuțiilor.

Când e vorba însă de a lega talentul scriitorilor de corectitudinea ortografiei lor, e cu totul riscat. Textele lui Eminescu de pildă sunt pline de izbitoare greșeli gramaticale și în privința scrisului bine (dacă prin acest lucru se înțelege scrisul gramatical, marele poet e bătut de orice profesor secundar de română.

De altfel, Anatole France spunea odată, cu zâmbetul lui mereu ironic, că scriitorii mari niciodată n-au știut să scrie și dă ca pildă (dar nu îi propune și drept pildă în sensul de model) pe... Shakespeare, Molière, Balzac etc.

Și adevărul e că avea dreptate.

Gazeta, anul I, nr. 20, 6 aprilie 1934

FUNDATIA PENTRU LITERATURA SI ARTA "REGELE CAROL II"

Cred că unul dintre cele mai sincere elogii cari se pot aduce acelui strălucit gânditor, care a fost Paul Zarifopol, e și modul în care el a încercat să rezolve această complicată problemă care e *Revista Fundațiilor Regale*². Căci e în aceasta ceva din arta arhitectului sau a creatorului de sonete, siliți să lucreze pe un teren determinat, în funcție de un scop precis; admirabila constrângere a formei fixe... Spre cinstea acestei mari inteligențe să mărturisim că a găsit formula cea mai interesantă. Orice s-ar spune, o revistă sub un atât de înalt patronaj nu poate să fie o publicație de

avangardă "pentru epatarea burghezilor". În privința aceasta, nimic nu poate înlocui acele foi mici, scoase cu bani ruși din hrana zilnică, de către tinerii pasionați și dornici de "revoluții artistice". Aceste mici reviste efemere, pe cari le-am numit cândva "laboratoare de poezie", sunt necesare și marea lor noblete e că nimic nu le poate înlocui... Firește că, pe de altă parte, *Revista Fundațiilor Regale* nu poate fi nici un buletin anacronic al Academiei. Nu e o publicație chiar, "pentru cultura orașelor", de asemenea. De altfel, toată "Fundatia" nu este o fundație, "pentru răspândirea culturii", căci ar face drum paralel cu Casa Școalelor, cu Educația Poporului, cu Ateneele populare... E anume o Fundație, "pentru literatură și artă". E, adică, o publicație de maturizare, de sinteză și organizare a valorilor. Dar iarăși e de la sine înțeles că *Revista Fundațiilor Regale*, nu poate fi o publicație polemică.

Când vezi de ce coordonate e încorsetată o asemenea publicație, înțelegi ce soluție fericită a încercat Paul Zarifopol. Ceea ce se poate spune, e că el a găsit o formulă vie, care poate fi ușor deplasată pe axa ei de la dreapta spre stânga și dimpotrivă. De altfel, drept pildă cât de complexă e problema Fundației putem da cazul prețului cărților. Rămânând stabilit că e vorba de o instituție de vulgarizare, să ne întrebăm dacă ar face o faptă bună Fundația, dând pe piață un puhoi de cărți ieftine, cari să distrugă toate celelalte edituri cu mijloace limitate?

Nu trebuie și aci oarecare măsură?

Având în vedere că tiparul a determinat ca preț, că hârtia (așa cum e proastă, dar aci e altcineva de vină) scumpă, cine ar plăti gloaba? Scriitorul și editorul, nu? S-ar ajunge deci, la scopul opus Fundației. Iată, așa, într-o doară, una dintre întrebările acestei complexe ecuații.

Prin urmare, pentru moment, pentru ca marea instituție să izbutească - examen chibzuit, prudentă, încercare a drumurilor posibile -, până se găsește cea mai bună formulă, și pe urmă curaj pentru aplicarea ei... Între Academia tuturor onorurilor târzii

și tinerețea tuturor îndrăznelilor fără prea mare răspundere, e o zonă de activitate la zenit, către care s-a îndreptat gândul regal și creator. E ceva, aci, din acea aristocrație a artei, considerată independent de funcția ei socială, în pură esență, așa cum a fost înțeleasă de marii protectori cari au dat numele lor, veacului.

Gazeta, anul I, nr. 42, 6 mai 1934.

GRAMATICA SI UNIVERSITATEA

Am primit și eu o invitație – ca multă lume de altfel – să particip la campania de deratizare lexică a limbii românești, dacă ne e îngăduit să rezumăm printr-un neologism goana începută pentru stărpirea neologismelor.

N-am răspuns la această invitație, pentru că mi se pare că toată problema se pune greșit... Nu numai greșit, ci chiar pe dos. Păreră unanimă e că **SCRIITORII** de azi "strică limba". O schimonosesc, o batjocoresc. Câțiva paladini ai gramaticii au și intrat în arenă cu sentimente de cruciați. Rectorul Universității, impresionat că Papa, acum 1.000 de ani, a convocat și el, un mare Conciliu care să hotărască lupta și felul ei.

În realitate, lucrurile, după părerea mea, oricât de stranie s-ar înfățișa, e că nu se poate pretinde obligatoriu scriitorilor să "scrie bine, frumos, corect, curat", cum se spune. Dimpotrivă, socotim că scrisul corect, gramatical, îngrijit, trebuie impus obligatoriu, sub severe sancțiuni **TOCMAI CELOR CARI NU SUNT SCRIITORI**.

Epocile literare în care s-a pus preț pe formă, pe "stil" (în sensul curent, didactic), pe gramatică, pe compoziție, sunt epoci de decadență. Un istoric al decadenței latine afirmă că niciodată nu s-a scris mai corect, mai cu voluptate stilistică și gramaticală, decât în acest jalnic sfârșit de civilizație. Cultura bizantină, timp de o mie de ani, reprezintă deasemeni un soi de perfecție formală. Scolastica duse la desăvârșire retorica și compoziția corectă.

Dimpotrivă, cu vreo două excepții, toți scriitorii mari ai lumii au scris lamentabil în ceea ce privește "stilul" și gramatica. Shakespeare, Molière, Balzac, Stendhal, Tolstoi și alții alții sunt adevărați barbari al bunei compoziții, ai frazei corecte, ai expresiei frizate și pomădate.

Creației nu i se pot impune corsete și rețete. Un călăreț, pe câmpul de luptă, nu se poate preocupa de prescripțiile unei săli de arme. Nădușit, negru de fum, murdar de noroi, jerpelit de atâtea ori, un erou nu poate concura cu "grația" și "eleganța" unui maestru care se războește distins, științific și crâncen, înfigând floreta în saci cu nisip. (De altfel, cei cari au făcut războiul știu ce nenorocoși erau în permisiu, față de eleganții ofițeri de la statele-majore și de la magaziile de aprovizionare).

Dacă pretindem pentru scriitori libertatea de a nu se preocupa excesiv de mărunțișurile stilului, n-am vrea să se înțeleagă însă că aprobăm anarhia gramaticală, forma lălâie, împetritărea galinacee, acolo unde nu există scuza necesităților impuse de fond.

NU POATE FI ADMIS CA ROMÂNII CARI ȘTIU CARTE SĂ SCRIE ȘI SĂ VORBĂSCĂ NECORECT. Limba, vorbită sau scrisă, e mai întâi un mijloc de relație, în urmă unul de creație. Nu poate fi îngăduit ca doi oameni, cari discută despre chestiuni curente, să facă vre-o greșală gramaticală, sau chiar de formă. Unul dintre farmecele relațiilor cu francezii e că la ei toată lumea, care a trecut prin școală și care e caracterizată prin formula "le français moyen", scrie corect și cu farmec stilistic. Asta face parte din buna creștere și din

politețea franceză.

Ei bine, dacă limba românească e azi în primejdie – și este – vinovați sunt toți "românii mijlocii" și, îndeosebi, profesorii de limbă română, profesorii în genere, advocații, inginerii, oamenii politici, negustorii, industriașii, meseriașii mai răsăriți etc. Condamnabilă ni se pare, în deosebi, crâncena incultură gramaticală a lucrătorilor tipografici, care joacă un rol atât de important în cuvântul tipărit.

Nu scriitorii, care au menirea lor, ci aceștia, **MAREA MASĂ A INTELECTUALILOR STRICĂ LIMBA**. Cine nu știe ce jalnică e corespondența intimă între români, ce deplorabile sunt rapoartele oficiale, ce triste sunt ordinele autorităților. Aci e răul pe care paladini destul de miopi ai limbei, nici nu-l bănuiesc. Are proporțiile unei metastaze. Căci acesta-i adevărul: nu se mai poate scri nimic corect în românește și formele culturale înseși sunt în pericol.

Personal am ajuns să am fobia gestului de a mai scrie pentru tipar. Luptele pe care le duc, inutil, cu atelierele tipografice, au intrat în anecdotă. Mi-e mai greu să tipăresc decât să scriu. Pentru fiecare articol trebuie să mai pierd o oră în tipografie. Și când îl văd tipărit, tot îmi dă dureri de cap.

În Franța, nu există lucrător tipograf ca să nu știe gramatică la fel ca un profesor (căci altfel s-ar face brutar sau cizmar) și să nu corecteze el însuși eventualele lipsuri.

Chiar mecanismul linotipiei devine la noi complicele lipsei de gramatică. Tu scrii fraza: "Nu mai sunt profesori români?". Lucrătorul o citește, o repetă în gând, crede că a memorizat-o și de fapt A ADAPTAT-O FELULUI LUI. Va tăcăni deci pe clape: "Nu mai este profesori români?" Firește când citești, îți vine să urli. Semnam într-o vreme, cronicile sportive cu pseudonimul Grămătic. Astăzi am adăugat un N înainte de N. Grămătic. Cel puțin nu mă mai simt și ridicol.

Aș dori ca d. Rector al Universității să mai convoace o adunare. Dar de data asta, știindu-se de unde vine răul să nu se mai piardă timpul cu discuții naive, care țin mai curând de domeniul veșnic zbuciumat al estetice, decât al gramaticii și lexicului.

Această cruciadă, astfel gândită, e mai necesară ca oricând și de altfel ține tocmai de rosturile Universității.

Gazeta, anul I, nr. 63, 1 iunie 1934

SUBVENTII DE MILIOANE PENTRU TEATRU

Vă mai aduceți aminte de clasică aventură povestită și repovestită în atâtea interviuri de către atâția actori, cu bogate amănunte (actorilor le face plăcere să povestească totdeauna cu cât mai multe amănunte) cu un ton de agreabilă anecdotă? Toată lumea și cea spălată și cea mai puțin spălată, și cea bărbierită și cea nebărbierită, o ștergea englezește după ce snopise, timp de două săptămâni, iahniile și boiaua birtăului hotelier de la Urziceni. În odăile igrasioase și cu pereții suprapopulați, nu mai rămăneau decât câteva bărbi uitate și, cine știe, pe jos pungile cu aur, cu care regii plăteau pe trădători.

Azi, actorii locuiesc în vile cu confort ultramodern, își comunică ordinele la telefon, dau audiențe în birouri cvasi ministeriale și își fac siesta în automobile cu fotolii adânci.

Cum? Doar teatrele merg prost? Sălile sunt pustii ca niște locuri de rendez-vous pentru conspiratori? Ereмиadele mucenicilor teatrului se iau la întrecere cu răcnete instalatiilor de radio de pe stradă – și vă rugăm să credeți că nu e puțin lucru asta în București – și nu deschizi o gazetă fără să nu fii doborât de știrile despre "moartea teatrului".

Vi se pare că e aici o contradicție? De ce surădeți? A, teatrul e arta tuturor paradoxurilor și, ca și scenele de dramă cele mai izbitoare, nu sunt chiar pe scenă.

Mai întâi că nu toate merg atât de prost, al doilea nu chiar la toate se joacă lamentabil și pe urmă dacă merg cu adevărat prost de ce se înmulțesc în loc să scadă ca număr, nu-i așa ? Cu d-voastră nu se poate discuta. Nu vedeți decât situații paradoxale.

Mai bine să vă spunem, așa între patru ochi, o anecdotă autentică. Știți care sunt subvențiile hotărâte alaltăieri pentru noua stagiune teatrală! Cinci milioane pentru teatrul "Maria Ventura" (în afara de cele două milioane primite la începutul stagiunii), două milioane pentru teatrul "Regina Maria" și cinci sute de mii pentru "Fantasio".

Ca să arătăm cât de completă e solitudinea guvernului pentru artă să mai amintim că a dat, se pare, două milioane pentru filmul *Venea o moară pe Siret* și alte două pentru filmul de propagandă *România pitorească* sau așa ceva. Adăugând încă trei sute de mii pentru studiul fraudelor la jocul de bacara (și asta e o artă dramatică) veți găsi o sumă frumușică, destul de frumușică, menită să ilustreze faptul că suntem o țară civilizată. E un fapt care nu poate să bucure pe cei care recunosc îndatoririle culturale ale statului, și noi - am dovedit-o și în scris – suntem printre aceștia.

Între oglinzi paralele¹ – Omul liber, 4 decembrie 1929

3 Pe 24 noiembrie 1929 Camil Petrescu pornește rubrica zilnică "Între oglinzi paralele" la cotidianul *Omul liber* (director: Ion Th. Florescu), în care mai publică și cronici teatrale, literare, gastronomice, alături de editorial.

¹ În *Notele* sale zilnice la data de 15 noiembrie 1936 însuși Camil Petrescu relatează câteva dintre înfruntările sale cu Pisani în redacția ziarului *Argus* a lui Grigore Gafencu. Notația era provocată de un atac al lui Pisani la scrisul lui Perpessicius, și cu această ocazie sunt relatate înfruntări anterioare cu vașnicul apărător al limbii române. Vă oferim mai jos rememorarea uneia din 1929. Zicea atunci Camil Petrescu: "- Domnule, habar n-ai, un scriitor nu trebuie să cunoască gramatică.

Ridică mâinile la cer, urmând ca un țârcovnic haiduc, îngrozit.

- Auzi?... Auzi?... Recunoști că nu știi

gramatică.

- Nu-i adevărat... (ipocrit) Eu nu sunt scriitor mare. Sunt profesor de română și cunosc cel mai bine, dintre români, limba românească.

- De ce scrii prost?

- Fiindcă vreau să devin scriitor mare. Toată redacția s-a adunat și din pricina urletului lui și din pricina cursului paradoxal al discuției.

- Domnule, știu așa de bine românește că nu mi s-a întâmplat să citesc un text tipărit în românește azi și căutând să nu-i găsesc greșeli de vorbire și gramatică...

Afirmația mea categorică stârnește stupeoare.

Gafencu propune pe loc.

- Să facem o experiență.

- Să facem.

Toți se grăbesc amuzați, în jurul biroului. Sthal propune, spre amuzarea tuturor, să analizez chiar articolul lui Pisani din aceeași zi. Ceea ce se întâmplă. Avea treisprezece propozițiuni și cuprindea 13 greșeli. Întâia propozițiune începea: \Din pricină că a avut succes la Geneva, d. Titulescu este astăzi...»

Eu: Nu se zice «din pricină» că a avut succes. «Din pricină» e peiorativ... L-am pedepsit din pricină că nu știe gramatică, dar i-am dat nota 10, fiindcă a avut o lucrare corectă.

A fost un duș... a doua frază începea: «O jumătate din țară ar vrea ca d. Titulescu... o altă jumătate ar vrea» etc.

Eu: Jumătate e singur partitiv, nu are nevoie de alt numeral, în românește. Se scrie, deci: Jumătate din țară etc. Și așa mai departe. A fost o catastrofă pentru "Moș Pisani" și vreo doi ani n-a mai discutat gramatică."

² **Revista Fundațiilor Regale (R.F.R.)** – publicație lunară care a apărut din ianuarie 1934 până în decembrie 1947, în două serii: I. ianuarie 1934 - august 1945 ; II. septembrie 1945 – decembrie 1947. Revista a fost condusă de un comitet format din Al. Brătescu-Voinești, Octavian Goga, Dimitrie Gusti, Emil Racoviță, C. Rădulescu-Motru și I. Simionescu. Camil Petrescu colaborează de la primele numere, alcătuite de Paul Zarifopol, iar la dispariția acestuia devine redactor-șef până în martie 1941. Din aprilie 1941 până în august 1945, revista este condusă de D. Caracostea. La seria a II-a, director este Al. Rosetti și redactor-șef, Camil Petrescu.

Revista își încetează activitatea odată cu abdicarea Regelui Mihai I.

DE-ACUM HODINEȘTE LA DOMNUL!

DANIEL VIGHI

Naratarul muzical ascultă zicătura *Georgia on My Mind* cântată de Mildred Bailey și caută prin vechiturile discografice cu gust de pomoroance, într-o vreme când acestea erau fructe rare prin localitățile de dincolo de coama munților Zarandului. O fotografie a vremii i se arată naratarului cu marginile tăiate cu franjuri, așa cum se obișnuia pe vremuri. Mildred s-a născut cu cinci ani înainte de vârful emigrației ardelenesti din anul 1912, prin Montana, Florida sau Chicago pe unde o fi ajuns și unchiul Tonăs, cam în aceeași vreme cu fratele predicator Negru de la pocăiții din Rădnuța și din Șoimoș, de la biserica penticostală "Pe stâncă". Naratarul muzical încearcă să afle dacă așa stau lucrurile, și-l trage de limbă pe octogenarul tata Jorj, căruia i se mai spunea Pălărie Verde, după o poreclă a tatălui său, fost pădurar în vremurile când Mildred zicea songul *Where Are You*, și lumea încă se mai legăna în iluzii. Suntem înainte de cel de-al doilea război, în anul 1937, și trompeta reacționară și profund decadentă, specifică negrilor și evreilor, mai putea fi auzită și prin Neudorf, răsunând altfel decât la fanfara comunală.

Trompeta și vocea lui Mildred, grasă și frumoasă, că de aceea a și murit la nici 45 de ani într-un oraș cu nume anapoda, i se zice the Town of Poughkeepsie, și este pe undeva prin districtul New York, departe oricum de locurile unde a ajuns unchiul Tonăs pe când Mildred avea șase, șapte anișori. S-a născut în prag de primăvară, pe 27 februarie 1907, în fundătura de-i zice Tekoa, cam cum ar fi pe la noi satul Pătârș, de unde vin prin Lipova, la piață, bureții iuți și pitoancele uriașe, moi și foarte faine la gust.

Mami a lui Mildred cânta și ea la pianina bisericii "Domnul vine iar", că așa spun letopisețele locului păstrate în memoria internetului, mami cânta și ea, se trăgea dintre țigani natiivi de le zice the *Coeur d'Alene Tribe*, adică tribul, așa se spune la trib pe limba lui nana Saveta: trib, bandă, așa cum sunt cortorarii care vin la poartă, strigă "pene, nanăă! Pene!" Pe urmă pleacă mai departe, așa și the *Coeur d'Alene Tribe*, nu sunt altfel. Iată anul 1937 și cântarea pe nume *More Than You Know*, e ceva ca lumea. Putem să ne întrebăm împreună cu naratarul muzical cum e cu trompeta de i se spune trâmbiță, alta decât a plutonierului Cucu de pe strada Economilor care a fost activ încă de pe vremea regelui în batalionul de gardă. Tot prin acele vremuri de neuitat, nu mulți ani după aceea, va veni vremea trompetelor din muzica militară germană cu bestsellerul *Alte Kameraden*.

Mai apoi vin rușii cu trompetele lor, și cu muzicuțe, și cu armonice, și cu cizmele de piele de la *Kalinka*, și dacă zice cutare nană, cutare moș de pe băncile de la uliță, despre pavilioanele unde stau ofițerii ruși cu ale lor doamne rusoaice, cum că de ce stau aici pe capul nostru, ei știu să răspundă împăciuitoare, dar hotărât, în așa fel că nici nu poți să nu le dai dreptate: adică de ce, tavașiși rumunski kolhoznic, de ce ați venit voi la noi, de ce? Pentru ce v-ați luat după Hitler? Acum faceți bine și ne suportați aici-șă, la pavilioanele rusești, e clar? D-apăi cum să nu fie, răspund molcom alde baci Pătru Oancă și Nicu Bedeleu, cum să fie

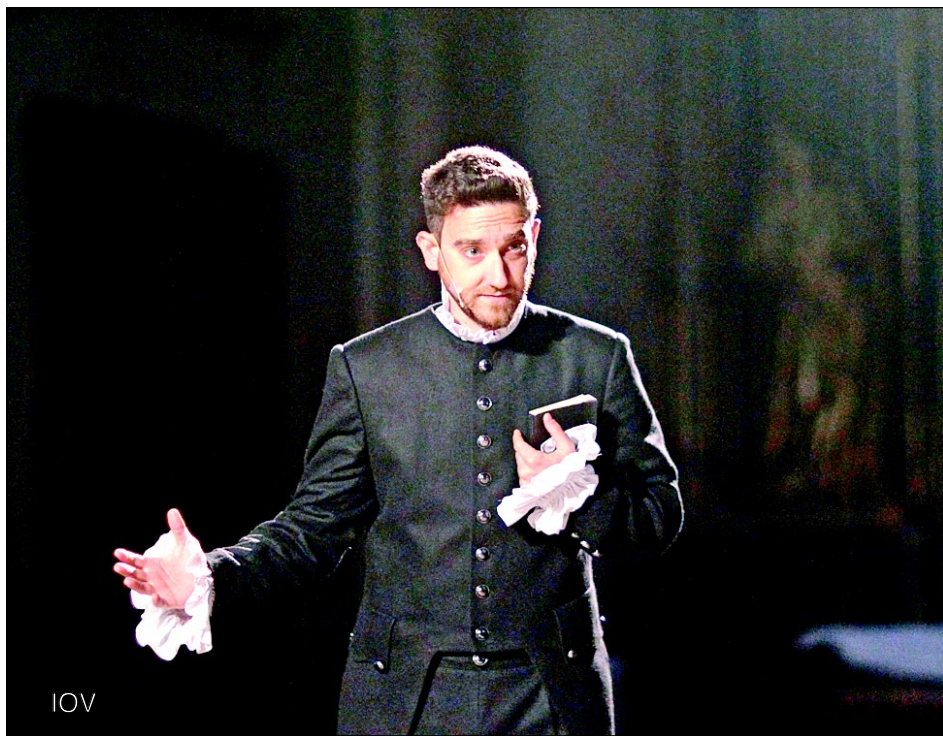
altfel. Aveți dreptate, zic, și noi după ei zicem la fel, chiar dacă la un număr de ani după aceea suntem de-acum la Casa Armatei, activăm în calitate de copii de cadre (așa li se spunea ofițerilor: cadre), activăm la cerul de aeromodelism, și pe pereți îl avem pe Gagarin care a fost cel dintâi om care a ajuns în cosmos. Pe urmă ne gândim la Cosmos și cum e acolo de frig și de întuneric.

Mildred a murit între timp, la nici 45 de ani de viață din cauză de diabet, cei patru frați ai ei mai trăiesc, poate că unii dintre ei și astăzi, în tot cazul urmași de-ai lor sigur că trăiesc, și poate că fac vizită la cortorarii de la the *Coeur d'Alene Tribe* care subzistă din afăciuri, vorba lui baba Slauca, au primit slobod de la guvernul american să aibe afăciuri din astea cumu-s la noi păcănelele pe care le au la the *Coeur d'Alene Casino Resort Hotel* care e un fel de căsoaie sub forma de cort ca să-și aducă aminte lumea care vine acolo și să știe că acest *Casino Resort Hotel* aparține cortorariilor de la the *Coeur d'Alene Tribe*.

Pe urmă mai e de spus că baciul Tonăs cu nevasta lui pe nume Tonăsoaie, baba Tonăsoaie, s-au întors în țară înainte de a izbucni al doilea război, înainte de a veni her soldaten mânăți de Fuhrer pe la noi, și de aici la dracu-n praznic, la pusta rusească să-și lase acolo oasele și să țepenească de geruri, așa le trebuie, zic mai târziu activiștii comuniști, chiar așa, vorba rușilor de la Pavilioane, de ce le-or trebuit lor să se ducă la Ivan acasă și să facă prăpăd acolo la ei și pe urmă să ni-i aducă nouă potrolog pă cap, că mai asta ne-a trebuit, așa ziceau la uliță, iară unchiul Tonăs cu mătușa nu să băgau la givănit din astea deoarece se știa că au fost pe vremuri la Mildred Bailey și ea, biata de ea, avea pe timpurile acelea diabet, era grăsoacă și cânta pe la Café Society, iar prietenul ei compozitorul, de-i zice composer, i-a dat ceva bani, nu știm dacă ajutor sau căpară pentru viitoarele concerte, destul de bine că i-a dat ceva bani – composerul se numea Jimmy Van Heusen, și el a aranjat cu numitul Sinatra Frank și numitul Crosby Bing, și cum anume să facă ei mai bine ca să supoarte facturile medicale, în așa fel încât să poată numita să-și caute de sănătate, lucru care s-a dovedit că trebuia musai să-l facă întrucât la anul 1950 s-a simțit tot mai rău și amețeli avea, slăbiciuni, mergea lipsa mică încontinuu, dar și apă cerea zi și noapte până când a fost să fie și să meargă la Domnul cu fanfara și muzica bisericii The Old Mission Church of the *Coeur d'Alene Indians*.

Mai mult nu s-a putut; de-abia la 1998 s-a înființat Ispitariul de-i zice the Benewah Medical and *Coeur d'Alene Tribal Wellness Center* unde te cauți și de dureri de dinți, și de reumă, și de inimă. De toate bolile. Pe vremuri nu se putea să te caute la Wellness Center, macăr că numitul Sinatra Frank și numitul Crosby Bing au plătităre pe din două facturile medicale și tot nu s-a putut. A și fost, poate că, destul de târziu. Mildred nu s-a căutat de sănătate. De-acum hodinește la Domnul asemenea lui nana Saveta lu' Drodu în morminții de la Șoimoș, care nana Saveta a fost și ea în vremurile când Mildred era fată mică prin părțile acelea!

(Povestire dintr-un volum dedicat emigranților ardeleni din America.)

BODIU – ÎNTRE BRAȘOV ȘI TIMIȘOARA

VIOREL MARINEASA

Nu aș fi vrut să scriu vreodată rândurile de față. Sau, cel puțin, nu într-o asemenea împrejurare. Andrei Bodiu a poposit la cenaclul *Pavel Dan* al Casei de Cultură a Studenților din Timișoara în anul 1984. Cu puține săptămâni înainte intrase la Filologia de aici, sfătuit de Alexandru Mușina, care moșise *mașscriismul*, ceata junilor poeți brașoveni, iar acum găsea oportun să-și trimită măcar un reprezentant în vestul țării, din moment ce grosul grupului (Simona Popescu, Caius Dobrescu, Marius Oprea) luase drumul Capitalei. Ce l-o fi determinat pe antrenorul de lirici antilirici să ajungă la o atare consiliere? Nu cred că știa mare lucru despre *monodersilism* (Monoran, Derlea, Bârsilă), grupare autodidactă de la sfârșitul anilor șaptezeci prevestind varianta timișoreană a optzecismului. Se biziua însă pe câțiva poeți, prozatori, critici și, poate, pe niște universitari. Și, să nu uităm, în oraș se mai aflau cei ce constituiseră cândva *Aktionsgruppe Banat*.

După o vreme, Andrei mi-a mărturisit că se simte cam izolat, că regretă pasul făcut spre Timișoara. Apoi s-a mai încălzit: au urmat, în ciuda opreliștilor de tot felul, schimburi cu cenaclul *Universitas* al lui Mircea Martin și, totodată, prilejuri de reunire zgomotos-afectivă a grupului brașovean; ne-am trezit, în fine, prieteni, deși ne despărțeau niște ani. L-am uns șef al cenaclului *Pavel Dan*; am organizat împreună tabăra de literatură de la Crivaia și tot amândoi am lucrat la un supliment literar *Forum studențesc*, care nu s-a mai tipărit în forma hotărâtă de noi, cei desemnați de stăpânire să ne înlocuiască au preluat vreo juma din materialele noastre și au semnat curajos cu numele lor; au mai fost zile frumoase la Făget – Margina, în tabăra națională de folclor, unde am dat de lumea fabuloasă a lui Sorin Titel, dar am avut și privilegiul de a umbla pe coclauri cu marele etnolog Mihai Pop.

Îmi trec pe dinainte întâmplări modeste, dar vibrând de căldură: în apartamentul lui Sandu (Mușina) spre final de ceașism, Tania ne-a făcut ouă jumări (de unde carne?), mâncăm cu poftă, bem ceva, rădem, povestim; hai să-l cunoști pe George (Crăciun), zice Andrei, l-am văzut la Buzău, în 1983, când cu *Artelul textual* din Iași, îi răspund, dar nu cred că mă mai ține minte, și tocmai atunci ne întretăiem cu George, care o luase spre casă, gând la gând, spune George, apoi îl vedem că se apleacă și culege din zăpadă un *Bălcescu*, adică 100 de lei, tustrei eram lefteri, hai să luăm o sticlă de vin; Andrei mă invită în camera (despre care habar n-avem că va deveni nemuritoare) **319** din căminul 16, e 27 aprilie, ziua lui, s-a potrivit bine, vor fi și mașscriiștii aflați la studii în București, parcă-i timorează prezența unui *oficios*, Andrei râde, e de-al nostru, pup sticla de bere, o pun jos, găsesc un pretext, lasă-i să se distreze în voie, îmi zic. (În 2002, după ce și-a văzut dosarul de la CNSAS, va observa că *băieții* i l-au deschis taman de ziua lui, în 1985, or, ceea ce povestesc eu cred că s-a întâmplat cu, poate, un an-doi mai târziu; inocenți, n-am știut că ar fi trebuit să celebrăm și deschiderea dosarului de urmărit!) ... Și alte episoade, de data asta înghețate: îmi telefonează Andrei, parcă îngrijorat, să ne-ntălnim la terasa *Flora*, iacătă-l, l-au interogă într-o sală de seminar la Universitate, tipul urla, amenința, ea, securista, juca rolul mămoasei, lasă-l, Costică, careva dintre colegi mă toarnă, îmi spune Andrei, îl bănuiesc pe neamtu ăla care scrie prost în românește și-i înjură pe dizidenții lor, că-i împiedică afirmarea literară; primăvara lui 1989, Brașov, un Brașov sub ocupație, privirea ți se îngreunează de puzderia celor ce păzesc rebegitele cuceriri ale socialismului, cohorte și grupuri organizate ce murdăresc stilul urbei (consolare: Andrei ia premiul I la secțiunea poezie a festivalului studențesc; juriul a fost pe bune, doar președintele Nicolae Dragoș, poet de prima pagină, habar n-avea, petrecea cu activiștii).

Vrând-nevrând, poezia lui Bodiu e legată și de Timișoara. Primele două volume i-au apărut la editura Marineasa. Multe dintre poemele din *Cursa de 24 de ore* au fost citite la *Pavel Dan* și apoi publicate în *Forum studențesc*. Un pasaj timișorean din **trezirea**: "... m-am întors/ spre centru am trecut prin fața redacției orizont mi-am/ spus că nu l-am văzut de mult pe mihăies dar n-am/ urcat poate are treabă mi-am zis sau nu e la servici/ un sîrb m-a întrebat dacă nu cumpăr Vikend nu/ i-am spus fac economii mi-am spus am trecut prin/ piața libertății apoi prin piața operei m-am dus la/ universitate să cumpăr românia literară am/ coborât în bar am băut un suc am urcat/ la bibliotecă mi-am luat Breban Ivasiuc și Goethe/ Cînd am ieșit era soare./ Era o simbătă frumoasă. Un sfârșit de săptămînă frumos." Dar, mai ales, ar merita citat întreg textul intitulat **319**, în care, premonitriu, apar turnătorii: cel bun și cel rău.

Am scris cele de mai sus cu gândul la vestea rea pe care am primit-o în dimineața de 4 aprilie. Asta nu trebuia să se întâmple.

PICĂTURA DE CUCUTĂ

DESPRE GLORIE (IV)
PAUL EUGEN BANCIU

Sunt un tip sideral, născut noaptea, la mijlocul ei, incert, între două zile dintre noiembrie și decembrie, la doisprezece kilometri de Ipoteștiul lui Eminescu. Am copilărit la doisprezece kilometri de Lancrămul lui Blaga. Întregul meu univers de început s-a aflat între aceste două reperi, între lumile în care trăiseră și ei, se formaseră și ei, grave, detașate de mersul istoriei și lumii, undeva deasupra lor, într-o nacelă de dirijabil, ce călătorea în derivă peste crestele Munților Apuseni, Sebeșului și ale Obcinelor Bucovinei. Spații pe care le-am parcurs de nenumărate ori cu pioșenia celui ce încearcă să-și recupereze sufletul prin regăsirea locurilor și atmosferei în care i-au trăit strămoșii, simțind că seva lui continuă să se tragă de acolo. Poate mai am în sânge o urmă de transhumant, poate că mai am în sânge ceva din statornicia înaintașilor mei, niște necunoscuți, niște străini, pe care i-am părăsit pentru a mă uni și a fi alături de alți străini, făcuți de-acum neamuri, în pusta Banatului neprietenos cu veneticii, deși o mașină poate parcurge azi distanța până la Sibiu în doar câteva ore, lăsând sentimentul călătorului că nu e decât în aceeași țară, în același spațiu și sub același cer.

Mi-am regăsit liniștea ani la rând, luând drumurile Sibiului, ca acum ale Catedralei unde mă rog pentru sănătatea tuturor celor cu care m-am înconjurat. N-am fost niciodată deasupra celui de acum, deși credeam în mine, credeam în forța mea de creator, credeam în ceea ce scriam. Au fost ani în care m-am văzut așezat în prima linie a scriitorilor. Chiar niște topuri făcute de reviste, mă numărau printre primii zece prozatori, și asta nu numai după apariția *Sărbătorilor* și a *Zigguratului*, chiar mai an. O asemenea poziție se câștigă greu, dar nu se poate păstra decât dacă vei continua să fii prezent în viața literară cu alte și alte cărți noi.

În întreprinderea aceasta ești singur cu tine. Toți sunt împotriva ta și cei care scriu, și cei care sunt alături de tine și pe care ți-i crezi apropiați. Mi-am ratat viața, ca mulți dintre scriitori, încercând să rămân între coordonatele dictate de educația primită, și să-mi constituî o familie. Greșesc, nu viața mi-am ratat-o, ci condiția de om liber, de creator care-și trăiește existența doar între limitele universului său intim așezat undeva paralel cu lumea sau deasupra ei, ca o chintesență a întregului univers de sentimente și evenimente pe lângă care trec fără să-și dea seama majoritatea oamenilor. Poate că așa, în această idealitate a creației, cu o familie facultativă, necesară doar pentru trebuințele biologice, n-aș fi ajuns la șaptezeci de ani. Dar aș fi fost eu până la capăt, nu într-o continuă competiție cu compromisurile la care te silește viața între ceilalți, obligațiile față de ei.

Teama de a nu supăra pe cineva, pentru a-ți asigura liniștea, cerința celor din jur de a fi la fel cu ceilalți, apoi de a fi mai bun decât ei, ajunge să te țină într-un concurs din afara voinței tale, să te determine să-ți concentrezi forțele pentru niște cauze complet străine sufletului tău. Desigur că pierzi adeseori, că nu reușești să-i mulțumești pe toți, ceea ce-ți creează mai întâi o stare de inutilitate, apoi de vinovăție și față de ei, și față de tine. Lipsa unui refugiu, în afara celui dat de reconstituirea unor lumi de hârtie, prin scris, care te remontează și încă reușesc să-ți redea încrederea în forțele tale, îți ascute sensibilitatea, înfășurându-te în firele de mătase ale reacțiilor celorlalți,

a dorințelor lor complet diferite de tot ceea ce ai tu în suflet. E o continuă luptă surdă între timpul acordat celorlalți și cel lăsat pentru tine, din pricina căruia, din nou, începi să te simți vinovat, ba chiar vânat.

Pentru că în vreme ce, iată, acum, încerc să-mi eliberez sufletul de marile întrebări pe care le-a pus în față viața ajunsă în fața unui liman, alții benchetuiesc senini, răzându-și poate în barbă de nimicurile care-mi fac mie existența imposibilă. Poate că trăiesc extazul unor recunoașteri majore pentru eforturi minime, asigurându-le un loc în fruntea mesei mari a artei. Îmi lipsește egoismul lor, voința lor de a vedea doar ceea ce le convine, îmi lipsește detașarea față de viața celorlalți și urmărirea propriilor mele beneficii. Ce ți le poate asigura? Înaintarea nepăsătoare pe propriul făgaș, răceala față de suferințele altora, voința de dominare care-ți asigură statutul de om privilegiat, așezat deasupra lumii, în rând cu mai marii ei, copiindu-i pe aceștia. N-am să uit, pentru că am trăit sentimentul umilinței în fața unor asemenea oameni, cum eșafodajul dictatorial statuat la nivel de națiune, ce-l avea în vârf pe un singur om era copiat în toate structurile până la cea mai de jos.

Ajuns eu în fruntea unui mic colectiv, n-am vrut să repet eu însumi ceea ce uram. Un "primus inter pares" mi-ajungea. Era tot ceea ce dorea sufletul meu pentru a sta la fereală de ura celorlalți. Dar s-a dovedit că greșisem, că ura aceea exista, dorința de a fi înlăturat, de a fi văzut că sufăr pentru locul pe care-l ocupam, dorința de a mă avea ei pe mine la mână prin relațiile construite în spatele meu, deasupra, de acolo de unde mi se putea trage eliminarea, m-au urmărit vreme de optsprezece ani.

A fost de-ajuns. A fost o experiență care m-a salvat de la alte crize, poate mai violente, între mine și oamenii de la revistă, ce mergeau pe cu totul alte coordonate decât mine, dar care, până în cele din urmă m-au acceptat ca o prezență facultativă. A fost o experiență ce mi-a permis să mă reconstituî din cioburi, să-mi regăsesc un statut aparte, care, văzut dinafară, arăta nemaipomenit, demn de invidiat, dar dinăuntru era așa cum mi se relevă și în aceste rânduri de mare dilemă. Pentru că de fapt ceea ce mă îngrozește este ziua de mâine, este ieșirea din această situație schizoidă, ce mă ține într-o continuă dedublare și mă solicită deopotrivă pentru viața socială și pentru creație până dincolo de rezistența unui om obișnuit.

Nemulțumirea femeii mele e majoră, chiar peste ceea ce nu-mi spune, pentru că ea mai trăiește cu sentimentul unei perenități în funcția didactică pe care o avea, în viața ei de om, într-o tinerete întârziată ce o așază într-o poziție privilegiată în sufletul ei, în lumea din jur. Ea nu crede în clipa care poate însemna trecerea dincolo definitiv, ea trăiește viața de om, în primul rând, cu toate avantajele ei materiale și sufletești. Mă vede chinuit și nu înțelege că arta e ceva continuu, ceva cu multe frământări, străine altor oameni, care ajung să vadă doar efectul lor. Mă vede nesigur uneori pe ceea ce fac și nu înțelege oboseala, lupta continuă cu mine, cu sănătatea subrezită, ci dorește să fiu ca și ceilalți, senin, nepăsător, profitor de pe urma poziției mele de moment. Am destule exemple de profesoare universitare care au dus o viață paralelă celei de familie fie cu studenții, fie cu alți oameni din domenii adiacente, și care și-au îngropat soții cu mare pompă și lacrimi.

Continuare în pagina 31

JURNAL DE FAMILIE
PIA BRINZEU

Acum vreo treizeci de ani, Bert Hellinger și Alexandro Jodorowsky au pus la punct o tehnică de psihoterapie cunoscută sub numele de "constelațiile familiale". Ea a fost derivată de Hellinger din activitățile de grup ale șamanilor zuluși din Africa de Sud și a fost concepută pentru a ajuta pacienții să provoace ieșirea la suprafață a unor emoții refulate sau să retrăiască în mod conștient scene traumatice pe care le-au cenzurat. Adesea, emoțiile și scenele traumatice nu au fost trăite de persoana în cauză, ci de câte un membru al familiei și au fost depozitate în "subconștientul familiei", de unde au influențat în mod negativ rubedenia în suferință. După opinia psihoterapeuților, acest subconștient poate fi accesat prin simularea unor roluri impuse membrilor participanți la constelațiile familiale, roluri în care interpretează rudele pacientului. Straniu este faptul că actorii improvizați imită foarte bine modelele impuse, chiar dacă nu le-au întâlnit niciodată, și ajung să redea pe scenă drame de familie necunoscute pacientului. Îndrumată de un terapeut priceput, retrăirea evenimentelor conduce la vindecare.

Deși fenomenul nu poate fi explicat științific, el a atras atenția psihologilor asupra loialității față de istoria familiei pe care, inconștient, o purtăm cu toții în noi. Orice arbore genealogic ascunde fantome reduse la tăcere: morți violente, adultere, incesturi, părinți alcoolici sau copii din flori. Tăcerea nu împiedecă însă crearea unei zone de umbră în memoria unui descendent care, tocmai din cauza acestui secret, poate să repete în existența sa drama vreunui strămoș, chiar dacă este despărțit de el prin patru, cinci sau mai multe generații. De asemenea, coincidențele stranii din fiecare familie sunt și ele explicate prin energiile transgeneraționale, transferate mai mult sau mai puțin benefic de la bunici la nepoți.

În acest context, mă gândesc adeseori la nepoțica mea și mă întreb ce va prelua micuța din trăirile strămoșilor ei. Coincidențele abundă în familia noastră. Părinții mei s-au căsătorit în ziua în care s-au logodit socrii mei. Unul din verii mei este născut în aceeași zi cu bunica mea, eu sunt născută în aceeași zi cu soacra mea, iar cei doi nepoți ai verișoarei mele repetă ziua de naștere a tatălui meu și a fratelui său.

Cât despre prietenii și dușmăanii, au fost cu duiumul. Străbunicul neamț l-a operat pe unchiul român și s-au cunoscut cu mult înainte de a se înrudi. Bunicul meu patern a fost coleg de școală cu bunicul soțului meu și a fost arestat de cel care, cu doar câțiva ani înainte, s-a oferit să se căsătorească de formă cu mama, salvând-o de la a fi deportată în Rusia. În arborele nostru sunt români care au luptat cu nemții în cel de-al doilea război mondial și nemți care au luptat, tot atunci, cu și împotriva românilor. Mai sunt și nemți care au luptat împotriva austriecilor în războiul austro-prusac din 1866 și austrieci care au fost decorați pentru că au luptat cu succes împotriva nemților. Părinții bunicii mele au suferit când Tirolul de sud a fost cedat italienilor și când numele de pe mormintele strămoșilor au fost italianizate. În schimb, bunicii italieni ai socrului meu au avut de suferit din cauza austriecilor și au luptat împotriva lor. Bunicul meu patern a fost activ în lupta pentru unirea Transilvaniei cu România, ca și bunicul soacrei mele, închis de unguri pentru motive asemănătoare, pe când stră-străbunica mea, născută la Szeged, era de cealaltă parte a baricadei.

Avem în familie o statuie și un bust, două străzi, o placă comemorativă și un centru de cercetare cu numele câte unui bunic. Am mai numărat însă și patru sinucigași, câteva divorțuri și multe, multe traume bine dosite în cuferele din pod. Atunci cu ce își vor încărca oare strămoșii nepoțica? În gândurile mele, îi sfătuiesc să nu îndrăznească altceva decât să-și uite toate suferințele și să aleagă numai calea cea dreaptă și tot binele de care au avut parte în destinul lor.

RUSIA MEA DIN CIOBURI (I)

RADU PAVEL GHEO

N-am văzut niciodată Rusia. Dar o cunosc. Îmi place Rusia. Și urăsc Rusia. Mă fascinează și mă oripilează. E Rusia mea imaginară, făcută din cioburi de informații istorice, realități mărunte și povești, din ficțiune și realitate. Pe cea reală cred că n-aș înțelege-o niciodată. Prea copleșitoare ca s-o ignori, prea contradictorie ca s-o poți pricepe cum trebuie. E ca un fel de vitraliu mare, pe care cineva l-a spart cândva, demult, pe la Facerea Lumii, în bucăți, în mii și mii de bucăți. Ne străduim să culegem cât mai multe cioburi rămase, ca să refacem apoi imaginea completă, fără să știm măcar dacă a existat vreodată un vitraliu întreg sau e doar un mit. Până la urmă fiecare și-l reconstruiește cum poate, bucată cu bucată, așa încât ajungi să ai pitită în creier o Rusie mică. Rusia ta. Rusia mea.

Rusia mea, făcută din cioburi.

RUSIA COPILĂRIEI

Când ai trăit dintr-o țară din fostul Bloc de Est, membră a Tratatului de la Varșovia și guvernată de un partid unic, Partidul Comunist, e imposibil să nu afli ce înseamnă Rusia. Afli chiar prea bine. Dacă insiști să descoperi mai multe despre țara aceea care a adus comunismul de la rangul de utopie la cel de antiutopie realizată, dai repede și peste ceea ce se numește "enigma Rusia", "taina poporului rusesc", "misterul sufletului slav" sau ceva asemănător. Pentru europenii occidentali acestea erau doar niște stereotipuri. Pentru un locuitor din blocul răsăritean "enigma Rusia" era o realitate.

Am crescut la sat, într-o zonă în care graiul local era destul de diferit de limba literară ca să afli că diverse lucruri și acțiuni simple se pot numi în două feluri: ca la mine acasă și "ca la oraș", în ziare sau în cărți. Așa stăteau lucrurile și cu Rusia: acasă, în sat, era pur și simplu Rusia, iar la domni de la oraș era Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice – prescurtat, Uresese. Am acceptat realitatea duplicitară așa cum era, mai ales că la vreo zece kilometri de satul meu se afla granița cu un alt stat, căruia oamenii îi zicea Sîrbia, dar în ziare și la televizor i se spunea Iugoslavia sau chiar, mai pretențios, Republica Socialistă Federativă Iugoslavă.

Acum, cu mintea adultului, zic că denumirile astea duble, orwellian de duble, care n-au nici o legătură una cu alta, nu sînt de foarte bun augur. Oamenilor le plac lucrurile simple și pînă apuci să pricepi care-i Uniunea Sovietică și care-i Rusia, care-i Iugoslavia și care-i Sîrbia, una din ele s-a și destrămat.

Am aflat cu timpul că Rusia-URSS e o țară mare și comunistă. La școală, în cărți sau la televizor ni se spunea că la un moment dat comunismul va birui pe întreg Pămîntul și dincolo de el. În anii aceia citeam mult. Citeam cu pasiune, fără să aleg prea tare, tot ce-mi pica în mînă. Aveam totuși o pasiune tipic băiețească pentru *science fiction*. De acolo mi-am cules și primele

cioburi personale de informații despre Rusia-URSS. Am aflat cât de mare e țara aceea vecină cu noi. Avea cazaci, kirghizi, tadjici, letonieni, estonieni, bieloruși... Și toți vorbeau limba rusă. Tot rusa o vorbeau și rușii – sau cel puțin așa reieșea din lecturile mele –, iar asta m-a bulversat puțin. Așadar în Rusia-URSS mai exista o Rusie a rușilor, pe lîngă cea a sovieticilor? Probabil, mi-am spus eu. Și nu eram prea departe de adevăr.

Indiferent de nume însă, Rusia-URSS era o țară mare, puternică și comunistă. Era cea mai puternică și cea mai comunistă. Ea lansase primul sputnik, primul cățel în spațiu, primul om în spațiu și prima femeie în spațiu. Rusia-URSS îi învinsese pe nemți în al Doilea Război Mondial și bine le făcuse, fiindcă nemții erau răi și-i omorîseră pe evrei la Auschwitz, în timp ce rușii erau buni și nu-i omorîseră pe evrei la Auschwitz. Adică nu la Auschwitz. Rușii i-au eliberat atunci pe români, pe unguri, pe cehoslovaci, pe polonezi, ba chiar și pe nemți – pe nemții buni, cei din RDG. Tot rușii urmau să cucerească întreg Universul, dar asta după ce comunismul va învinge cumva pe toată planeta și toți oamenii vor fi egali.

Toate astea le aflu din reviste, din ziare, dar mai ales din cărți. Cărțile erau mai consistente, mai grele și mai demne de încredere. Ele nu se foloseau la WC pe post de hîrtie igienică, cum păteau ziarele. Iar eu găsisem în magazinul comunal un raft plin de praf și ignorat de toți cumpărătorii, unde erau exilate sute de cărți ce apăruseră prin anii '50-'60 și fuseseră trimise la sate, pentru culturalizarea maselor. Maselor nu le-a păsat de ele, dar m-am culturalizat eu.

Îl mai citește cineva azi pe Ivan Efremov? Dar pe Ghennadi Gor? Dar *Omul amfibie* al lui Al. R. Beleaeu sau *Omul-rază* al lui Mihail Leașenko, cărți cu supermani de sorginte sovietică? Mai ține minte cineva primele romane, mai militante, ale fraților Strugațki: *Țara norilor purpurii*, *Întîlnirea...*

Dar cel mai tare m-a impresionat un roman rusesc-sovietic despre un erou din al Doilea Război Mondial: *Povestea unui om adevărat* de Boris Polevoi. Cartea aceea am citit-o și răsцитit-o, pînă i s-au rupt coperțile. Eroul e Alexei Meresiev, un aviator rus-sovietic al cărui avion de vînătoare e doborît în luptă. Alexei scapă cu viață, dar cade în pustietate, în miezul iernii. Cu picioarele degerate, se tîrăște eroic, zeci de zile și nopți, pînă ajunge la prima așezare omească. Din păcate, etichetele ambelor picioare îi sînt cangrenate și i se amputează. Dar un erou autentic nu cedează ușor. Alexei își face niște proteze la comandă, cu care reușește să piloteze iar un avion de vînătoare și să doboare, în lupta cu inamicul nazist, avion după avion din flotila de elită a Luftwaffe.

Așa erau ei, oamenii din cărțile despre Rusia-URSS, țara comunismului biruitor. Chiar și fără picioare, te băteau de te rupeau.

JURNAL DIN ANII CRIZEI

ROBERT ȘERBAN

Duminică, 23 martie 2014

La masă, Tudor răstoarnă un pahar.

- Fir-ar să fie de treabă...

- Tata, ai înjurat!

- N-am înjurat, Tudor. *Fir-ar să fie de treabă* nu e o înjurătură.

- Dar ce e o înjurătură?

- Nu știu... Ceva urât, ceva cu... cuvinte urâte. Uite... Mama mă-si, de exemplu.

- Mama mă-si nu e înjurătură. Pizda mă-sii e înjurătură!

Joi, 27 martie 2014

Îi așteptăm pe Laura și Bogdan O. Popescu la aeroport. Ea e pentru prima dată la Timișoara care, le ieșirea spre Lugoj, e gătită de un șantier: schimbarea țevelor, nebunia șoferilor! Se circulă doar pe două benzi. Cu greu pătrundem în urbe și le arătăm din mersul mașinii, în drum spre hotel, frumusețile orașului. Care e desfundat și în Piața Unirii, și în Piața Sfântu Gheorghe, și în Piața Libertății. Și pe străzile care leagă aceste... cratere. Din viteză nu se vede, dar îi pun în gardă, ca să nu aibă vreun șoc estetic când vor ajunge față în față cu realitatea. Și când vor fi obligați să ocolească pe la mama naibii ca să ajungă într-o parte sau alta. De ce situația asta? Fiindcă așa s-au primit banii pentru investiție: deodată. Totul pentru front, totul pentru victorie!

Vineri, 28 martie 2014

Emisiune cu Bogdan, care a scris un cârțoi de poezie, de vreo 170 de pagini, într-o singură lună, în SUA, la o rezidență literară. 10-14 ore de scris zilnic. Sunt invidios pe luna lui americană și pe puterea lui de a sta atîta timp în fața hîrtiei. Și mă bucur cât de bine i-a ieșit "Cartea dragostei", pe care seara o lansăm la Salonul Bookfest. Prietenul nostru comun, Dan Mircea Cipariu, e și el alături de noi și vorbește vreo 25 de minute, ca într-o transă. La un moment dat, moderator ce sunt, mă văd nevoit să-l întrerup: ar vorbi și autorul, ar mai fi de dat autografe, mai urmează și altă lansare. La final, Dan îmi explică: *atunci când vorbesc despre dragoste și poezie, nu-mi dau seama că trece timpul*.

Sâmbătă, 29 martie 2014

La Arad, la zilele revistei Arca, care a împlinit 25 de ani de la prima apariție. O mulțime de prieteni. Pe unii nu i-am văzut de ani. Schimbăm cărți, reviste, priviri calde, amabilități. Apoi, intrăm în colocviu: "Revistele de cultură, încotro?". Eu cred că în... on-line. Seara, lectură de poezie la un liceu arădean. După, la o bere pe malul Mureșului cu Ari, Felix, Miki, Dănuț. E cald și miroase a primăvară. Ore de tihnă și de calm. Ar trebui să le îndesesc. Îmi tot promit să fac asta, de atîția ani.

Vineri, 4 aprilie 2014

A murit Andrei Bodiu. Aseară, la Oradea. Împlinea 49 de ani. Un infarct devastator. N-au mai putut să-l salveze. Seara, la lansarea cărților lui Marius Chivu, ținem un moment de reculegere pentru Andrei. Care n-a fost doar

un scriitor foarte bun, ci și un important animator cultural. Adică, și-a cheltuit timpul și energia și pentru alții.

Tudor și Crina au adormit. Le-am citit o poveste și le-am spus o alta. Ultima, bonus, fiindcă au fost cuminiți. Mă uit la ecranul calculatorului. Mă gândesc câte filme aș fi vrut să văd în ultimii ani și n-am văzut. Nici măcar la cinema de la mall n-am fost, niciodată. Câte cărți aș fi vrut să citesc, dar n-am avut când. Le văd cotoarele în rafuri. Sper să le înșfac, la un moment dat, și să le mistui. Câte cuvinte aș fi vrut să scriu, dar a venit unu noaptea. Iar dimineața vine la 6,30 cu deșteptarea. Câte întâlniri cu oameni dragi am ratat. Sau doar le-am bifat, pe fugă, din lipsa timpului. Nici acum n-am putut rămâne cu Marius, cu Gheo, Alina, Bogdan și ceilalți, veniți la lansare. Dar ce cumplit ar fi fost dacă, în locul tuturor acestor *ratări*, n-ar fi fost nimic. Sau doar cărți și filme. Or, sunt Crina și Tudor. Plus gândul că la bătrânețe voi avea timp pentru toate. Inclusiv pentru nepoți! Mă gândesc că Bodiu tocmai se bucurase de ziua de naștere a băiatului său, ce împlinise 9 ani. Iar la o zi după asta, moare. Oricui i se poate întâmpla. Nu de moarte e frica, ci de urmele-i ce rămân în cei dragi. Mai ales în copii.

Sâmbătă, 5 aprilie 2014

Crina: *Tata, M. are mașină?* Nu are, tata. *Soție are?* Nu, n-are. *Dar cum poate cineva să fie atât de sărac?*

Joi, 10 aprilie 2014

Un drum spre Târgu-Jiu, via Severin. Unde, cu Ari, ne oprim, căci ea n-a fost niciodată aici. Mergem și prin Piața Mircea. Îi dăruiesc liliac și bem bragă. Ea, pentru prima dată.

Vineri, 11 aprilie 2014

Îmi sună telefonul. Răspund grăbit, în șoaptă, fără să mă uit cine este. E M.

- De ce vorbești așa, ești în sedință?

- Nu, sunt la o... lansare de carte.

- Alta? Mă, dacă ceva merge bine în țara asta, atunci lansările de carte merg! Toată ziua lanșai câte ceva. Auzi, dar de citit mai citește cineva? Îți spun eu: nimeni nu mai citește! Dar e bine că vă lanșai...

Duminică, 13 aprilie 2014

După masă, cât Tudor a dormit, am greblat grădina, am însămânțat iarbă, am greblat încă o dată, ca să nu ciugulească păsările semințele, și am privit cerul: mirosea a ploaie. Doamne dă!

Luni, 14 aprilie 2014

Am un miros foarte fin, care bate la... 24 de ore distanță: în noaptea asta s-a pornit ploaia!

Marti, 15 aprilie 2014

Când a intrat în grădiniță, Tudor a citit pe tablă: *La mulți ani*. Și mai departe ce scrie? *T-u-d-o-r. Tudor. Pentru mine e scris?* Da, fiindcă ziua ta. Apoi, în sala de mese, colegii grădinari i-au cântat, în germană, *Mulți ani trăiască!* Iar Tudorișcă s-a ascuns rușinos după Frau educatoarea cât timp a durat cântarea.

DEMITIZĂRI, DEMISTIFICĂRI, DILEME

DUMITRU TUCAN

Numele Martei Petreu nu are nevoie de nicio prezentare pentru cititorul unei reviste culturale, deși există posibilitatea ca fiecare dintre cei care se gândesc la personalitatea complexă a acesteia să fie interesați doar de una dintre laturile activității scriitoare și universitare clujene. Acest lucru e foarte plauzibil, având în vedere faptul că Marta Petreu e, în același timp, o foarte bună poetă (debutul în literatură și l-a făcut în 1981, cu o carte de poeme, *Aduceți verbele*), o romancieră fascinantă și o analistă foarte riguroasă a fenomenului filozofic și cultural românesc. Asta ca să nu ne referim la activitatea universitară sau la fructuoasă activitate de editor al uneia dintre cele mai pline de substanță reviste culturale de azi (*Apostrof*).

Dacă ar fi să privim în ansamblu activitatea de scriitoare a Martei Petreu, am putea spune că aceasta pare să fi transcris în textele sale o surprinzătoare apetență pentru jocurile memoriei, imaginației și emoției (literatura), la care adaugă scepticismul ansamblului riguros de idei și nevoia de a analiza critic spațiile complexe de manifestare a ideilor culturale problematice (cărțile de istorie și analiză a fenomenului filozofico-literar românesc). Preocupările sale din sfera istoriei filozofiei culturale românești (despre acestea am să vorbesc în primul rând), reprezintă fațetele aceluiași demers ce pare că se clădește sistematic odată cu fiecare dintre volumele care, de la *Teze neterminate* (1991) la *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească* (2011), fac dovada unei lucidități reci și demitizatoare care nu se ferește să se lupte cu "iluziile" culturii române și cu tentațiile ei mitizatoare.

Cu toate că demersurile scriitoare nu sunt explicit polemice, tensiunea analizei și logica infailibilă a argumentației critice au făcut ca majoritatea volumelor Martei Petreu să nască polemici. E devărat, însă, că personalitățile culturale asupra cărora se oprește ochiul analitic al scriitoare sunt și de prim rang, și problematice. Pe deasupra, cele mai multe dintre ele se pot plasa într-un spațiu intermediar, în care filozofia și literatura se întrepătrund, și de cele mai multe ori ochiul rece al filozofiei reușește să pună sub semnul întrebării figura eroică a scriitorului, atât de dragă literaților.

Dacă în *Jocurile manierismului logic* (1995) aveam de-a face cu o descriere istoricizantă a legăturii dintre gândirea sofistică și manierism, descriere care sugera căi noi de abordare a aspectelor "demonice" / iraționale ale esteticului (pe care autoarea le și exemplifica cu lecturi practice ale operelor lui Caragiale și Ionescu, printre alții), de la *Un trecut deocheat sau "Schimbarea la față a României"* (1999) avem de-a face deja cu ceea ce poate fi considerat o monografie episodică a generației 1927. Episodică pentru că preocupările Martei Petreu se vor concentra ulterior, ca episoadele unui serial captivant, în jurul figurilor emblematicale ale acestei generații care, ocultată în timpul comunismului, va fi intens mitizată imediat după 1989: Nae Ionescu, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Mihail Sebastian.

Că e vorba de trecutul "deocheat" (i.e. antidemocratic) al lui Cioran (*Un trecut deocheat...*), de problema identității lui Ionescu / Ionesco (*Ionescu în țara tatălui*, 2001) sau de aspectele paradoxale ale "iubirii" intelectuale imposibile a lui Mihail Sebastian pentru Nae Ionescu (*Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu - Mihail Sebastian*, 2009), fiecare dintre aceste volume oferă o perspectivă documentară amplă și problematizatoare asupra unei importante dimensiuni a interbelicului românesc: tentația totalitară, atracția exercitată de ideologie, neliștea unei

generații prinse în capcanele istoriei etc.

Ceea ce e vizibil și important în această concentrare de eforturi în jurul creării unei imagini cât mai aproape de obiectivitate a generației 1927 este amplexarea analizelor și spiritul critic de care dă dovadă scriitoarea într-o încercare implicită de a se situa în opoziție cu tentația mitizării. Iar dacă ținem cont de faptul că această tentație e îndeobște specifică culturilor cu deficit de identitate, putem sugera faptul că demersurile Martei Petreu reprezintă și o încercare de a grăbi procesul unei absolut necesare maturizări culturale. Toate aceste demersuri au făcut din Marta Petreu o voce autorizată de comentator al relației complexe dintre literatură, filozofie, ideologie, acțiune și discurs cultural, iar faptul că volumele sale au fost reeditate în ultimii ani demonstrează importanța acestei voci.

Printre cărțile Martei Petreu reeditate recent de editura Polirom se află și *Filosofii Paralele*¹, apărută inițial la editura clujeană Limes în 2005. Avem de-a face, de fapt, cu un volum de studii scrise cu diverse ocazii în anii '90 și la începutul anilor 2000, studii ce au ca preocupare majoră desenarea unor contururi inteligibile filosofiei românești, "marea necunoscută a culturii noastre", precizează autoarea încă din cuvântul înainte. Faptul că aceste contururi au legătură mai ales cu "scriitorii" și "literale" nu e o alegere a Martei Petreu, ci chiar specificul "filosofiei" românești, aflată mai întotdeauna într-o "relație strânsă cu literatura" (p. 16). Această particularitate se explică prin faptul că preocupările tradiționale ale filozofiei românești sunt legate mai ales de "problema identitară românească" (p. 16.), care a generat ori formule de filozofie sistematică a culturii (Lucian Blaga), ori încercări de circumscriere a "specificului național" (D. D. Roșca, M. Vulcănescu), ori formule convulsive de filozofie critică (de exemplu, Emil Cioran), ce au putut fi recuperate și propulsate în centrul canonic al culturii române mai ales din interiorul unei perspective literare.

Din acest motiv, analizele Martei Petreu sunt binevenite mai ales pentru simplul fapt că reușesc să aducă precizări de nuanță sau să detalieze elemente lămuritoare ale unor aspecte care altminteri ar scăpa ochiului nespecialistului. Că e vorba de legăturile dintre mitosofia blagiană a

Marelui Anonim și argumentul *veracității divine* din metafizica lui Descartes, de documentarea influențelor schopenhaueriene asupra lui Cioran, de descrierea unor frânturi din istoria culturală zbuciumată a anilor de după cel de-al Doilea Război Mondial (studiul despre marginalizarea lui Blaga în anii '50) sau de conturarea cu argumente solide a imaginii de "farseur" cultural a lui Nae Ionescu, toate aceste studii au în comun câteva lucruri: o implicită insistență în căutarea detaliului semnificativ și diferențiator, o dinamică obiectivizantă a scriiturii generată, printre altele, de acribia documentară ori de logica strânsă a argumentelor și un interesant apetit pentru "figuri" și idei problematice.

Poate cel mai polemic aspect al cărții se găsește în secțiunea "dedicată" lui Nae Ionescu, "modelul" generației 1927, figură eminamente problematică. Model absolut pentru generația "neliniștii și experimentului" (G. Gălinescu) și ideolog al extremei drepte românești, Nae Ionescu a fost legitimat de admirația discipolilor săi celebri (Eliade, Cioran, Sebastian, Vulcănescu) drept catalizatorul energiilor generației și redescoperit după 1989 ca figură emblematică a interbelicului românesc. Marta Petreu nu se lasă copleșită de greutatea mitului. În "Modelul și oglinda" (studiu care reia pe larg elementele seriei de articole publicate în

România literară în decembrie 1994 și ianuarie 1995, articole care au iscat o adevărată furtună în peisajul cultural al vremii) e documentat, prin exemplificări detaliate, plagiatul sistematic din Evelyn Underhill (*Mistica*) practicat de către Nae Ionescu în cursul său de metafizică ținut la Universitatea din București începând din 1928.

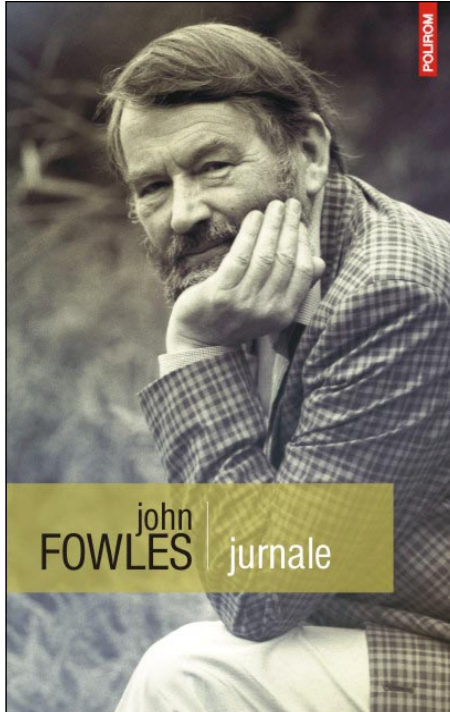
De altfel, căutând prin subteranele *Metafizicii* naieonesciene, Marta Petreu observă și faptul că Nae Ionescu îl plagiază și pe cel pe care declarativ îl combătea în fața studenților săi: Henri Bergson. După o astfel de lectură rămâne nu numai imaginea unei figuri goale de conținut, ci și o lecție amară despre mitologii și mitizări, o lecție practică despre absurditatea "genialității" carismatice și hipnotice care nu de puține ori a îngenuchiat spiritul critic în cultura română.

Două mi se par a fi aspectele importante ale acestui volum, ambele situându-se în direcția legătură cu întreaga activitate scriitoricească (și academică) a Martei Petreu. Primul dintre ele este apetitul pentru aspectul inedit, substanțial, incomod, apetit ce generează în fiecare dintre paginile volumului o prezență discretă, dar fermă a vocii critice personale a autoarei. Al doilea aspect ține mai ales de efectele etalării spiritului critic: se poate citi printre rânduri un apel neconținut la rațiune și obiectivitate. În scrisul Martei Petreu nu limbajul e demitizator, ci logica argumentației și acumularea de detalii documentare relevante. Cu toate acestea, demersul nu e deloc lipsit de fantezie și umor, iar etalarea acestor calități, de care altminteri dă dovadă scrisul "literar" al Martei Petreu, este rezervată finalului volumului, ca un fel de contrapondere la seriozitatea textelor filosofice.

Fragmentele din finalul acestui volum sunt "delicioase" (în sensul literal al cuvântului) "poeme" menite să recupereze ceva din emoțiile primare ale relației cu cărțile (jocul, pofta aproape fizică de lectură, efectele senzoriale ale cititului). "Poemul comestibil" e un poem al cărților cu "gust", iar jocurile aproape personale din studiile jucăușe despre imaginarul culinar al lui Nietzsche sau despre relația strânsă dintre "filosofie și slănină", sunt maniere de a contrabalansa organic, printr-un subtil joc al memoriei, inteligenței ludice și imaginarului ironic, seriozitatea actelor de lectură culturală. Și acest lucru se întâmplă pentru că Marta Petreu rămâne o scriitoare autentică ce iubește atât rigoarea și privirea rece a filozofiei, cât și jocurile complexe ale literaturii.

1 Marta Petreu, *Filosofii paralele*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Polirom, 2013, 295 p.

ORIZONT A CITIT

IN MEMORIAN ANDREI BODIU LUCIAN-VASILE SZABO

Poet extrem de viguros, contrastând ușor cu comportamentul așezat din ultimii ani, Andrei Bodiu s-a afirmat deopotrivă în domeniul sensibil și dificil al managementului cultural și educațional. I-a plăcut enorm să predea, astfel că nu surprinde faptul că marile lui proiecte, unele încheiate, au avut întotdeauna această dimensiune instructivă a culturii în sens larg.

Andrei Bodiu era o persoană activă, parcurgând țara în lung și lat ca membru în comisii de doctorat sau abilitare, precum și la diverse conferințe și simpozioane. Făcea ceea ce știa el mai bine, adică promovarea valorilor culturale, adesea atipice, în mediul academic. Din acest punct de vedere, moartea sa, petrecută la Oradea după participarea la o susținere de doctorat, pare și mai nedreaptă. Vestea tristă m-a găsit pregătind o cronică despre unul dintre volumele coordonate de el. Abordarea neutră este marcată acum de emoție, din cauza bruștei plecări dintre noi. Apropiati ca vârstă, am fost colegi de facultate la Timișoara, dar ne mai lega și Maramureșul natal. După 1990, ne-am întâlnit de mai multe ori, aproape în fugă, mereu cu promisiunea că vom sta, cândva, mai mult de vorbă. Poate pe lumea cealaltă...

Proiectul la care trudea Andrei Bodiu în ultimii ani era Colocviul Național Universitar de Literatură Română Contemporană. A realizat mai multe ediții, reușind să aducă la Brașov scriitori de vârf din spațiul românesc, mulți dintre ei având însă și o latură academică. Chiar și atunci când vorbim de scriitori pur-sânge, strategia organizatorilor, a managerului cultural-educativ (în sens bun!) Andrei Bodiu a vizat implicarea universitară, dinamizând astfel cercetarea științifică și deprăfuind metodele din amfiteatre și sălile de seminar. În 2008, a fost prima ediție cu critici în centrul atenției, dar și sub tirul interpelărilor, invitați fiind Nicolae Manolescu și Eugen Simion. Fenomenul s-a repetat în 2011, când Andrei Bodiu a avut din nou ideea de a pune față în față critici literari cu... criticii lor, într-un experiment finalizat cu rezultate surprinzătoare. Au fost adunate între copertele unui volum, căruia i s-a dat un titlu sugestiv și explicit: *Literatura română contemporană: Eugen Negrici și Cornel Ungureanu*, apărut la editura Universității din Brașov, chiar în 2011.

Intervențiile participanților (comunicări despre cei doi invitați, dezbateri și dialoguri cu aceștia) sunt adunate într-o carte ce se remarcă prin unitate în diversitate, fiind însă și incitantă la lectură, în contrast cu alte lucrări de acest gen, destul de greu digerabile. Andrei Bodiu este cunoscut ca un poet novator în spațiul românesc și ca un profesor profund, însă de această dată arată și bune calități de manager cultural, precum și unele evidente de editor. Ideea colocviului este strălucită, la fel și desfășurarea lui. Criticii invitați, fără îndoială figuri remarcabile ale culturii, au putut asculta exegeze asupra operei lor, au putut interveni în dezbateri întrebând și răspunzând la întrebări, ca apoi multe dintre elementele particulare ale personalității lor să fie dezvăluite în interviuri organizate sub formă de mese rotunde.

Demersul polifonic a fost astfel canalizat și orientat pentru a sublinia diversele fațete

ale cricilor invitați, dar și ale interlocutorilor. Este genul de manifestare benefică, din care toată lumea câștigă. Nu-l evidențiază pe organizator, pe maestrul din umbră, ci pe ceilalți participanți, un tip de distanțare sugubeată și respectoasă în aceleași timp, destul de rară în zilele noastre. Formula aleasă de Andrei Bodiu este una compozită, alterând prezentarea oarecum statică, univocă, a comunicărilor cu dinamismul dezbaterilor și al dialogurilor, într-un echilibru perfect.

Există reproduce în volum lucrările studenților participanți, intervenții aplicate și dedicate, autorii fiind din toate centrele universitare din țară. Incitante sunt lucrările grupate în secțiunile profesorilor, câte una pentru fiecare invitat. Despre Cornel Ungureanu scriu Andrei Bodiu, Dumitru-Mircea Buda, Adriana Bărbat și Adrian Lăcătuș. De opera lui Eugen Negrici se ocupă Crina Bud, Cătălin Ghiță, Dan Țăranu, George Neagoe și Irina Georgescu. În dezbateri s-au implicat însă și alte nume importante: Ion Simuț, Vasile Spiridon, Romulus Bucur, Mircea A. Diaconu, Caius Dobrescu sau George Ardeleanu. Apetisante de-a dreptul sunt însă dialogurile cu cei doi critici importanți. Ambii sunt dolidora de cultură, cunoscând însă și multe din dedesubturile, bucuriile și cedările subterane ale vieții literare. Cei doi sunt colocviali nu doar pentru că participau la un... colocviu, ci pentru că dezinvoltura îi caracterizează. Povestesc și gesticulează, pun în scenă întâmplări de demult, aduc în fața cititorului oameni pe care mulți îi știu doar din manuale, câți au mai reușit să supraviețuiască în programele școlare. Dar aduc în scenă și alte fețe, unele deosebit de importante, marginalizate sau mai puțin cunoscute, iar atunci spectacolul e total. Tonul este de poveste, umorul e la el acasă, însă sunt și destule informații, unele triste, iar anecdota nu devine niciodată banală.

Evocările pline de miez conturează două spații culturale mai puțin aprofundate: Banatul și Oltenia. Descoperim în *Literatura română contemporană: Eugen Negrici și Cornel Ungureanu* o Craiovă și o Timișoară surprinzătoare, grație celor doi interlocutori, într-o geografie literară, intelectuală și existențială ce evidențiază o relație dificilă cu centrul, cu Bucureștiul. Craiova pare cumva supusă, Timișoara mai rebelă, însă identitățile lor sunt incomode. Nu e o polemică directă și nici o negare, ci o afirmare a valorilor locului. Cornel Ungureanu nu uită nicio clipă de Europa Centrală, de Timișoara cea legată de Belgrad, Budapesta sau Viena. Evită, brutal aproape, orice referință privată, însă face portrete generoase prietenilor și, mai mult, personajelor culturale europene întrețesute cu Banatul, cu Timișoara. Și Cornel Ungureanu, și Eugen Negrici, povestitori fascinanți, sunt provocați în fiecare pagină a cărții.

În toate însă îl aflăm pe Andrei Bodiu, cel care a avut curajul și intuiția de a pune la cale acest spectacol evocator, uneori cu dezvăluiri bombă. Ar fi păcat ca acest proiect deosebit să nu continue, chiar dacă Brașovul a pierdut atât de abrupt, după Alexandru Mușina și Gheorghe Crăciun, un alt spirit cultural de esență.

PROVOCĂRI SEVERINENE VIORICA GLIGOR

Cei care îl cunosc pe scriitorul Valeriu Armeanu știu că, atunci când se confesează, devine spectaculos. Fără îndoială, severineanul Robert Șerban a mizat pe frântura dezarmantă și pe umorul seducător ale acestuia, atunci când l-a provocat să-și manifeste plăcerea dialogului în paginile unei cărți: *Gura păcătosului* (Ed. Brumar, Timișoara, 2014).

Mărturisirile lui Valeriu Armeanu oglindesc un adevăr indiscutabil: atât în viața reală, cât și în scris, acesta a rămas egal cu propria conștiință. N-a ezitat să rostească ceea ce gândește, ceea ce simte. Să-și exprime convingerile, simpatiile și antipatiile, disprețul, idiosincraziile. Cu orice risc, și-a asumat cele mai ingrate reflecții despre sine și despre confrății de breaslă, despre literatură, viață/lume ("consider că la facerea ei, atât Dumnezeu, cât și dracul au fost complici"), despre comunism și postcomunism ("Pentru mine, ideologia comunistă a fost ca un anus contra naturii. Nu întâmplător, comunismul a început ca un guturai și s-a terminat ca un cancer în formă galopantă. Și chiar dacă i s-a decretat decesul de acum douăzeci de ani, metastazele lui fac ravagii și în ziua de azi"). Despre momentele cele mai importante din propria biografie. Cum ar fi cel al confruntării, la vârsta de 14 ani, cu un tată rigid și limitat-pragmatic, care s-a simțit năpăstuit când a aflat că fiul scrie poezii: "Mă, băiete, apucă-te dracu de o meserie, nu mai umbla după cai verzi pe pereți. O să rădă lumea de tine și o să rădă și de mine. Doamne, ce pocinog mi-ai dat în casă. Și-a făcut cruce. Doamne, ce pocinog mi-ai dat în casă, a repetat. Și iar și-a făcut cruce".

Cum era și firesc, în carte se adună întrebări și răspunsuri despre debutul editorial și despre "mizele – interioare, dar și exterioare ale meseriei de scriitor". Gânduri despre condiția artistului și a creației: "Până la urmă, e sfânt talentul pe care ți-l dă Dumnezeu. Restul e muncă, foarte multă muncă pe text, pentru că, la o adică, până și artiștii rămân dominați de spiritul olimpic". Simbolic, actul artistic este comparat cu "meșteșugul îmblânzirii cuvintelor", al unei "herghelii de cuvinte". Pentru cel intervievat, poezia reprezintă "un spațiu al libertății", al locuirii și al defulării în Cuvânt: "Poezia a fost pentru mine și a rămas acel refugiu în care mă retrag când mi se face urât de lume, când mizeria vieții mă copleșește. Ea mă vindecă de urât, de tristețe și singurătate". Analizând viața culturală actuală și statutul scriitorului din provincie, Valeriu Armeanu neagă faptul că ar fi avut vreodată frustrări și complexe, dar, conștient de existența cumetriilor și a gășilor literare, recunoaște avantajele celor care trăiesc în București, spre exemplu. Desfide "lichelismul rafinat" al unor confrăți și practicile neortodoxe ale altora. Pe de altă parte, își exprimă regretul că, în contemporaneitate, nu există niste criterii valorice mai riguroase, care să stopeze inflația de carte proastă. Nutrește convingerea că în vremuri de alienare, de criză social-economică, nu se citește poezie, că aceasta riscă să-și piardă resorturile, să devină "vânare de vânt", deoarece omul este împovărat de grija supraviețuirii și nu mai are tihnă sufletească.

Fără îndoială, omul care se destăinuie este un nonconformist, un răzvrătit împotriva anomaliilor, alergic la minciună și impostură, la mărțanie. Un spirit lucid, intransigent și autoironic, "un mucalit incurabil", "un zurbagiu", cum se autodefineste. Autoportretul dă măsura exactă a cunoașterii de sine. De altfel, știm că "gura păcătosului adevăr grăiește". Răspunzând provocărilor lui Robert Șerban, Valeriu Armeanu nu se dezmințe. E foarte posibil să-și creeze în continuare inamiciții, adversități de tot soiul. Pentru că nu este dispus să cruțe pe nimeni, cu atât mai puțin pe cei din imediata apropiere. Odată provocat, povestește cu savoare umoristică despre fauna literară a Severinului din ultimii 50 de ani, "tot timpul în vervă, gata să dea în clocot la cea mai mică ofensă". Surprinde, cu o privire de comediant și de prozator, histrionismul și pitorescul personajului teatral care a fost răposatul Romulus Cojocaru, evocă întâmplări haioase cu Ileana Roman și Victor Rusu. Creează portrete veridice, memorabile. Uneori, însă, imaginile sunt deformate de îngroșarea tușelor și a judecăților morale prea tranșante.

Partea cea mai substanțială a volumului *Gura păcătosului* se constituie din răspunsurile punctuale și răspicate ale lui Valeriu Armeanu referitoare la prietenia care l-a legat de Adrian Păunescu. Prin întrebările sale incomode, Robert Șerban readuce în atenția opiniei publice un capitol de viață și de istorie literară destul de controversat, de neașezat. Abordează frontal un subiect sensibil, cel al prețurii necondiționate pe care interlocutorul său i-o poartă unui confrate stigmatizat de pactizarea cu regimul ceaușist. Contează mai puțin faptul că Valeriu Armeanu își propune să reabiliteze imaginea omului și a poetului Adrian Păunescu. Important este că își exprimă convingerile cu sinceritate, că demontează acuzația că acesta a fost "un poet de curte", "un propagandist al P.C.R.", care, prin unele poeme "de serviciu", a contribuit la cultul personalității dictatorului. Face mereu recurs la imperativul de a-i fi citită opera poetică fără rea-credință.

Volumul *Gura păcătosului* se încheie rotund, cu răspunsurile celui intervievat pe tema senectuții și a morții: "Vine vreodată moartea sau asta-i o... chestiune inventată de om?". După ce se dedă unui dialog imaginar cu împetricina, Valeriu Armeanu își exprimă credința în puterea creatoare de Viață și izbăvitoare de moarte a Cuvântului.

Cei doi interlocutori reușesc să scrie împreună o carte vie, captivantă, incomodă pe alocuri. Mărturisirile lui Valeriu Armeanu, chiar dacă nu ne lasă "cu gura căscată", dau naștere unor stări amestecate. De reflecție, bucurie, satisfacție, amuzament, iritare, dezamăgire. Așa cum se întâmplă, de altfel, cu orice provocare adevărată.

LUMINI ȘI LUMINĂ

DANIELA MAGIARU

Cabaret de Joe Masteroff
Regia și coregrafia: Răzvan Mazilu
Scenografia: Dragoș Buhagiar
Cu: Georg Peetz, Daniela Török, Konstantin Keidel, Ida Jarcsek-Gaza, Christian Bormann, Dana Borteanu / Tatiana Sessler, Radu Vulpe, Olga Török, Silvia Török, Anne-Marie Waldeck, Cristina Romândașu, Suzana Vrânceanu, Franz Kattesch, Horia Săvescu, Richard Hladik și Aljoscha Cobet.
Orchestra dirijată de Peter Oschanitzky
Teatrul German de Stat din Timișoara

"Willkommen, Bienvenue, Welcome" la Cabaretul "Kit Kat". Așa începe călătoria în arsenalul *flashy* propus de Răzvan Mazilu la Teatrul German din Timișoara. Cabaretul testează și împinge limitele, relaxează și provoacă, oferă și instigă, face și desface afaceri. E o lume țesută din ciorapi de plasă, pene, eșarfe și peruci colorate, efecte de lumină, bule de șampanie, sclipici, dantele, broderii, bretele, jobene, corsete, mănuși, buline, ștraifuri și paiete. Un microunivers cu gust de decadentă, îmbibat în alcool, fum de trabuc și promisiuni sexuale, care celebrează supremația corpului și plăcerile oferite de acesta. Toate având ca fundal Berlinul anilor 1930 – ultima explozie de culoare înainte de cădere. Iminenta războiului plutește în aer, simțită printre sclipirile dansatoarelor și dansatorilor din cabaret. Glamour și oroare. Fast și măcel.

Scena cabaretului se prelungește în pensiunea domnișoarei Schneider, unde își găsesc refugiu clienții de la Kit Kat și chiar protagoniștii. Acolo, domnișoara Kost (Dana Borteanu) devine o "mamă a tuturor răniților", o haltă obligatorie pentru mateloții în căutare de iubiri de-o clipă și câteva parale. În fundal, două povești de dragoste: cea dintre vedeta Kit Kat, Sally Bowles și scriitorul american Cliff Bradshaw și cea dintre proprietara pensiunii și domnul Schultz, cei din urmă, trăindu-și romanțat a doua tinerețe.

Daniela Török compune o Sally Bowles seducătoare, fragilă, stilată, și hotărâtă. Într-un rol uimitor, Georg Peetz propune un joker viclean, maestrul de ceremonii care conduce "ostilitățile" la cabaret, un personaj multi-fațetat, serios și grav, dispus să se joace, provocator, instigator, cu alte cuvinte, un clown perfect. În contrast, domnișoara Schneider (un joc extraordinar realizat de Ida Jarcsek-Gaza) și temperatul domn Schultz (convingător Christian Bormann), evreul aflat în primejdie, căutat mai apoi de Ernst Ludwig (foarte bine interpretat de Radu Vulpe), într-o schimbare exemplară de la traficul cu documente la ofițerul SS, dur și perfid, în căutare de acoliți și de victime.

La atmosfera de cabaret contribuie scenografia, costumele (semnate de Dragoș Buhagiar) și dansurile (în coregrafia lui Răzvan Mazilu), precum și un puternic personaj colectiv. Prezența *live* a orchestrei aduce acordurile unor melodii celebre "Welcome", "Cabaret", "Money" bine interpretate atât instrumental, cât și vocal. Trei scene amintesc de *guignol*: prima, în care băieții deghezați în fetițe cu codițe dansează, a doua, a dansului – "hawaiian", unde o pălărie de fructe și costumația jokerului aproape că transformă personajul într-unul de desen animat, a treia înfățișând un număr cu o mascotă-maimuță.

Spectacolul are multe tușe burlești și situații prezentate cu umor, ironie, dar și cu maxim de cinism. Scena finală este tăioasă și gravă, având efectul unui coșmar devenit realitate. Goliciunea trupului expus în dan-

surile de la cabaret capătă o paloare terifiantă. Muzica ritmată devine amenințătoare, scena se pliază și se închide, înghițindu-i pe oameni și trimitându-i într-un spațiu ce are aspectul unei camere de gazare.

Iov
Versiune versificată de Șerban Foarță
Regia artistică: Sabin Popescu
Cu: Ion Rizea, Damian Oancea, Iuliana Crăescu, Victor Manovici, Alecu Reus, Benone Viziteu, Bogdan Spiridon și Călin Ionescu.

Scenografia: Zsolt Fehervári, ilustrația muzicală: Walter Kindl, light design: Florian Putere, video: Film&Go

Teatrul Național din Timișoara

Spectacolul lui Sabin Popescu propune în primul rând o întoarcere la cuvânt și o valorizare a acestuia, dar și o temă de reflecție. Problema sacrificiului și punerea la încercare a ființei umane au fost și au rămas teme de meditație timp de secole. Spațiul sacralizat al Domului Catolic preia povestea, care cadrează foarte bine cu mesajul ei. Rugăciunea și lamentația sunt aduse în fața altarului, luminile vitraliilor și ale lumânărilor preiau rolul de martori tăcuți ai frământărilor interioare și exterioare. Asistăm la o montare clădită pe contraste.

Iov (Ion Rizea) rămâne mereu în lumină, e adus de spate, are mersul poticnit, privirea pierdută sau cercetătoare la adresa detractori-

lor săi și având mâinile îndreptate când rugător spre cer, când protector lipite de piept. Vocea, sigură, se transformă în rugă pentru ca apoi să ajungă la limita plânsului, spunând "vorbe care-și ies din minți" și definindu-și viața "ca o haină ruptă din care molia se-nfruptă". Satana (Victor Manovici) e sprinten, voios, are pasul zglobiu și vorba sigură, surâsul insidios, privirea sclipitoare și discursul urzitor. E înveșmântat mereu șic, cu inconfundabilele mănuși roșii care-i anunță prezența (chiar și atunci când se întrupează în boier sau în păstor). Abia la final, pierzând "pariul divin", marele uneltitor, cel ivit de "sub boltă", renunță cu pompă la pelerină, admițându-și astfel înfrângerea.

Dialogurile și monoloagele au un ritm atât de domol, încât pare că pașii personajelor

măsoară intervalul dintre atacuri și apărare (senzația de proces cu acuzat, acuzatori și Marele Judecător e prezentă de la bun început și e sugerată chiar de dispunerea personajelor "în scenă"), dar și pe cea fizică până la altar. Orga cu muzica lui Bach marchează trecerile, având efectul unui metronom care drămuiește nu cadența, ci puterea gândului în dialog cu propria persoană și cu Creatorul. Înălțimea Domului relevă, prin dimensiune, micimea umană, lavalierile amplifică efectul de voci venite din altă parte.

Iov este un spectacol despre jertfă și credință, care spune povestea tulburătoare a unei vieți trăită în lumina unui adevăr. O jertfă care merge până la sacrificiul suprem susținut cu constanță și pietate și care pune în dubiu însăși esența ființei umane.

CENTRUL PERIFERIEI

ALEXANDRU ORAVITAN

Apariția volumului *ExCENTRIS. Marginali, Excentrici, Rebeli*, coordonat de Cristina Chevereșan și Ciprian Vâlcă la Editura Universității de Vest, readuce în discuție una dintre problemele cele mai spinoase ale studiilor culturale de factură postmodernă: relația centru-periferie. Deși nu e menționat explicit drept deziderat, caracterul enciclopedic al colecției se profilează proeminent la o simplă lectură a titlurilor eseurilor. Faptul că o parte dintre acestea sunt redactate în engleză, iar unul - în spaniolă, subliniază amplitudinea multiculturală și polifonică a liminalității, excentricității și rebeliunii, concretizându-se într-un "dialog prin care localul și globalul învață să coexiste", descris abil de Cristina Chevereșan în prefață. Cele trei părți ale volumului conturează un ansamblu policentric, în care marginalitatea e analizată minuțios în accepțiunile conturate de o parte și de cealaltă a Atlanticului, separate de cornișa centrală denumită, surprinzător și antrenant, *Exploratorii spiritului. Reconfigurări mentale*.

În prima secțiune, *O Europă aparte. Revizitări, rescrieri*, eseurile profilează o hartă a "alternativelor" literare europene. Dana Percec propune un portret inedit al Elisabetei I ca scriitoare cu stil original, ale cărei manuscrise puțin cunoscute "vorbesc despre autoreprezentare în sensul aplicării mitului Tudorilor, al suveranului-părinte al națiunii", acționând spre o centralizare a figurii Reginei în conștiința colectivă. Efectele marginalizării sub forma exilului sunt analizate minuțios de Raluca Ciorte prin contactul cu alteritatea ex-centrică a culturii exilului românesc, întruchipată de figuri precum Alexandru Busuioceanu ori George Uscătescu. Literatura central-europeană e obiect de studiu pentru Luiza Caraiuan, respectiv Sorin D. Vintilă, care explorează nuanțele spiritului "non-marginali" literaturi central-europene, așa cum o numește cel din urmă, manifestat în operele lui Miroslav Krleža, Robert Musil, Bruno Schulz, Danilo Kis, Peter Esterházy și Sasa Stanisic. Romanul epistolar *Legături primejdioase* al lui Choderlos de Laclos e ținta studiului lui Joan M. Marin, ce propune o "reconstrucție a figurii libertinului/libertinei" și o analiză minuțioasă a "fenomenului" libertinajului. Reiese o adevărată filosofie de viață la limita convenționalului.

Tot în zona filozofiei se situează și prima lucrare din secțiunea *Exploratorii spiritului. Reconfigurări mentale*. Studiul *Relației maestru-ucenic în filosofia greco-romană* îi prilejuiește lui Daniel Lemeni realizarea unui rețetar filozofic al exercițiului spiritual și al unui portret al filozofului ca îndrumător spiritual, preocupat de înlesnirea găsirii centrului "pe drumul desăvârșirii de sine".

Pornind de la conceptul de locus de control conturat de psihologul american Julian Rotter, Dana Mina Verescu discută "regăsirea centrului, prin excentricitate". Într-un studiu despre ființă și ființare, Carlos Eduardo Maldonado subliniază importanța imaginației, creativității și a sistemelor deschise în societatea modernă, în care procesul ființării trebuie să primeze.

Deschiderea devine un concept recurent și în celelalte studii ale secțiunii. Într-o analiză densă, Irina Diana Mădroane reușește să identifice felul în care confruntarea dintre conținutul răspunsurilor universaliste la relativismul cultural determină apariția unui universalism sensibil la diversitate. Deschiderea spre analiza unor modele culturale frecvent folosite prin intermediul limbajului și gândirii e propusă și de științele cognitive, de care se ocupă Gabriela Tucan. Autoarea argumentează cu probitate importanța pe care o poate avea o analiză cognitivă a diverselor tipuri de discurs în conștientizarea existenței unui limbaj și a unui aparat conceptual comun tuturor, ce reușesc să aproprie periferiile de același centru.

Secțiunea *America "Celorlalți". Recitiri, redefiniri* îndreaptă atenția cititorului spre o literatură aflată mereu între *mainstream* și *underground*. Subteranele culturale și contraculturale din romanul *Underworld* al lui Don DeLillo sunt explorate cu ochiul semioticianului de Adina Baya. Rezultatul e o pasionantă analiză pluristratificată a subteranelor consumerismului și a formelor de artă alternativă. Marginalitatea rasială e adusă în prim-plan de Roxana Ghiță, într-un studiu comparativ asupra felului în care se construiește prejudecata rasială în opere emblematice ale lui William Faulkner și Nella Larsen. Marginali(zați)i ținutului Yoknapatawpha sunt aduși în mod neașteptat la un loc cu imigranții latino contemporani în studiul semnat de Rafaela Iacobescu, în timp ce practicile *voodoo*, situate la intersecția axelor spiritului, sunt analizate de Raluca Anca Pantin în opera Zorei Neale Hurston. Problema contemporană a emigrării e tratată atent de Georgiana Lolea în analiza jurnalelor Verei Călin, rezultatul fiind o vivisecție a reconfigurării sinelui la răspântia dintre lumi.

Privit ca tot unitar, volumul *ExCENTRIS* înfățișează un nucleu spre care converg nu doar curiozitățile academice ale unor cercetători. Interesul crescând pentru explorarea zonelor aflate la confluența dimensiunilor culturale, a "frontierelor" de diverse facturi, prilejuiește coagularea unor eseuri în jurul unei tematici care fascinează cititorul prin diversitate și îndeamnă la o deschidere a interpretărilor și receptărilor produselor culturale central-periferice.

DEGETICA

ALEXANDRU CONDRACHE

Nu toate spitalele arată rău. Cu tot felul de fonduri ori donații, răsar secții frumoase, ca în filme, cu linoleum antibacterian, pereți colorați onest, scaune curate, faianță format mare, uși din furnir, clanțe moderne ce se închid ușor, lift cu multe becuri, săgeți pe jos, linii punctate pe ziduri. Aici nu se mai simte mirosul acela afurisit de spital, ci unul plăcut și familial de ciorbă de vacuță, venind de la cantina nou construită, cu citate din filosofi existențialiști pe vitrină și mese pictate de copiii de la Oncologie. Prin secțiile astea medicii nu au halate albe, ci un fel de pijamale în culori calde: ou-de-rață, piersicuță, prună-crudă, iarbă-fragedă, albastru-bebe, crem-ciocolatiu. Pe cap au bonete haioase cu bulinuțe sau animăluțe. Îi urmăream în timp ce terminam al șaptelea ceai super-acrișor. Tu erai undeva în interioarele nevăzute ale secției noi, probabil transpirată și cu ochii bulbucăți, trăgându-ți sufletul după nașterea proaspăt încheiată. Ne-a reușit una dintre raritățile umanității, o frumoasă degetică, unica în ultimii ani la noi în zonă.

Nu aveam voie să o văd, nici pe ea, nici pe tine. Așteptam medicul să îmi dăruiesc o carte în care ascunsesem o "atenție". Îmi trebuia foarte tare la baie, dar nu voiam să îl pierd. Stăteam ca pe ghimpi, gândindu-mă că trebuie să fii epuizată. Mi-ar fi plăcut să văd dacă ești buhăită, dacă îți atârăna gusa, dacă ai cearcăne ori ochii bulbucăți. Apropo de asta, cu doar două ore înainte de a te aduce la spital, îmi povesteai de Laura. Te întâlnești cu ea și ți-ai amintit abia atunci. Pare-se că ochii îi crescuseră mai mult, și albul lor era mai extins. Era respingătoare, ca și cum ar fi avut două ouă fierte în loc de ochi. De altfel, mi-ai spus că ai visat-o adesea având ouă în loc de ochi. Spuneai că genele îi erau întinse la maxim și clipea doar parțial, producând un sunet ascuțit. Probabil asta se întâmpla pentru că pleoapele îi erau uscate și nu alunecau pe albuș. Oricum, era doar un vis. Cert este că Laura se schimbase mult. Nu mai purta batic decât acasă, când nu o vedea nimeni, avea părul prins în coc și fuste până la genunchi. Era directorul de vânzări al unui lanț de companii farmaceutice și cutreiera țara cu o mașină foarte frumoasă, verde. Acum avea o mână artificială, atât de performantă încât putea coase cu ea, plus că era rezistentă la temperaturi atât de înalte că reușea să scoată cartofii din uleiul încins. Atâta doar că, dacă ar fi vrut să se bronzeze, ar fi arătat bizar să fie toată arămie, mai puțin mâna să fie tot alb-smântână. Te impresionase că vorbise de bronzat pentru că înainte, din considerente religioase, nu ar fi îndrăznit să aibă asemenea intenții.

Mă gândesc cum se face că ai avut burta așa de mare doar pentru o degetică? Totuși, tu ai fost frumoasă, nu ai avut vergeturi, nu ți s-a umflat buricul, burta nu avea altă culoare decât restul corpului, nu era ascuțită ori bombată. Când o aducem acasă, am să îi fac un pat dintr-o nucă de cocos. Dar poate e prea mic, aș putea să îi fac dintr-un dovleac. Va fi o problemă cu hainele, mai ales în primele săptămâni, pentru că ele nu cresc mult, dar cresc repede. Cred că mai potrivite sunt rochițele, rochițe de păpuși, cu pliuri

multe și șosete cu dantelă. Și uite așa mă transform într-un tată demodat, care își chinuie copilul îmbrăcându-l ca pe Scufița Roșie. Mi-ar plăcea să vrea să poarte blugi rupți. Niște blugi cât palma, cu găuri cât unghia, prin care să se vadă genunchiul ei cât o sămânță de rodie, alb ca al maică-sii. Probabil va vorbi pițigăiat, asta s-ar putea să mă enerveze, dar mă voi obișnui, important e să nu fie sâsăit. Sâsăiții sunt amuzanți, dar nu când sunt ai tăi. Mă amuză când mă gândesc ce puțin va mânca. Nici nu știu unde am să găsesc farfurii așa de mici, probabil am să fac comandă, îi voi lua unele din porțelan, subțiri, delicate.

Tu ești încă în spital. Degetica este acasă. Sigur, nu o cheamă așa, dar îi spun astfel până se hotărăște să își aleagă un nume. Ce impresionant să îți poți auzi copilul vorbind la nici două săptămâni după ce există. Mănâncă singură, se spală singură, își caută haine, citește, sare, se uită la TV, se ceartă cu mine, se șterge singură la funduleț. Are dulapurile ei mici, camera ei mică, jachete mici, ciorapi, ghete, sandale, bascheți, furculițe, oale și hârtie igienică de pe net. Doarme pe piciorul meu uneori. Atunci îmi dau seama că, deși e atât de mică, are ochii mari ca tine, dar, la fel, îți dai seama doar când îi ține închiși, are gene lungi ca și cum ar fi rimelate, sâni medii spre mici, numai că, se înțelege, sunt extrem de mici. Dacă folosește uscătorul (ultra-mic), are bucle în păr, care, da, este des cum e al tău. Dacă îți sună cunoscut, îi place să îi țin un deget pe gât, mai ales când vrea să doarmă. Trebuie să am grijă, dacă îl las să atârne prea tare, aș putea să o sugrum. Acum nu îi mai este frică de câinii pe care îi vede pe geam, deși ar putea să o mănânce integral, nici de porumbei, doar un pic de pisici, mai ales de cea care miorlaie pe la geamurile noastre.

Seara se așază cu burta pe urechea mea. Îi aud mâțele lucrând, îi simt mirosul pielii, mă gâdilă cu părul. Apropo de mâțe, trece printr-o perioadă anarhisto-nihilistă, citește "Gheata" lui Sorokin și i s-a năzărit să nu mănânce nimic înțepat, mai mult fructe și legume. Trebuie să avem mare grijă cu obiectele lăsate la înălțime. De pildă o carte uitată pe marginea bibliotecii, dacă îi cade în cap, o face ferfeniță. Trebuie să ne între în rutină, altfel cine știe ce grozăvie se întâmplă. Uneori vine administratorul la noi. Când găsește o roșie foarte mică ori o cireașă, i-o aduce. Mă pândeste când merg la bucătărie și o provoacă să înjure. Într-o zi am auzit-o că i-a spus că are capul ca o sulă de melc. Are imaginație! Apropo de vecini, medievalii noștri cred că ești vrăjitoare. Toată ziua scrijelesc pereții cu cruci. Adună saci de cărbune pentru asta. Nu ar fi o problemă, doar că tanti Neli este alergică la praf. S-a umplut de bubite. Am mai văzut-o noi și altădată, dar acum este de-a dreptul uimitor. Să știi că într-adevăr se poate să îți iasă una peste alta. Are și sub unghii, e ca și cum te-ai uita la bube în acvariu. Ca și cum te-ai duce la Antipa să vezi o pisică de mare. Apropo, îți mai amintești? Oare le împăiază? Am înțeles că e mai frumos acum. Când am fost noi,

nu îl renovaseră încă. Te-au lăsat să intri cu cafeaua în mână, un păhăroi uriaș, fierbinte, pe care ți l-ai turnat în poale. Am încurcat borcanele, sau paharele, asta nu s-a întâmplat la Antipa, ci la muzeul de artă. Scuiam în puțul acela și urmăream dacă clipocește apa. Atunci l-ai vărsat. Norocul a fost că purtai fustă. Ai fugit la baie și ai tras-o peste buric. Ce bine că nu te-ai opărit!

În fine, nu am mai avut cremă de gălbenele și am făcut una proaspătă. M-a ajutat și fiica noastră. Ea sorta gălbenelele. Îți dai seama că pentru ea sunt grele? Transpira. Așa am avut ocazia să văd cele mai mici broboane de sudoare. Era cu noi și tanti Neli. I-a adus cremă de zahăr ars făcută în dopuri de sticlă de apă minerală. I-a adus o păpușă, un Werner. Poate că îl știi, are nasul mare. Degetica se amuză spânzurându-l de mânerul de la cuptorul aragazului. Apropo, știi cum ajunge acolo? Am făcut trei scărițe mobile pe care ea le plimbă peste tot. Se înțelege că nu mai avem covoare în casă. Și încă ceva. Am pus un grătar la closet. Mi-e frică să nu alunece vreodată. Știe să înnoate, dar nu-mi dau seama dacă ar putea să o facă acolo. Se poate înnota în puț? Iar mi-am amintit de puțul de la muzeu. Dacă am sta la casă, mi-ar plăcea să am și eu unul. În sufragerie. Aș pune canapeaua lângă, și vara, când e cald, aș arunca găleata fără să mă ridic și m-aș adăpa ca o vacă lăsată prea mult cu drobul de sare.

Sigur, ar trebui să avem grijă ca Degetica să nu alunece. Deși, la cât e de mare, și un copil normal ar putea să cadă acolo. Chiar și unul din noi. De fapt, ți-am mai spus. Străbunicul meu a murit așa. De asta oamenii nu lasă fântânile ca niște gropi, ci construiesc un soi de bordură în jurul lor ori pun un tub din beton. Habar n-am de ce a lui era așa. Și doar știa unde e, vorba aia, era la el în curte. Cu siguranță era neatent, se implica foarte tare când juca ascunsă cu străbunica. Acum stau să mă gândesc dacă el știa să înnoate? Dar sigur știa. Atunci s-o fi lovit când a căzut. Sau poate chiar nu poți înnota în puțuri. De fapt nu înoți la propriu, că nu ai loc, dar așa, să te ții la suprafața apei.

Una peste alta, îmi dau seama că exagerez. Chiar și pentru ea, apa din closet nu este destul de adâncă. E drept, ar putea să pice cu capul în față. Apropo de cap, are un nas atât de mic încât nu trebuie să ne facem griji că își va îndesa vreun bob de mazăre. Oricum, nu este atât de bleagă. Când îi făceam scările, a văzut pentru prima oară cuie. Mi-a spus să-i fac sulită dintr-unul. O fascina că e atât de fin și că are vârful atât de ascuțit. I-am făcut. O după-amiază întreagă a găurit castraveți și piersici. Era așa roșie în obraji că spuneai că a înghițit un borcan de Eros Pista.

* * *

Azi au venit acasă cei de la Institut. Au luat-o și pe ea.

"BANAT, BRABANT ROMÂNESC..."

TUDOR CRETU

Ce-or fi antologiile? Un gen în sine, instrumente de lucru, câte ceva, cât anume?, din (mai) multe? Marian Oprea recidivează. Sau, cum scria Cornel Ungureanu, "își asumă riscul". Adică responsabilitatea. De a propune, în două părți, cea mai cuprinzătoare culegere banatică de poeți de la Zona (Marineasa, 1997) încoace. Responsabilitatea e majoră: pentru a alege cu adevărat, ar trebui să citești/ recitești tot. Libertatea de opinie/ selecție, subiectivismul, fără de care nici poet, nici antologator sadea nu poți fi, nu sunt alibiuri. Câștigurile noii versiuni vin, mai ales, pe linia, sugerată de I. B. Lefter, a autorilor, etnic vorbind, minoritari: germani (în primul rând, Aktionsgruppe Banat), maghiari, sârbi și nu numai.

Volumul se deschide cu Nikolaus Lenau și se încheie cu Aleksandar Stoikovici, post-douămiist deja cunoscut. O ediție viitoare, definitivă, ar trebui să reunească, între două coperti, toate numele selectate, precum și criteriile care fundamentează demersul. Ctitorii locului sunt Șerban Foartă și Petre Stoica, vârfuri, așa-zicând, răzlețe. Doi rafinați, "adversii" ca formulă: la Petre Stoica, avem un prozaism perfect asumat, ca un strai, aproape, al unei penitențe deloc lipsite de (auto)ironie, la Șerban Foartă, un rafinament expres.

Dar prima afirmare generaționistă a poeziei banatice este cea optzecistă. Petru Ilieșu (*Pastel H*, Litera 1977), Marcel Tolcea (*Ochiul inimii*, Facla, 1988), Eugen Bunaru (*Alegerea surășului*, Litera, 1981) sau Mircea Bârsilă (*Obrazul celălalt al lunii*, Albatros, 1982) au debutat editorial înainte de revoluție. Totodată, optzecismul timișorean a fost marcat de dispariții premature, de stingeri agonice și/sau abrupte: Ioan Crăciun, Adrian Derlea, Ion Monoran, Gheorghe Pruncuț, Dan Emilian Roșca. Absența unui studiu fundamental consacrat întregului fenomen optzecist timișorean e o carență a ecosistemului literar local, care nu și-a susținut programatic, nici la momentul coacerii/ facerii, protagoniștii. Nu e vorba de vreun boicot, ci de absența, tară a locului, tind să cred, a vocației ofensivei. Afirmarea e un talent în sine.

După 1990, Ion Monoran a ieșit din underground și a pășit vehement pe ceea ce, clișeistic, numim "scena publică". Rareori s-a pomenit o subterană trăită mai la propriu: a muncit într-o centrală aflată în subsolul unui bloc tipic comunist. "Pînă acum tre să fi trecut o Mediterană prin conducte" – timpul se poate măsura și astfel. A fost unul dintre cei mai acerbii autodidacți. Livrescul, uneori excesiv, al poeziei lui pare a veni și din complexul lipsei de diplomă universitară, pe care lirica l-a învins. Acest mod de a fi l-a mitizat după 1993, anul morții. Unul dintre ștabii literari ai vremii i-a trântit, la un moment dat, o frază celebră: "Ce-i, mă, vrei să intri cu bocancii în literatură?" Cert e că, în felul lui rebel și nervos, Mono a intrat în literatură. Și chiar fără să se descalțe, ca la intrarea-n templu. De altfel, urmele sfîntesc podeaua.

La Mircea Bârsilă, cătunul e un topos, un spațiu privilegiat "la egală distanță de rai și de iad". Expresionismul structural conferă viziunii o acuitate care justifică integral opinia lui Gheorghe Grigurcu: Bârsilă este cel mai important continuator al tradiției ilustrate, în șaiezecism, de Ioan

Alexandru, Ion Gheorghe, Gheorghe Pituț etc. Poetul a fost, din start, un fel de dizident în cadrul generației: formula sa – ca discurs, univers, gravitate – contrastează aproape flagrant cu tiparele lunedismului sau cu maniera cultivată de cei mai mulți dintre congeneri. De unde și o subevaluare, într-o vreme jenantă, a contribuției sale.

Eugen Bunaru nu "coboară poezia în stradă", în sensul consacrat al expresiei – colocvializare și prozaizare, virulență de mesaj și limbaj –, ci aduce strada în poezie. El procesează, inconfundabil, câteva semne: pașii "pârguiți de propria lor rătăcire" sau care "devin atenți la tăcere". Urmele sunt "asemenea insectelor infime/strivite sub pași", un soi de rămășițe care nu mai pot atesta nici trecerea, nici trecutul. Pași, urme, străzi – unul dintre "nodurile" poeziei lui Bunaru. Strada, alea sunt sinonimele, versiunile personale ale Drumului. Preazilnic, în cazul său, iar nu unic și maiestuos – prin simbolistică și cota încercărilor – ca în "povești". Dar lui Eugen Bunaru i se datorează și continuitatea cenaclului Pavel Dan, al cărui mentor a fost și este. Cele mai importante nume afirmate după 1989 au participat, vorba unui nouăzecist, la "școala serilor de marți".

Un rol similar a avut Ion Chichere, care a transformat Reșița în "orașul cu poeți". Semn că păpădia are șansa ei. În fața oricărui transatlantic. Fizeșul natal e o altă localitate pe care a reîntemeiat-o literar. Un mix discursiv rar: biografism și elevație conceptuală, care relansează "moștenirea Nichita", aptă, încă, să te facă să vezi "floarea din ochii tigrlui".

Nouăzeciștii Adrian Bodnaru și Robert Șerban au dobândit, de la debut, recunoaștere națională. Ambii s-au afirmat și în domenii, așa zicând, conexe: ca editori și/sau publiciști. De altfel, sub aspect literar, tradiția editorială timișoreană a excelat, după revoluție, prin seriile și colecțiile de poezie, prin editurile Marineasa (anii nouăzeci) și Brumar, cu precădere după 2000. O constantă a lui Adrian Bodnaru e vocația feericului: "fuma așezându-și cricul sub soare./ să-i schimbe o vară cu vara de rezervă./ ca pe o cămașă a lui cu unsoare/ pătată cu sosul de la conservă.// Doar păsările băteau din aripi odată/ cu tusea lui peste spuma din dopuri/ până ce fiecare-i părea altă fată/ la gât cu mărgelile din becuri de stopuri".

În *Toate drepturile...* citeam despre un parc împodobit cu reșouri aprinse. În cazul mărgelilor-becuri de stop, e vorba (și) de o – pe cât de discretă, încă pe atât de asumată – valorizare a kitschului trecut prin filtre suprarealiste. Rimele nu încorsetează, ci induc, în cazul textelor mai ample, un fel de muzicalitate difuză, pierdută. Frecvența rimelor sincategoriale – între părți identice de vorbire – e în strânsă legătură cu efectul de sacadare liricizantă. Nu o dată, personajele numără sau socotesc, calculează în minte. "Un copil pedalând prin cadru bicicleta/ cu tabla înmulțirii în gând, pe sărite". Același cult al (a)ritmiei poetice. Operațiunile ritmice, mecanice (cu sau fără ghilimele) se suprapun: pedalatul, înmulțitul. Ar trebui, în sens nepeiorativ, să adăugăm și scrisul. Care își câștigă, și pe această cale, paradoxala libertate.

Continuare în pagina 28

VIATA SI TEXTUL

GABRIELA TUCAN

Odată cu lansarea celui de-al patrulea roman, *Ceață pe Tamisa*¹, alegerile estetice ale lui Nicolae Stan mizează din nou pe construcția realistă, permițându-i astfel coborârea în istorie și realitate. Aceleași impuls estetic și înclinație pentru trecut le regăsim într-un roman anterior, *Apă neagră*, unde ficțiunea radiografiază îndeaproape adevărul istoric. Fascinat iremediabil de jocul dintre real și imaginar, prozatorul ne propune scenariile unor lumi posibile, despre care scrie cu justa convingere că ficțiunea poate oferi o "transparentizare" a vieții.

Lumile narative sunt prinse în chingile istoriei, strâns ancorate în vâltoarea unor momente dramatice, iar personajele sunt aruncate în mijlocul evenimentelor mobilizatoare, magnetizate de forța lor istorică. În *Ceață pe Tamisa*, parcurgem istoria recentă a involburatei perioade post-decembriste, profund marcată de tranziție și de haosul generat de manifestatii anti-sistem. "Apa neagră" a ultimilor 50 de ani ai epocii comuniste se decantează cu greu în romanul cu același nume; rupturile de trecut cauzate de instaurarea comuniștilor la putere și întorsăturile neașteptate ale colectivizării forțate și raționalizării bunurilor compromis definitiv lumea și o silesc să intre într-un joc cumplit.

Pe de altă parte, cele două romane oferă mai mult decât o simplă cronică a vremurilor istorice. Scriitura e doar un pretext pentru exhibarea unui spectacol de strategii textualiste și tentații experimentaliste sau autoreflexive. Viziunea predominant realistă intră în jocul metafictional, iar prozatorul scrie demonstrând că deconstrucția textului e necesară. "Spectacolul" e și titlul romanului nepublicat de către bunicul naratorului din *Ceață pe Tamisa* și descoperit în "nevroticul" an 2091. Cronică unui oraș de provincie care arhivează poveștile unor timpuri demult apuse îi permite naratorului Hans Christian Dietrich să înțeleagă textul ca pretext, la o distanță de mai bine de 80 de ani, "printre beton, sticlă și exactitate".

Sub lupa deconstrucției, textul original se reelaborează prin adăugirile ulterioare a unor note și însemnări lăsate voite (?) înafara textului. Naratorul pornește pe firul poveștii, dar nu rezistă să nu și coboare în șantierul textului, un spațiu care-i permite reinventarea scriiturii. Umplerea golurilor textuale, inserarea unor noi note sau lămurirea unor ipoteze sunt încercări hermeneutice pentru aflarea "adevărului cu exactitate", o întreprindere în spiritul unei lumi post-postmoderne, care va decreta Marea Cenzură Corectă (MCC). Cenzura viitorului distopic asigură informația "totală", iar naratorul-autor verifică scriitura înaintașului, desființând până și în ficțiune adevărul relativizant și denunțând ironia postmodernă a jocului de-a realitatea. Romanul nepublicat se dizolvă sub privirea cititorului. Metafora topirii textului e dublată de sensurile proprii ale temperaturilor ridicate, sufocând și subjugând anul 2091. Dispariția misterioasă a exaltatului revoluționar din "Spectacolul", Cezar Fecioru, prin dezagregare instantanee în aer pur, anticipează fenomenul.

Realitățile și schimbările prinse în marea fantă a istoriei comuniste din *Apă neagră* sunt ambalate la vedere. Adevărat, forța autoreflexivității e mai redusă aici decât în *Ceață pe Tamisa*, însă Stan pare la fel de interesat de fenomenul constituirii textului. Narațiunea, în tonuri și registre stilistice diferite, alternează scurte studii antropologice și lingvistice, rapoarte informative ale lucrătorilor la Securitate, fragmente de studii sociologice ale tranziției în mediul rural, comentarii asupra unor constante ale cadrului mental în spațiul rural. Corpusul de texte de natură metadiscursivă inserate în narațiune propune o revitalizare a ficțiunii cu instrumentarul disponibil textualiștilor optzeciști.

Întrebarea este dacă literatura de azi mai poate fi salvată cu ajutorul strategiilor naratologice și al convențiilor autoreferențialității și dacă autenticitatea în scriitură mai poate rămâne un subiect de interes. Ne putem gândi dacă nu cumva registrul prozaic al lumii mărunte din *Apă neagră* își epuizează energiile narative tocmai pentru că e mereu agresat de inserții metatextuale și mecanisme experimentaliste. Astfel, poveștilor nu li se lasă spațiu suficient să se armonizeze și să se dezvolte seducător. Mulțimea de personaje însăși trăiește în fervoarea prezentului narativ, se mișcă și vorbește excesiv, se dedă plăcerilor epuizante, însă decantarea vieților lor e condiționată de strămtorarea corpului ficțional, supus multiplelor intervenții textuale ca într-o imensă sală de operație.

În *Ceață pe Tamisa*, avalanșa de figuri publice ușor recognoscibile, eroi exaltați și revoluționari, oportuniști ai momentului, politicieni, lideri sindicali, ziariști, personaje solitare, "întemeietorii" capitalismului românesc se suprapun și se precipită la fel de fulgerător ca și în *Apă neagră*, unde se scriu scenariile vieților unor activiști, inspectori, lucrători la Securitate, săteni. Spre final, în ambele romane, destinele personajelor se complică brusc: dispar misterios sau mor neașteptat sau atroce. Paradoxal, "execuția" personajelor deschide textul și-i conferă o neașteptată încărcătură narativă.

1 Editura Cartea Românească, București, 2013
2 Editura Cartea Românească, București, 2014 (ed. a II-a)

METAFORE ALE INVIERII

CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) O vastă, mirabilă și celebră enciclopedie a lumii vechi a început să fie tradusă în românește, deci a înviat într-un fel pentru necunoscătorii limbii latine în care a fost scrisă la vremea ei de învățatul hispanic de la fruntariile veacurilor VI și VIII: Isidor de Sevilla, *Etimologii XI-XII*, traducere, introducere, note Anca Crivăț, Editura Polirom, Iași, 2014, 280 p. Găzduită de constanta valoric "Biblioteca medievală", apariția marchează întâlnirea publicului larg de la noi cu "ultimul savant al culturii antice", dar, în același timp, cu "unul din fondatorii culturii medievale", autorul unei monumentale sinteze a erudiției laice și creștine, citând conștiințios nenumărate surse precedente ulterior pierdute și fiind, la rândul-i, intens citat de majoritatea savanților profani sau patristici care i-au urmat. O carte cu gustul borgesian al bibliotecii eterne ce ne este deocamdată îmbiată doar prin două cărți din cele dedicate științelor naturale: una "despre om și monștri", cealaltă "despre animale", ambele completând și depășind în multe locuri operele cu deschidere similară produse de Plinius cel Bătrân, Aulus Gellius, Macrobius ori Martianus Capella. Ca mai toate volumele din seria girată de Alexander Baumgarten, și acesta e o ediție bilingvă, excelent editată, competent tradusă și impecabil adnotată, cu un plus pentru compactul și edificatoriu studiul introductiv *De la originea cuvintelor la originea lucrurilor*, care nu e doar o consistentă inițiere în *Etimologiile* isidoriene, ci și un util eseu asupra resurturilor și tradițiilor culturii enciclopedice în general, pe care și Mircea Eliade le reliefa atât de plastic la noi în prefața la ediția sa din *Scrierile literare* ale lui B. P. Hasdeu din 1937.

(II) Și dacă tot îl pomenirăm pe istoricul religiilor și imensul om de cultură autohton, nu putem trece cu vederea originala și densa monografie pe care i-a închinat-o recent Moshe Idel, *Mircea Eliade. De la magie la mit*, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2014, 320 p. Varianta dezvoltată a unui studiu publicat în engleză se axează majoritar pe scrierile de tinerețe ale celui pe care profesorul de gândire iudaică de la Universitatea Ebraică din Ierusalim încearcă să-l redefiniească biografic și academic, pornind de la nucleele ideatice identificabile acolo mai întâi. Cum și partea mea favorită din opera eliadescă sunt eseurile din junete, am urmărit cu mare interes demonstrația implicită a iudaistului de talie mondială ce îl disculpă de fascism "în sensul pur tehnic al acestui cuvânt", nuanțând totodată și antisemitismul său, "mult mai moderat" și diferit "ca nuanță și substanță" de cel al predecesorilor. Cât despre discutarea analitică a concepțiilor, evidente ori deductibile, ale ilustrului enciclopedist despre sacru, religie, androgin, mit, magie, ezoterism etc., ea se dovedește, ca de obicei în textele lui Moshe Idel, excelent sistematizată, bogată, originală, folosind în egală măsură surse românești și străine, vechi sau foarte recente, cu exprimări pregnante și mereu curajoase. În tot, avem aici un model compozițional și științific cu dublă relevanță și înnoit ecou, dinspre obiectul studiat către studiosul obiectivat și reciproc.

Un titlu de neocolit de acum încolo în orice bibliografie majoră cu privire la Eliade și la epoca sa.

(III) O apariție chiar de profil, în ton și consonanță cu această perioadă luminoasă din calendarul bisericesc și popular deopotrivă este cartea harnicului cercetător bănățean Vasile Pistolea, *Triptic pascal: crucea, mielul, oul*, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2013, 250 p. Venind ca o complinire a impozantelor sale sinteze despre *Sărbători eterne și datini la români*, alcătuirea de față focalizează pe simbolurile centrale din perioada Sfintelor Paști, în același tonic mixaj de texte patristice, evocări ale tradițiilor îndătinat și fragmente literare adecvate subiectului cu care ne-a obișnuit deja. Atât florilegiul de final, cât și frumoasele repere culturale înșirate cu rost de-a lungul întregului excurs de înaltă popularizare fac din această lucrare o lectură distinsă, elegantă, povățuitoare și aparte, un veritabil "dar editorial" de sărbători, cum subliniază

Preasfințitul Lucian, Episcopul Caransebeșului în al său *Cuvânt de binecuvântare*. Cât despre un pasaj ce mi-a rămas viu în minte dintre zecile de vorbiri minunate ce se regăsesc printre aceste pagini simple, dar

calde și constructive, el îi aparține aceluiasi apostol al bucuriei care a fost și rămâne pentru mulți Părintele Teofil Păraian: "Cu credința e cam cum e cu cultura; dacă te ții de ea o ai, iar dacă nu te ții, o pierzi!"

MOMO ADRIANA CÂRCU

Prin octombrie mă hotărâsc să dau în chirie camera mică de la etaj. Public un anunț și aștept. Peste câteva zile primesc un mail laconic. Domnul care l-a scris spune că ar avea nevoie de cameră doar pentru dormit, numai pe perioada târgului de Crăciun. Îi răspund că încăperea e încă liberă și ne înțelegem la preț. Domnul semnează cu Bassit Nassiri. O săptămână mai târziu primesc încă un mail prin care îmi cere numărul de telefon, ca să discutăm detaliile. Îi trimit numărul și mă sună a doua zi. Vorbește germana cu accent străin și tot la al doilea cuvânt spune *ma'm*. De data asta îmi spune că nu el este cel care va ocupa camera și mă întrebă dacă există posibilități pentru gătit.

Îi solicit pe mail numele chirieșului și nu primesc niciun răspuns. Se apropie data de 1 decembrie și eu încă nu știu pe cine voi găzdui. Mai în glumă, mai în serios, încep să fantasmiez despre lotri și teroriști. Pe 1 decembrie primesc un telefon de la persoana cu care voi împărți casa timp de o lună și care îmi spune că va fi aici în trei ore. La ora prânzului, în fața mea stă un om scund cu o căciulă rusească în cap, care îmi spune: *Guten Tag, ich bin Momo*. După care îmi explică zâmbind că de fapt pe el îl cheamă Mohammad, dar Momo e mai simplu pentru toți. Îl poftesc înăuntru și-i arăt casa. Schimbăm câteva vorbe apoi dispare în camera lui de unde mai coboară peste câteva ore când pleacă în oraș. Seara se întoarce târziu, când eu dorm.

A doua zi dimineață îl găsesc pe Momo la masa din bucătărie făcând sendviciuri. În timp ce potrivește minuțios felii de castavete peste alte felii de ou fiert, îmi spune că vinde articole de marochinărie în târgul de Crăciun din Bismarckplatz și că va sta acolo zece ore pe zi. Seara, Momo deschide ușa de la intrare, trage deoparte draperia de catifea, aprinde lumina, își scoate pantofii, încalță papucii de casă și strigă, *Guten Abend!*, la care eu îi răspund din living, *Hallo, Momo!* Este o succesiune de gesturi și sunete care va deveni ritual.

În cea de a treia seară, Momo mi-a pus pe masă un cornet de castane calde și s-a așezat cu mine la povești. Mi-a spus că a fugit din Irak acum șaisprezece ani și că i-au trebuit trei ani ca să ajungă în Germania. A stat vreo șase luni la Istanbul, unde a avut o prietenă româncă, pe nume Maria, și de unde a tot încercat să treacă granița în Grecia. L-au prins de două ori și a trebuit să stea de fiecare dată câteva zile în pușcărie. Mi-a povestit că din Grecia a trecut în Italia și a stat o vreme la Roma. De acolo a trecut granița în Elveția, unde a cerut azil politic și unde a lucrat zi și noapte, ca să-și plătească datoriile. Zice, perioada petrecută la Berna a fost grozavă. Îl întreb, ai primit azilul? Nu, nu l-am primit. Atunci de ce a fost grozav? Pentru că a fost prima dată când am avut de lucru și am putut trăi civilizat. Îmi mai spune că de la Berna a plecat la Köln și că acolo nemții i-au dat azilul în două săptămâni. Acum stă la Düsseldorf cu soția lui, Azo,

care e marocancă, și cu cei doi copii.

În seara următoare Momo a gătit orez cu legume și, în ciuda protestelor, mi-a pus și mie în față o porție. Foarte gustoasă. Într-o dimineață l-am găsit din nou făcându-și sandviciurile pe care le pune cu grijă într-o cutie albastră de plastic. Pe masă, într-o farfurioară cât un ghioc strălucea un fluid auriu. Urmărindu-mi privirea, Momo mi-a explicat ca este un dip făcut din părți egale de miere de flori din munții Irakului și din ulei de in, tot de acolo - o compoziție în care își înmoaie pâinea în fiecare dimineață și care l-a ferit de boli de când a plecat de acasă. În timp ce ne-am întins la vorbă despre Bagdad și Casablanca a mai luat două felii de pâine neagră, le-a uns cu margarină, a potrivit deasupra pătrate de brânză și felii de ardei, le-a pus pe o farfurie și după ce le-a acoperit cu un șervețel, le-a împins ușurel spre mine: *Hier ist dein Frühstück*. Și-a pus jacheta și căciula, s-a încălțat și de la ușă mi-a spus: *Bis heute Abend*.

Pe la mijlocul lui decembrie l-am vizitat pe Momo la locul de muncă. Standul lui se afla chiar în fața magazinului Kaufhof. Între timp se împrietenise cu unguroaica de la castane și cu câțiva chelneri de la restaurantul turcesc din Adenauerplatz, care-i aduceau în fiecare zi la unu fix prânzul. M-am întrebat imediat dacă vreau să intru la el în tonetă. Mi-am luat un vin fiert și m-am așezat în spatele tejghelei acoperite cu genți și poșete, pe un scaun îmbrăcat în blană. Farurile mașinilor de pe strada Bergheim dădeau o altă lumină. În timp ce inspiram mirosul plăcut de piele bine prelucrată m-am trezit cu o întrebare: Astea ce sunt? Un domn mă privea ținând în mână un port-chei. Înainte să mă dumiresc, i-am răspuns: sunt cârligele de care se agață cheile. Un tânăr de lângă: Dar asta? Portmoneu pentru măruntiș. Genți de laptop aveți? Avem. Pe când un cuplu se socotea dacă să cumpere o valiză, doamna m-a întrebat de unde sunt. Când i-am răspuns că sunt româncă, soțul ei a adăugat: deci atunci înseamnă că astea sunt mărfuri românești? Momo l-a privit cu seriozitate și a zis, asta nu înseamnă că mărfurile sunt românești. Prietena mea vine din România, dar acestea sunt mărfuri marocane. În timp ce domnul glumeț continua cu tachinările, la care eu m-aș fi repezit să ripostez cu o sută de informații inutile, Momo răspundea cu o admirabilă economie sau prefera să tacă. După ce am închis taraba, m-a invitat la masa: îi făcusem vânzare.

În zilele care au urmat ne-am mai văzut din când în când, seara, când tot mai obosit și mai înfrigorat, Momo se ducea de cele mai multe ori direct la culcare. În ciuda înrebărilor mele, nu-mi spunea niciodată cât a vândut, dar am înțeles că treaba mergea bine. Cu puțin timp înainte de plecare, când l-am întrebat dacă a meritat efortul, mi-a răspuns doar: Sunt mulțumit.

În ultima zi, prietenul meu Momo s-a sculat devreme, și-a făcut bagajul cu minuțiozitatea pe care de acum o cunoașteam, a pus în cutia albastră patru sandviciuri cu salam, a umplut un termos de ceai, și-a pus căciula și m-a îmbrățișat. În timp ce închidea cu grijă portița din fața casei, mi-a spus: ți-am pregătit orez cu miel. Să mănânci, da? A doua zi, în dulapul în care-și ținuse lucrurile am găsit două borcane: unul cu ulei și unul cu miere.

CONTINENTUL GRI CULTURA ÎN SUBTERANELE SECURITĂȚII DANIEL VIGHI, VIOREL MARINEASA

MICROBUZUL CU MINORITĂȚI

Nu lipsesc din dosarul numitului Titel Sorin efectele colaterale: bunăoară, problema minorităților conlocuitoare. Aceasta se impune într-un microbuz în drum spre comuna Dorobanți. Textul este pilduitor, deși succint. Protagonistii sunt din domeniul artelor spectacolului îngemănate cu literatura. Nu lipsesc Anavi Adam și Kuban Endre, care tac strategic. Nota informativă este plasată (ciudat!) la un obiectiv (sic!) "financiar CFR", predarea se petrece în crugul iernii, în februarie, ziua 23, anul 1967. Trasul cu urechea, dublat de "provocația" necesară fundamentării Notei, se întâmplă cu mai gata o săptămână mai devreme, pe 18 februarie 1967. Atunci s-a consumat drumul, în comuna Dorobanți, cu microbuzul. Nota este însoțită de Observații, în care apare o propoziție de mare inteligență edificatoare și profund motivațională: "Agentul a furnizat materialul în urma sarcinilor primite".

Vedem bine că Observația era menită să arate că se lucrează, că rețeaua e validă și produce. Urmează apoi, în ordinea metodologică bine fixată prin normative, stabilirea viitoarelor sarcini care duc inevitabil la Sorin Titel, apreciat, se pare, de minoritățile conlocuitoare cu probleme. Desigur că urmarea inevitabilă a observațiilor dublate de sarcini este aceea a măsurilor care se impun. Drept urmare, maiorul Misici Gheorghe se ridică de la birou – ni-l putem închipui cu putere ficțională făcând asta, îl putem vedea făcând tot atunci și alte cele – gesturi omeneste dintotdeauna, căscând plictisit, aprinzându-și o țigaretă, plimbându-și printre buze o scobitoare, se poate și așa! – îl putem vedea ficțional gândind o clipă (nici nu ar avea prea mult de aprofundat sarcinile care se cer rețelei!) Misici Gheorghe, maiorul, decide: "O copie la tov. Maior COȘERIU I., care are acțiuni cu SORIN TITEL și o copie la problema naționaliști maghiari".

Peste două zile, în ziua de 25 februarie 1967 - am descoperit că data respectivă a căzut într-o sâmbătă -, atunci maiorul

MORTOIU AURELIAN a propus, după o matură chibzuință, ca "nota să fie dată la biroul IV". Să n-o mai lungim! Iată produsul agentului "I. Olteanu", predat la "casa Bădescu", direct în grija maiorului Misici Gheorghe (acela care, căscând plictisit, decide ceea ce decide referitor la sarcinile ce se impun pe mai departe):

"NOTĂ INFORMATIVĂ

Vă informez următoarele: În ziua de 18 februarie 1967 am călătorit cu microbuzul spre comuna Dorobanți, împreună cu SAROSI (SAROSI EVA) care s-a prezentat ca este actriță la Teatrul Maghiar din Timișoara.

Pe drum, mi-a povestit că soțul ei, în 1956, a fost arestat și condamnat pentru că a recitat versuri contrarevoluționare a unor poeți maghiari. Foarte indignată a afirmat ca să vezi, domnule, cine l-a condamnat un "judecător ungur." Tot cu ocazia aceasta mi-a spus că dintre scriitorii români, soțul său este prieten cu SORIN TITEL și întotdeauna este încântat de scrierile acestuia. De față a mai fost profesorul FRUCHT FRANCISC (ANAVI ADAM) și KUBAN ENDRE care au evitat să-și exprime părerea asupra acestui fapt." (CNSAS, dosar I 1943, vol. I, p. 60).

SE PUNE DE-O REVISTĂ

Cu o zi înainte ca maiorul Mortoiu Aurelian să decidă, matur și deplin chibzuit, ca nota lui nea Olteanu "să fie dată la biroul IV", adică pe 24 februarie 1967, într-o vineri, mai vine una de la mai vechea cunoștință, agentul Nicolae Bolovan; nea Nicu află alte cele, de pe alte meleaguri:

"NOTĂ INFORMATIVĂ

Sursa informează că în cursul săptămânii trecute, SORIN TITEL a fost la Oradea la revista "Familia", unde s-a întâlnit și discutat cu G., un critic al revistei. De acolo a adus anumite informații despre o anumită stare alarmantă între literații din București. Zicea că la "Gazeta literară" LĂNCRĂNAN și OPREA i-au interzis lui UTAN, redactorul șef al revistei, să mai intre în redacție. I s-

a spus ferm că va primi acasă salariul, dar să nu se mai amestece în treburile revistei. Profitând de plecarea lui OPREA la Paris, și LĂNCRĂNAN rămânând singur, UTAN a venit în redacție și a făcut un mare scandal.

De asemenea, la Luceafărul e o situație similară. NEGOIȚESCU, certându-se cu EUGEN BARBU, și-a dat demisia. Toate acestea erau spuse de SORIN TITEL cu un ton de satisfacție. 24. II. 1967 ss. N. BOLOVAN"

Să notăm și noi tonul satisfăcut al urmăritului și să pășim mai departe pe firul timpului și al notelor informative. Înainte însă de a ajunge altundeva, să pomenim și intervenția maiorului Coșeriu Ioan pe marginea producției lui Bolovan, care reamintește rezumativ că au în vedere urmărirea activității numiților Sorin Titel, Ion Maxim și Ovidiu Cotruș. Toți unul și unul! Viața merge înainte. Bolovan informează la modul "concret" faptul că Ș. F., Ovidiu Cotruș și Sorin Titel au intrat în barul de pe strada Alba Iulia. Între timp, în redacție, Andrei Lillin povestește cui vrea să asculte cum că tatăl pictorului R., care "este foarte revoltat că SORIN TITEL i-a stricat băiatul, practicînd homosexualitatea, făcînd precizarea că de aceea proza lui SORIN TITEL nu-i la nivelul etic ce i se cere". Aici se cuvine o paranteză: Andrei Lillin este persoana de sprijin angajată în activitățile maiorilor noștri, așa că nu surprinde intoxicarea din redacție, confirmată de nea Bolovan.

"Referitor la numitul COTRUȘ OVIDIU sursa semnalează:

În cursul lunii 11 decembrie se aflau prezenți în redacția Orizont numiții COTRUȘ OVIDIU, SORIN TITEL, A. DUMBRĂVEANU și sursa.

Cei de mai sus discutau pe marginea apariției unei reviste literare noi la Timișoara, COTRUȘ exprimîndu-și bucuria de a se înființa, deoarece s-ar muta de la Oradea la Timișoara. După ce DUMBRĂVEANU și-a arătat scepticismul și neîncrederea în

înființarea unei reviste, COTRUȘ a afirmat că se va înființa precis la București o revistă, mai bună decît Viața românească sau Gazeta literară, ce va fi intitulată Dacia literară, sau România literară, revistă ce va grupa pe cei mai buni oameni de litere, urmași ai lui BLAGA, ca ȘT. AUG. DOINAȘ, NEGOIȚESCU, C. REGMAN, AL. ANDRIȚOIU. A menționat că ANDRIȚOIU a promis că la această revistă îl va lua și pe el.

Tot în legătură cu această revistă, COTRUȘ a mai spus că ea va continua tradițiile revistei "Cercului literar", care a apărut la Sibiu, sub îndrumarea lui BLAGA. Tot în discuția de mai sus, SORIN TITEL a exprimat că noi, scriitorii, ne lăsăm părerile călcate și nu sîntem fermi. A dat exemplu pe ȘTEFAN BĂNULESCU care vrea să facă cu N. MANOLESCU o revistă nouă la Ploiești, și care a scos afară din birou un secretar de partid, care încerca să propună îmbunătățiri la un articol. Începînd cu sfîrșitul lui ianuarie și pînă în prezent, COTRUȘ OVIDIU se află în Timișoara, perioadă în care tot timpul a trecut pe la redacție unde a căutat și s-a întreținut cu ANGHEL DUMBRĂVEANU. În cursul zilei de ieri, de exemplu, pe la 13.30 au plecat din redacție, ILIE MĂDUȚA, A. DUMBRĂVEANU și O. COTRUȘ. Tot MĂDUȚĂ ieri a afirmat în redacție că sîmbătă s-au îmbătat crunt împreună cu F. și COTRUȘ. Sursa mai precizează că într-una din zile, pare-se sîmbătă, l-a văzut pe COTRUȘ alături de SORIN TITEL și F. intrînd pe Alba Iulia la barul de zi.

7.II.1967

OBSERVAȚII

Numitul COTRUȘ OVIDIU, legionar condamnat, redactor la revista "Familia" Oradea este urmărit prin dosar de verificare pe linia Biroului 1.

Agentul, în calitate pe care o are la revista "Orizont", vine în contact cu acest element, astfel că a primit sarcina de a ne informa în permanență despre activitatea, comportarea și legăturile acestui element în cadrul revistei din Timișoara."

REVELION LA COMUN CU AUSCULTARE

Probleme și la petrecerea de Revelion 1967. În 31 decembrie 1966, Walter Ulbricht negociază reunificarea Germaniei. La 1 ianuarie, anul următor, canadienii serbează centenarul Constituției de-i mai zice British North America Act, prescurtat BNA Act. La noi, activitatea de supraveghere nu stă în loc nici de sărbători, nici la revelioane, serbări onomastice, petreceri.

"NOTA INFORMATIVĂ

Sursa vă informează că cu o săptămînă înaintea revelionului se inițiasse organizarea revelionului în sala mare a Uniunii Scriitorilor din Timișoara. Fiind solicitați toți scriitorii și pictorii, printre primii care s-au opus, de-a face colectivă această distracție au fost A. DUMBRĂVEANU și SORIN TITEL.

După aceea am aflat că SORIN TITEL a făcut revelionul la domiciliu cu CIPRIAN RADOVAN, COTOȘMAN, F., etc. Desigur că au mai existat participanți preferați de SORIN TITEL, dar pe care încă nu-i știu. 13-1-67. ss. N. BOLOVAN"

"OBSERVAȚII: SORIN TITEL, redactor la revista "ORIZONT", este lucrat în dosar de verificare, iar elementele semnalate sînt legăturile sale. Au rămas valabile sarcinile trasate anterior, legat de stabilirea activității, comportării și legăturilor acestui element. Nota la dosarul de verificare.

ss. I. Coșeriu"

COPACUL DIN DOBERDO

LAJOS KAKUCS

În 27 mai 2013, cu ocazia unei călătorii de studiu în Timișoara, directorul Muzeului Banatului, Dan Ciobotaru, m-a rugat să ajut la identificarea unor obiecte neinventariate din depozitul Secției de Istorie a instituției. O parte dintre acestea provenea din colecțiile mai puțin cunoscute ale Muzeului Regimentului de Infanterie 61 din Timișoara

Regimentul Nr. 61 din Timișoara a fost înființat în 25 aprilie 1788. Comandamentul și o parte a regimentului își aveau sediul la Timișoara, iar o altă parte, mai precis Batalionul Nr. 51, a staționat în Bucovina. Mai târziu, toate unitățile subordonate regimentului au venit în Banat. În anul 1881, regimentul a preluat numele țarului Rusiei, Alexandru al III-lea, care a devenit patronul unității. În deceniile războaielor franceze, unitățile Regimentului Nr. 61 au fost staționate cu precădere în nordul Italiei. Cele mai mari pierderi ale regimentului – 120 de morți, 33 de dispăruți, 552 de prizonieri și 378 de răniți – s-au înregistrat în luptele de pe lângă Dresda, în zilele de 26-27 august 1813. În anul 1878, unitățile regimentului au participat la războiul pentru Bosnia.

La începutul Primului Război Mondial, regimentul a fost dislocat pe frontul din răsărit, apoi, după mai 1915 și până la sfârșitul războiului, pe frontul din Italia. Unele unități au fost dislocate în anii 1918-1919 pe frontul din Apus. Pe frontul italian, unitățile regimentului au participat la toate bătăliile de pe Isonzo. În anul 1918, regimentul, ce purta deja numele de "Ritter von Frank", a fost singura unitate a armatei austro-ungare care a reușit să străpungă liniile italienilor. În anii Primului Război Mondial, cotidianele din Timișoara au urmărit cu interes soarta regimentului, informându-i pe cititorii lor și despre vizitele primarului din Lugoj și ale parlamentarilor din Caraș-Severin pe frontul italian.

Localitatea Doberdo (azi Doberdó del Lago) – cu un platou cu același nume aflat în valea lui Isonzo (Isontino în italiană, Soca în limba slovenă), un fluviu cu o lungime de 136 km – se afla în centrul aprigelor bătălii ale celor 12 ofensive între desfășurate pe frontul italian între mai 1915 și iunie 1918. Luptele de pe frontul stabil în valea lui Isonzo au cerut de la părțile beligerante sacrificii umane deosebit de mari. Unii autori vorbesc despre un milion de morți. În lucrarea sa de doctorat – bazată pe datele pentru anii 1915-1917 (cele pentru anul 1918 fiind incomplete) –, istoricul militar austriac Wilfrid Thanner cifrează numărul morților armatei italiene și ai monarhiei la 400.000. Aceștia sunt anii când Regimentul Nr. 61 din Timișoara și cel cu nr. 43 din Caransebeș se aflau permanent în mijlocul luptelor de pe frontul din Isonzo.

Din informațiile noastre, în istoriografia română nu s-a ocupat nimeni de luptele și de pierderile umane ale acestor regimente din timpul Primului Război Mondial. Nu demult a fost publicat pe Internet (vezi blogul - Nagy Háború) jurnalul de front al unui voluntar (Kokay László), soldat al regimentului din Szeged. În paginile jurnalului său găsim referiri deosebit de interesante la frontul italian, unde tranșeele din fața localității San Martino erau ținute cu schimbul de regimintele din Szeged și din Timișoara. Cele relatate de Kokay sunt confirmate și de consemnările politicianului, primarul orașului și prefectul Comitatului Timiș-Torontal dintre cele două Războaie Mondiale, dr. Coriolan Băran (1896-1979), care în timpul războiului a slujit în regimentul din Szeged.

Ținerea frontului cu schimb în aceleași tranșee ne poate explica existența dublă a copacilor de la Doberdo (poate ar fi mai corect: de la San Martino) la Timișoara și la Szeged. Conform relatărilor apărute în ziarele din Szeged, în cursul anului 1916, copacul păstrat azi în Colecțiile Muzeului "Móra Ferenc", transportat cu o căruță a armatei, a ajuns pe

data de 16 iunie 1916 în oraș. Parcurgând paginile cotidianului timișorean de limbă maghiară "Temesvári Lapok" din anul 1916, nu am găsit nicio referire la soarta copacului redescoperit recent în colecțiile Muzeului Banatului. ținând cont de faptul că ambele regimente amintite erau staționate în fața localității San Martino, putem presupune că și copacul păstrat în Timișoara provenea din anul 1916 și a fost martorul acelorași suferințe ale soldaților ca și cel din Szeged. Desigur, istoria copacului din Timișoara trebuie să fie lămurită prin cercetările de rigoare.

Nici textul plăcuței de aramă fixată pe trunchiul copacului din Doberdo nu ne oferă informații suplimentare asupra datării și soartei acestuia.

"Dieser Baum

Wurde aus dem teuren, durch das Blut, unserer Braven
getränkten Boden bei St. Martino gefällt, zur Erinnerung und zum Andenken an die heissen und schweren Tagen des Regimentes, welches diese Ortschaft
im Vereine mit den Regimentern der 17. Infan. Truppendivision durch über Jahre in zäher Tapferkeit und hingebungsvoller Aufopferung verteidigte."

Traducerea textului: "Acest copac a fost tăiat din pământul îmbibat de sângele bravilor noștri soldați. În amintirea zilelor fierbinți și grele ale regimentului, care împreună cu regimintele de infanterie din Divizia nr. 17 prin curaj și jertfă au apărât ani de-a rândul localitatea".

În anii Primului Război Mondial, vizavi de tranșeele austro-ungare a fost dislocată o unitate italiană în care a slujit scriitorul și poetul italian Giuseppe Ungaretti (1888-1970), autorul poemului "San Martino del Carso", compus la data de 27 august 1916, considerat și azi una dintre cele mai reușite opere despre grozăviile Primului Război Mondial.

San Martino del Carso

Di queste case/ Non è rimasto/ Che qualche/ Brandello di muro// Di tanti/ Che mi corrispondevano/ Non è rimasto/ Neppure tanto/ / Ma nel cuore/ Nessuna croce manca// E' il mio cuore/ Il paese più straziato

Din aste case/ n-au mai rămas/ decât/ dărâmbături de pietre. // Din câți/ mi-au fost aproape/ nici măcar atâta/ nu mi-a rămas.// Dar din inimă nici o cruce nu lipsește.// Mi-i inima/ tărâmul cel mai sfârțecat.

(Traducere de Iulian Filip)

În anii dinaintea Centenarului comemorat de la izbucnirea Primului Război Mondial, cel care a dus omenirea până la marginea catastrofei, urmașii adversarilor de atunci încearcă să-și amintească în pace distrugerile iraționale. De un deceniu, speologii amatori din San Martino del Carso, împreună cu membrii cercurilor civile din Ungaria, Polonia, Cehia și Slovenia, întrețin prin eforturi comune mormintele de război din zonă. Prin străduințe comune, în casa comemorativă a localității italiene a fost deschisă în anul 2007 expoziția "Ricordi della Grande Guerra a San Martino del Carso". Pentru a aminti de distrugerile inutile ale Primului Război Mondial, la centenarul din acest an sunt prevăzute mai multe manifestări comemorative în departamentul Gorizia al regiunii autonome Friuli-Venezia Giulia – manifestări organizate sub patronajul direct al președintelui Italiei. Ca un preludiv al acestor comemorări a fost organizată, în lunile martie-iunie 2013 la Muzeul din San Martino del Carso, o expoziție temporară, unde a fost prezentat "Copacul din Doberdo" păstrat în Colecțiile Muzeului "Móra Ferenc" din Szeged.

După informațiile apărute în presa maghiară, expoziția a fost vizitată de peste 15.000 de persoane și a avut un răsunet deosebit de puternic în țara gazdă.

Conform informațiilor site-ului societății maghiare "Krajcáros Alapítvány" – înființată în anul 1993 pentru întreținerea cimitirelor de război –, aceasta, împreună cu similarele din Cehia, Polonia, Slovenia, Italia și una civilă din Oradea, a propus pentru anul 2014 întreținerea mormintelor soldaților căzuți în Primul Război Mondial aflate în jurul localităților Ukanc și Bohinjska Bistrica din Slovenia. Se știe că în aceste cimitire au fost înhumați și o parte a celor căzuților din Regimentul Nr. 61 și Regimentul Nr. 43 din Caransebeș. După datele site-ului OFICIUL NAȚIONAL PENTRU CULTUL EROILOR, în localitatea Lokvica din Slovenia se află monumentul ridicat militarilor care au căzut pe frontul de la Isonzo (Soca) în anii 1915-1918. Conform inscripției în limba germană: "Erzherzog/ Joseph/ Strasse/ Lokvica, K. 1.2/ Kostanjevica, K.2.5/ 1915-1916" - "Erbaut/ vom/ K.u.K. I.R. 43.", monumentul a fost ridicat în timpul primului război mondial de Regimentul Nr. 43 din Caransebeș.

Având în vedere componența etnică a soldaților săi, Regimentul din Caransebeș, înființat în anul 1814, avea în preajma primului război mondial peste 78% etnici români, cel din Timișoara 38% etnici români, 37% germani, 20% unguri și 5% alte naționalități – credem că, respectând tradițiile bănățene, ar fi frumos să comemorăm împreună victimele Primului Război Mondial.

Bibliografie.

1. TRET, 1917, XXXIII., Új Évfolyam, I-IV. füzetek.
2. Lajos Kakucs, Dr. Otto Roth und die Banater Republik în: Banater Kalender, 2009, 98-101.
3. Descrierea drapelului vezi: Lajos Kakucs, Câteva observații și completări în legătură cu cartea (catalogul) "Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara

secolele XVIII-XX – steaguri, drapele, fanioane, steme, blazoane, ferepare, panglici" în: *Analele Banatului, Seria nouă, Arheologie Istorie*, XVIII, 2010, 882-387, iar a sigiliului: Lajos Kakucs, *Sigiliile vechi al orașului Timișoara* – Manuscris.

4. Pentru istoria regimentului vezi: Hofmann, August von Donnersberg, *Geschichte des k.u.k. Infanterie-Regiments Nr. 61, 1798-1892*, Wien, 1892 și *Waffen Kriegsalbum des K.u.K. Infanterie Regiments Nr. 61. Temesvár, 1914-1917* Budapest, 1918.

5. Vlad Duleu, *Soldatul de Fier de la Muzeul de Istorie din Sibiu*, Internet.

6. Miklósik I., XIX. századi temesvári szobrok – és ami belőlük megmaradt în: *Mindenki Kalendáriuma*, 2004, p.142).

7. Constantin I. Stan, *Viața în tranșee în primul război mondial (1914-1918)* în: *Analele Universității "Dunărea de Jos" Galați, Seria 19, Istorie*, tom IX., 2100, pp. 73-89.

"BANAT, BRAȚANT ROMÂNESC..."

Urmare din pagina 25

La Robert Șerban, "slagărele neorealiste" ale debutului, *Firește că exagerez* (Excelsior, 1994) au făcut, treptat, loc unei poezii din ce în ce mai vertebate epic, fie că e vorba de poemul suplu, succint, sau de cel amplu, desfășurat. Ritualizarea gestului cotidian e unul dintre efectele predilecte. Orice trecere e susceptibilă de a deveni Trecerea însăși. Celălalt mal sau trotuar, bunăoară, aparține, în fapt, celui alt tărâm – "irecognoscibil", camuflat. Semnificativă, cum remarcă și Eugen Bunaru, e o anumită "bucurie argheziană a jocului", o lejeritate paradoxală, nu lipsită de gravitate. De o directețe care nu își propune să șocheze, ci, pur și simplu, autentifică textul ca poem.

La Pavel Dan, am ajuns prin noiembrie 1998. Numele celei care citea îmi scapă. Se citea, oricum, proză. Un fragment, mi se pare, de roman. Participau: Cătălina George, Sorin Horotan, Anne Marie Sorescu etc. Ședința următoare am citit alături de Anne Marie, poetă stabilită în Serbia. Am fost ras, tuns și frezat. Mai trebuia să treacă un an, ca să descopăr, cât de cât, prin Friedrich, *Structura liricii moderne*. Cultivam o scriitură austeră, la fel ca Adriana Tudor Gătan și Cătălina George, Sebastian Duică sau Andra Mateucă, în timp ce Sorin Horotan și Alexandru Potcoavă scriau mai epic. Horotan plămădea mitologia, ironică și solemnă deopotrivă, a unor străni inițieri actualizate, iar Alexandru Potcoavă cartografia, la pas, Timișoara cea veche. Care, de altfel, se tot înnoiește. Printr-o celebrare implicită: poezia locului.

La sfârșitul primului deceniu al mileniului, Orașul se afla în pragul unui al doilea val de afirmări douămiiste. Un val paradoxal – exponenții lui sunt un picuț mai în vârstă decât noi, cei care am debutat la ora de vârf a fenomenului: Adriana Tudor Gătan, Cătălina George, Andra Mateucă, Alexandru Potcoavă, subsemnatul. Cei veniți ulterior, Moni Stănilă, Alex Colțan, Borko Ilin, Ionuț Ionescu scriu și proză, critică sau eseu. Au urmat Ana Pușcașu, Alexandar Stoikovici, Marius Aldea. Li se vor adăuga sau poate chiar ne vor preceda în tratatele literare:...(Completarea după zece ani. Sau poate nici atât. Când sper să numărăm și alte antologii).

ROMÂNIA ÎN SPAȚIU

DANA CHETRINESCU

Să locuiești în spațiu sau măcar să-ți cumperi o parcelă pe Lună sau pe Venus a devenit ceva ultra chic. După ce miliardarii lumii au plătit pentru un zbor de lux în spațiu cât pentru un milion de bilete business class New York-Mumbai, spre exemplu, tot ce are legătură cu fătăiala interstelară a început să prindă la public. Ca să se bage în seamă, deși nu i-a întrebat nimeni chiar nimic, islamiștii au lovit din nou. Nu cu bombe plasate în autobuze de data asta, ci cu o *fatwa* lansată, în lipsă de alt subiect mai scandalos, în capul iubitorilor spațiului cosmic. Emiratele Arabe Unite s-au gândit să interzică cetățenilor să se instaleze pe Lună. Explicația, la mintea cocoșului: fiindcă o excursie lunară pare sinucigașă, iar sinuciderea este interzisă de Coran, oricine își riscă viața din asemenea motive dubioase riscă pedeapsa divină¹.

Această logică imbatabilă nu funcționează, însă, când e vorba de alte elucubrații. Site-ul britanic moonestates.com își face reclamă cam așa: "Cumpără un cadou perfect pentru iubită sau investește înțelept în viitorul tău la prețul de numai 16,75 lire sterline". La prețul ăsta, primești o parcelă pe Lună. Prețul nu include, însă, imprimarea numelui tău pe actul de proprietate (3 lire), sau rama în care vine actul cu pricina, ramă care costă aproape cât parcela (14,25 lire). Pentru așa o blasfemie, marele Ayatollah Ali al-Sistani, urmașul lui Khomeini, ar promite binecuvântare veșnică celui care i-ar rade de pe fața pământului pe webmasterii site-ului. În schimb, E.A.U nu văd nimic deplasat în invitarea oamenilor din toate colțurile lumii să cumpere câte o fâșie de teren pe insulele artificiale din Dubai la prețuri astronomice (fără ramă pentru actul de proprietate).

Nu li se pare dubios nici simțământul prea puțin pios al ambiției și vanității cu care același Dubai se încordează să prezinte la toți-gură cască cel mai înalt turn din lume, cel mai scump hotel din lume, cea mai bună imitație a lagunei venețiene, cel mai intens dotat cu aer condiționat stadion închis, cel mai bine luminat circuit de Formula 1, cel mai bine sincronizat spectacol de sunet și lumină, alte și alte minunății care stau atârdate în cel mai precar echilibru dintre lux și kitsch, așa cum numai banii proveniți din petrol pot cumpăra în ziua de azi. Dar iată că tocmai s-a făcut o cercetare ce arată clar că țițeiul mai tâșnește din cele șapte emirate doar cel mult 40 de ani de acum încolo. Așadar, pentru că n-au auzit vorba aceea că eternitatea s-a născut la sat, locuitorii din Abu Dhabi ar fi putut fi tentați să facă exact ce-i îndrumă site-ul moonestates.com: să investească în viitor, cât mai au bani s-o facă. Vestile sunt, însă, foarte proaste pentru ei: trebuie să aleagă tranșant între a se eterniza pe Lună și a nu mai încăpea în brațele primitive ale Profetului.

Totul este foarte comic, însă, pentru că arabii cei bogați sunt printre puținii pământeni care nu s-au alăturat, mai devreme sau mai târziu, cursei spațiale. Americanii și sovieticii au început în 1955, iar meciul de ping-pong a continuat până în anii 70: americanii au făcut o conferință despre zborul în spațiu, sovieticii au lansat Sputnik; americanii au trimis doi sateliți artificiali, sovieticii au lansat-o pe cățelușa Laika; americanii au trimis roboți pe Lună, sovieticii l-au trimis pe Gagarin; americanii au dus la bun sfârșit misiunea Apollo 11, cu Neil Armstrong, primul om care a pășit pe lună și a pozat un răsărit de Pământ, iar mai apoi sovieticii s-au împrietenit cu americanii (numai) pentru a demara proiectul comun Apollo-Soyuz.

De atunci încoace, aproape toate țările s-au alăturat cursei spațiale, lansând sateliți și roboți, sau măcar finanțând centre de

cercetare în acest domeniu. Turcia, Pakistan, Brazilia și zeci ca ele s-au străduit să țină pasul în limite decente. China, în mod previzibil, a excelat și la acest capitol în ultimul cincinal: a lansat sateliți, a montat sonde, a trimis roboți care au aterizat pe Lună, iar acum lucrează intens la proiectarea unei stații spațiale cum nu s-a mai văzut alta. Arabii, însă, nu s-au remarcat nici măcar cu o praștie care să iasă din atmosferă. Așa că *fatwa* cu pricina ar putea fi nici mai mult nici mai puțin decât ciuda vulpii din fabula lui Esop, care, neputând ajunge la struguri, declară că aceștia sunt prea acri pentru papilele ei gustative delicate.

Când vine vorba de România și cursa spațială, avem câteva certitudini și câteva dileme. Acolo unde campionii i-au avut pe Gagarin și pe Armstrong, noi l-am avut pe Dumitru Prunariu, ceea ce e mai mult decât pot spune alții, care n-au avut decât niște amărăți de căței și roboți. Nu știm dacă există români care și-au cumpărat parcele pe lună cu numai 16,75 lire sterline; cât despre parcele în mapamondul artificial din Dubai, orice speranță am fi putut avea ne-a fost spulberată în urma ultimelor dezvăluiri de la DNA: Mitică Dragomir, care avea acasă doi saci cu câteva milioane de euro în fiecare, declarând, însă, că e vorba de "niște bani câștigați cu sudoarea frunții"² va fi judecat în libertate, dar are slabe șanse să mai investească banii LPF în viitorul personal.

Cel mai puternic frison la capitolul "Românii și spațiu" ne străbate, însă, nu când vine vorba de planeta roșie, ci de o frontieră mult mai apropiată, la Cenad și Nădlac. Pentru că titlul de mai sus, introdus pe Google, nu ne duce la Dumitru Prunariu, ci la Jose Manuel Barroso.

Când a venit 1 ianuarie 2014, *Space: the final frontier*, cuvintele cu care începea serialul *Star Trek*, s-au mutat din cosmos în Schengen, rămânând, din păcate, însă, tot în zona SF-ului. Teoretic, la șapte ani de la aderarea la UE – perioada de probă – România și Bulgaria ar trebui să intre în Schengen pe poarta principală. În 2011, Olanda și Finlanda s-au opus primirii noastre în marea familie care călătorește fără vămi și pașapoarte pe motiv că nu se făcuse mare lucru pe tema corupției și crimei organizate în București, respectiv Sofia. Atunci, Traian Băsescu nu a mai cumpărat roșii olandeze de la supermarket de supărare. Acum, Barroso susține că îndeplinim criteriile, de vină pentru respingere fiind nimeni altele decât "puseurile mișcărilor naționaliste din multe țări europene"³. Dar Traian Băsescu nu s-a repezit la supermarket să achiziționeze niște rodii din Portugalia, de dragul aprecierilor făcute de președintele Comisiei Europene. Cu corupția am făcut noi ce am făcut din 2011 încoace, dar starea politicii e mai puțin roz.

Fiind sublimă, dar lipsind cu desăvârșire, politica românească nu poate aștepta un raport pozitiv din partea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu (MCV), a apreciat președintele României. Într-adevăr, raportul pe 2014, la puțin timp după presimțirile lui Băsescu, a semnalat îngrijorări cu privire la independența justiției, a sugerat îmbunătățirea codului de conduită pentru parlamentari și s-a declarat nemulțumit de modificarea netransparentă a Codului Penal. Aceste lucruri nu le-a spus Barroso, ci Mark Grey, purtătorul de cuvânt al CE, prin gura căruia a vorbit comisarul Viviane Reding. De supărare, niciun deputat român nu va mai cumpăra pătrunjel luxemburghez pe o perioadă de probă de cel puțin șapte ani.

1 *Le Monde*, 20 februarie 2014.
2 Știrile ProTV, 7 aprilie 2014.
3 Realitatea.net, 12 noiembrie 2013.

FILOZOFI PE MARTE

CIPRIAN VALCAN

«Mauvaise nouvelle pour Florence Porcel et les mille derniers candidats à la mission Mars One, qui prévoit d'envoyer des humains s'installer définitivement sur Mars dès 2022: des autorités musulmanes désapprouvent formellement leur voyage. Des représentants religieux des Emirats arabes unis ont publié une fatwa interdisant toute installation sur la planète Rouge aux musulmans car ils l'estiment contraire à l'islam. La raison invoquée, rapporte le journal emirati *Khaleej Times*, relayé par le *Daily Mail*, c'est le risque d'y mourir. "Il est possible qu'un individu qui fait le voyage jusqu'à la planète Mars ne soit pas capable d'y survivre", a expliqué le comité de chefs religieux. Tenter une telle aventure s'apparente selon eux à du suicide, qui est interdit par le Coran: risquer sa vie pour des "raisons non vertueuses" et serait donc passible de châtimement dans l'Au-delà»(*Le Monde*, 20 februarie 2014).

Ahmad ibn Fadlan, un mistic sunnit care trăiește din proprie voință în lanțuri la marginea Saharei de aproape 30 de ani, a avut o interesantă viziune despre lumea de pe Marte în timp ce se gădea cu evlavie la pelerinajele sfinților. Potrivit însemnărilor sale publicate pe Facebook de un discipol din Indonezia, planeta Marte e locuită de peste 10 000 de ani de porci care stau cu burta la soare, lăfăindu-se fără griji în noroiul călduț ce acoperă suprafața întregii planete. Porcii se bălăcesc în noroi, mănâncă noroi, visează noroi, mor în noroi. Dacă ar fi capabili să-și inventeze zei, pînă și zeii lor ar fi făcuți din noroi, ar fi venerați în altare de noroi și ar primi ofrande din noroi. Ahmad ibn Fadlan era mulțumit că porcii s-au declarat atei, fiindcă orice pretinsă religie porcină i s-ar fi părut o blasfemie și l-ar fi împiedicat să-și continue viziunea.

Porcii de pe Marte nu erau lipsiți de o anume viață socială care consta în inventarea de calambururi în grupuri de cîte optsprezece rîmători și comunicarea acestora comunității de experți din piețele publice acoperite în mod inevitabil cu noroi. Experții acordau note, iar porcii declarați cîștigători primeau premii care constau într-o îndelungată afundare în noroiul de cea mai bună calitate de pe planetă, noroi plasat tocmai la poli. De asemenea, porcii recitau poezii despre vremelnicia lumii și despre farmecul etern al noroiului în care își petreceau fascinanta lor viață, cea mai fericită viață dintre toate viețile posibile. Porcii se scărpinau disciplinat pe spate unii pe alții, își făceau frecții strașnice cu noroi, imaginau figurine din noroi, cîntau romănțe despre noroi, îi învățau pe porcușorii de lapte abia veniți pe lume să prețuiască noroiul și să profite de nemaipomenitele sale binefaceri.

Ahmad ibn Fadlan privea cu repulsia specifică religiei sale această nesfîrșită aglomerare de trupuri porcine acoperite cu noroi, dar își păstra o anumită seninătate, socotind că viziunea i-a fost trimisă pentru a înțelege mai bine cum ar putea să arate infernul. Însă el nu și-a mai putut stăpîni dezgustul cînd a descoperit în nordul planetei o stranie colonie alcătuită din cercuri de noroi perfect trasate de mîna sigură a unui geometru. În fiecare dintre acestea locuiau filozofii porcilor, mîndri de ascuțimea spiritului lor ce le permitea să se miște etern în cerc, fără să simtă nici măcar o singură clipă nevoia de a părăsi desăvîrșitele spații circulare ce le fuseseră hărăzite. Ahmad ibn Fadlan i-a descoperit cu stupoare pe Platonporcul, Empedocleporcul, Bergsonporcul, Heideggerporcul, Heraclitporcul, Leibnizporcul, Aristotelporcul, Nietzscheporcul, Descartesporcul. Cercul cel mai prestigios, plasat chiar în centrul întregului sistem de cercuri, era locuit de filozoful suprem al tradiției marțiene, Porculdecîine, un filozof atît de original încît era imposibil de înțeles de semenii săi din noroi. Acest magnific gînditor pretindea că sofisticatele sale speculații erau comprehensibile numai pentru el însuși și, parțial, pentru Creatorul Universului, Arhitectul Divin care dormea dus de cîteva mii de ani.

Ahmad ibn Fadlan refuză să descrie în detaliu sistemele create de filosofii porcilor și nici nu oferă suficiente amănunte pentru a ne permite să aflăm dacă filozofii de pe Marte gîndeau lumea într-un mod asemănător cu filozofii de pe Pămînt. El se declară doar revoltat de doctrinele lor abjecte și cheamă mînia lui Allah asupra rîturilor lor necredincioase, cerînd distrugerea imediată a acestui cuib al nesăbuintei și infamiei. Se mărginește să observe că erezia era cu atît mai cumplită cu cît porcul era mai gras și mai convins de măreția făpturii sale, în vreme ce erorile purcelușilor de lapte erau nevinovate și puteau fi lesne îndreptate de un cunoscător al dreptei credințe.

PRADĂ PENTRU OAMENI MARI

CRISTINA CHEVEREȘAN

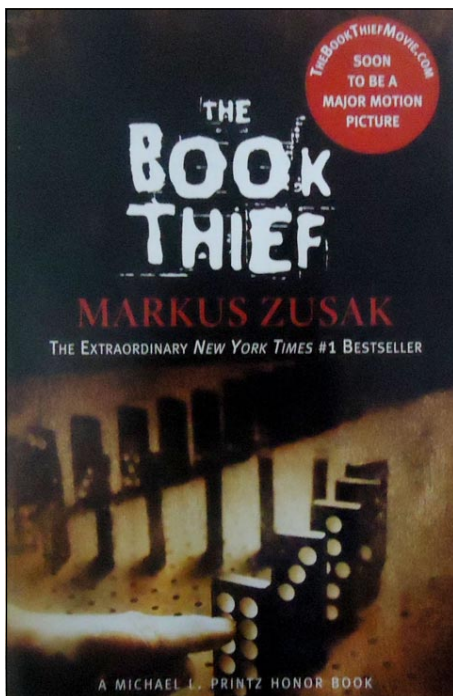
Nu mulți scriitorii foarte tineri reușesc să stârnească interesul comunității internaționale de cititori. Un caz interesant îl constituie cel al australianului Marius Zusak, de origini germane și austriece. La mai puțin de patruzeci de ani, are la activ cinci volume, traduse și premiate în multiple zone. Seria succeselor e condusă de *Hoțul de cărți* (2005), apărut în peste 30 de țări, instalat pe listele de bestseller-uri din Australia, America de Nord și de Sud, Europa și Asia, rămas în topul *New York Times* timp de 375 de săptămâni și recent ecranizat cu o distribuție de răsunet. În plus, ca majoritatea membrilor generației, scriitorul poate fi găsit pe Facebook, Twitter, Instagram, comunicând intens cu fanii și informându-i constant.

Deși calitatea literară nu vizează neapărat vânzările sau accesările online, faptul că Zusak a câștigat aprecierea cititorilor din varii categorii e de necontestat. Surprinde oarecum încadrarea cărții cu precădere printre cele pentru copii și adolescenți și premiarea ca atare (*Margaret A. Edwards Award*; *School Library Journal* Best Book of the Year; *Publishers Weekly* Best Children Book of the Year; *Michael L. Printz* Honor Book). De ce? Pentru că, în ciuda vârstei fragede la care ravagiile istoriei surprind protagonistă, nu e cătuși de puțin o simplă poveste, cu atât mai puțin una pentru cei mici. Unde mai pui că reconstituirea traiectoriei *hoatei* de cărți se face cu vocea unui personaj bizar, dar ubicuu: Moartea însăși.

Nimic pueril sau ludic până aici. De fapt, romanul lui Zusak e o traducere a Holocaustului pe înțelesul tuturor, informați sau nu, îndrăgostiți de lectură sau reticenți. Prin stilul captivant, prin multitudinea de metode ce îmbină epicul cu graficul, elementul vizual cu senzația auditivă, redarea cinematografică a scenelor-cheie cu adresarea directă, aproape brutală în unele pasaje sau profund melancolică în altele, cartea se citește cu înfrigurare, curiozitate, înduioșare, revoltă și implicare emoțională greu de controlat, plasându-se ca efect în apropierea fabulei tragi-comice a lui Roberto Benigni din pelicula *Viața e frumoasă* (1997). Având în vedere fundalul, unii recenzanți aminteau chiar de *Totul este iluminat*, deși trauma experimentată direct și filtrată prin ochii copilului pare a reînvia ecouri ale celui alt mare triumf al lui Jonathan Safran Foer, *Extrem de tare și incredibil de aproape*.

Povestea lui Liesel Meminger merită ascultată pentru multitudinea de nuanțe, pentru amestecul de inocență și cruzime, naivitate și lipsă de scrupule ce o transformă într-un portret verosimil al copilăriei în mijlocul unui război absurd, sub bocancul unui regim infernal, capabil să pervertească oameni și spirite fără pic de ezitare sau remușcare, în numele unei ideologii pe cât de atroce, pe atât de ruptă de realitate. Nu e de mirare că puținele refugii accesibile tinerilor protagoniști vin din zona inefabilului: jocuri, istorisiri, desene, povești, muzică, aventuri reale sau fantastice, orice manifestare a imaginației menită să spargă barierele ororii cotidiene și să proiecteze un univers al culorilor și zâmbetelor descătuse.

Liesel și naratorul-Moarte sunt cunoștințe vechi: frățiorul Werner îi moare sub ochi,

într-un tren înghețat, în iarna lui 1939. La mormântul din orașul fără nume unde se întâmplă să fie prima gară, fetița de nouă ani dă peste prima carte din lungă listă pe care și-o va însuși în timp, parcă pentru a-și face uitate propriile pierderi: *Ghidul groparului*. Întâia întâlnire a somnului de veci cu ironia sortii; ambele vor presăra traseul micuței supraviețuitoare cu episoade greu de digerat, în ciuda candorii percepției. Intervențiile întunecatului comentator integrează fragmentele dispartate ale existenței în panorama epocii, relevând tonurile funeste ce invadează orice strop de fericire.

Lăsată de mamă (victima sistemului ce-i condamnase deja soțul) în grija unei familii care-i poate oferi un adăpost, Liesel se maturizează în atmosfera tensionată de pe paradoxal-numita Stradă a Paradisului, nu în ultimul rând prin scris și citit. Trăiește supărări și bucurii la foc mărunț alături de familia adoptivă, se împrietenește cu băiatul din vecini, e martora unor momente și practici indicibile. Luterană printre nemți, nu e scutită de aberațiile persecuției aplicate evreilor; dimpotrivă, cunoaște pedepse crunte la adresa purei omenii. Își vede oamenii dragi căzând pradă războiului, dar se salvează pe sine și pe alții cu ajutorul cărților (Zusak nu face rabat la inventivitate, găsind până și hidosului *Mein Kampf* o utilitate total diferită de sinistru-i conținut).

Previzibilă pe alocuri și impresionantă adesea, laconică îndeajuns pentru a nu îngroșa tușele, dar destul de explicită pentru a-și îndeplini menirea de istorie cu tâlc, cartea optează pentru densitate și complexitate în defavoarea abordărilor facile. Neocolită de clișee sau momente mai puțin plauzibile, ce pot justifica parțial încadrarea în sfera basmelor moderne (contracarată însă de natura subiectului), prea ambițioasă în încercarea de a epuiza situațiile inedite dureroase din Germania nazistă, reușește să emoționeze prin încăpățănarea cuvintelor de a-și demonstra puterea transformatoare. Subestimat poate din cauza publicării ca literatură pentru copii, *Hoțul de cărți* își câștigă locul între volumele de suflet, fiind o fabulă pentru oameni mari, cu morala la vedere. Rămâne de așteptat intrarea asumată a lui Zusak printre scriitorii de anvergură ai "literaturii mari".

NAZISM RETUȘAT ÎN PHOTOSHOP

ADINA BAYA

Filmele care portretizează Germania nazistă și fac asta folosind nu actori ce vorbesc limba germană și nici actori ce vorbesc limba engleză, ci actori care stălesc engleza cu un oarecare accent german, au din start o problemă majoră de credibilitate. Când îi auzi schâșchâind și râzând în dorința de a suna autentic, e greu să îți dai seama dacă ar trebui să fii amuzat sau oripilat. Și cu siguranță e greu să te lași imersat complet în atmosfera filmului.

Dar dacă reușești să ignori acest aspect care distrage atenția din primele minute, filmul *Hoțul de cărți* (*The Book Thief*) se anunță ca o dramă destul de bine structurată, în al cărei centru se află o familie surprinsă în toila celui de-al Doilea Război Mondial într-un orașel german. Ecranizare a unui bestseller internațional semnat de Markus Zusak, filmul folosește corect câteva rețete consacrate de câștigare a audienței. Privirea aruncată în mijlocul vieții cotidiene din Germania nazistă, unde o fată de vreo 10 ani pe nume Liesel își cunoaște reticentă familia adoptivă, e combinată cu tema efectului miraculos al lecturii. Fascinată de cărți, deși încă nu știe să citească, Liesel reușește treptat, pe parcursul filmului, să găsească în romane nu numai o evadare din realitatea gri a regimului nazist, ci și o cale de a relaționa cu cei din jur. Cărțile devin un pretext perfect pentru a lega prietenii – chiar dacă se cheamă *Ghidul groparului*, *Mein Kampf* sau *Omul invizibil* – și, în cele din urmă, un mod de supraviețuire în mijlocul unor timpuri tulburi. În demersul ei e ajutată de un tată adoptiv ce reprezintă întruchiparea bonomiei (Geoffrey Rush) și de o mamă aparent severă, dar totuși plină de afecțiune (Emily Watson).

Deși construită în jurul unui subiect captivant, povestea dezvoltă treptat un aer artificial, aseptice. Iar asta nu numai din cauza folosirii englezei cu accent german sau a unor artificii scenaristice și regizorale dramatizante "de manual" – chestie explicabilă parțial de faptul că regizorul Brian Percival a semnat mai mult seriale decât lungmetraje până acum. Cât mai ales din cauza prezentării idealizate, edulcorate a unor episoade istorice pe care am avut ocazia să le vedem portretizate mult mai autentic în atâtea alte filme. E suficient să ne gândim la ecranizarea *Cititorului* (*The Reader*, 2008) de Bernard Schlink în regia lui Stephen Daldry, la *Pianistul* (*The Pianist*, 2002) lui Roman Polanski sau chiar și la *Das weiße Band* (2009) de Michael Haneke.

Toate trei sunt despre Germania nazistă. Cel din urmă tratează tema educației bazate pe severitate și disciplină extremă, aplicată copiilor ce ulterior s-au transformat în Hitler Junge – temă care apare pregnant și în *Hoțul de cărți*. Iar celelalte două aduc și ele pe ecran teme prezente în filmul de față – lectura

ca formă de apărare în fața unui prezent sinistru, analfabetismul, sărăcia cumplită, tema fugarului ascuns din fața terorii inchiizitoriale naziste etc. Deși situate în aceeași perioadă istorică și apropiate tematic de *Hoțul de cărți*, cele trei filme menționate anterior îl surclasează fără niciun dubiu prin capacitatea lor de a reda o atmosferă profund credibilă, autentică, în care privitorul rămâne captiv fără drept de apel.

Filmul lui Brian Percival, pe de altă parte, are mai degrabă ceva din aerul fantastic al unei serii pentru adolescenți, de tip Harry Potter. Interioarele și personajele sunt lustruite și studiate ca niște fotografii retușate în Photoshop și poartă marca neverosimilă a imaginilor generate digital (CGI), nu par să aibă cu adevărat carne și oase. Lipsește subtilitatea și discreția dintr-un film care se adresează unui public capabil să facă singur conexiuni, să empatizeze și să derive înțelesuri. Deși tema supraviețuirii prin lectură sună absolut seducător, reprezentarea ei stereotipizată afectează iremediabil calitatea filmului.

Nu mă înțelegeți greșit. *Hoțul de cărți* nu e un film prost. E ușor de urmărit, cu momente de tensiune bine dozate, e destul de antrenant și capabil să asigure o doză de divertisment. Însă la ieșirea din sala de cinema te simți ușor și relaxat ca după un somn de duminică după-amiază, nicidecum tentat să reflectezi asupra dramelor Holocaustului. *Hoțul de cărți* prezintă o viziune simplistă, tezigă și edulcorată asupra unui episod istoric grav, greu și extrem de complex. Sigur că nu putem să-i reproșăm faptul că instigă la lectură și că vorbește despre efectele miraculoase ale cărților. Însă felul în care face asta pare mai degrabă adresat cumpărătorilor de romane cartonate la metru, care se asortează cu mobila de sufragerie, decât devoratorilor autentici de literatură.

ILUSTRĂȚIILE DIN ACEST NUMĂR SUNT FOTOGRAFII DIN SPECTACOLELE IOV (TEATRUL NAȚIONAL DIN TIMIȘOARA, REALIZATE DE ADRIAN PÎCLIȘAN) ȘI CABARET (TEATRUL GERMAN DE STAT DIN TIMIȘOARA)

DESPRE CIORAN

DAN C. MIHĂILESCU

Ciprian Vălcău: Când ați citit prima dată un volum de Cioran?

Dan C. Mihăilescu: În 1980-81. Aveam 27 de ani, terminasem cartea despre Eminescu și eram proaspăt cercetător la Institutul "G. Călinescu" când am întâlnit-o pe Doina Graur, nepoata lui Ion Chinezu. O femeie stranie, singuratică, retrasă printre fantasmе, frustrări, bovarisme, cărți ciudate și subiecte bizare, precum literatura infernului. După câțiva ani, când m-am familiarizat cu generația '27, știu că o comparam în secret cu Sorana Țopa, cel puțin din perspectiva intimității cu misterele. Știu sigur că prima carte de Cioran a fost *Schimbarea la față a României*. Avea toate cărțile lui apărute-n românește cu dedicații pentru Ion Chinezu, dar și câteva dintre cele publicate în Franța.

Plecăm de la Doina Graur invariabil cu plasa plină de bucoavne, mai toate din sfera generației păstorite de Nae Ionescu. Tot pe atunci îi frecventam pe Arșavir Acterian, Mircea Handoca, Bucur Țincu și familia Neli și Petru Vasilescu, prin care aveam să ajung la Alexandru Paleologu, doctorul Sebi Munteanu, Barbu Brezianu și alte chipuri cu amprentă interbelică. Oricum, în 1986, când am publicat în *Revista de istorie și teorie literară* un eseu despre "călătoriile lui Cioran cu anatema" și alcătuiau "comunicări științifice" despre recenziile lui Mihail Sebastian la cărți de Mircea Eliade, aveam senzația că trăiesc în plin criterionism, deambulând prin vechii București împreună cu Mircea Vulcănescu, Noica și Cioran, cu Mișu Polihroniade, Emil și Dan Botta, cu Comarnescu și Ionel Jianu (la Golopenția, Amzăr, Stahl, Brauner și alți gustieni încă nu ajunsesem).

— *Ce aspecte ale operei lui Cioran v-au atras la o prima lectură și care dintre acestea vi se mai par importante și astăzi?*

— Eu nu am pus niciodată filozoficul, religiosul, metafizica sau mistica în plinul blazonului cioranian. Ci undeva spre marginea câmpului heraldic. Dintru început am avut, năpraznic și copleșitor senzația unui imens jurnal pe viață (*le journal d'un douteur*), a unui scriitor-de-sine-însuși (*écrivain de soi-même*). Nu are rost să cauți idei originale, contribuții fundamentale de genul categoriilor kantiene, al Ideii hegeliene ș.a.m.d., de vreme ce nucleul esențial este *trăirea* ideilor, amestecul exploziv de erezie creștină, combustie gnostică, anarhism rusesc și nesaț dictatorial, plus budismul de la maturitate. Filolog fiind, istoric literar și, deci, scriitor la limită, l-am prizat numaidecât ca pe un emul al *Demonilor* dostoevskieni, fără să fi citit, pe atunci, Rozanov, Spengler, Joseph de Maistre, Klages, Kierkegaard, Chamfort și nici măcar Nietzsche (cu excepția *Nașterii tragediei*).

Cu timpul, desigur, am palpitat și la temele metafizice, dar, una peste alta, Cioranul "meu" este Scriitorul, cazul, Personajul, autorul *Caietelor* și al corespondenței, cititorul avid de experiențe biografice din constelația Sissi - Madame du Deffand, atletul *Exercițiilor de admirație*, observatorul uman al bețivilor din Rășinari, pasionatul de tot ce va să zică nebunie, erezie, mistică-n stare sălbatică, detracare, sfâșiere, ratare, spulberare, aporie, neant. Doamne, ce superbă antinomie face cu perechea Eliade-Noica! Schimbând cele multe care sunt de schimbat, aș zice că, pentru mine, lucrurile se petrec în cazul Cioran exact ca la Ion D.

Sîrbu, unde opera literară (inclusiv *Adio, Europa*) se mută departe, în plan secund, față de fabulosul jurnalului și corespondenței.

— *Vi se pare îndreptățită părerea că Cioran e principalul continuator al lui Nietzsche în secolul XX?*

— Absolut. Și încă mai mult decât atât: că este cealaltă paranteză metafizică a veacului al XX-lea. Cu "Dumnezeu a murit" la un capăt și "Cioran, le dernier homme", la celălalt, veacul expiră filozoficește. Și cu Heidegger la mijloc.

— *Ce scriitor din secolul XX poate fi comparat cu Cioran în privința stilului și a temelor de reflecție?*

— Prea puțini, și asta numai la rigoare. Cel mult, apelând la propriile sale exerciții de admirație, îi putem cita, cât de cât, pe Beckett și Valéry, cu Scott Fitzgerald fiind oarecum altă problemă. Merită alăturat și Saint-John Perse din anumite unghiuri de vedere. Altminteri, Cioran e contemporan mai degrabă cu Iov și Eccelesiastul, cu de Maistre, Spengler și Nietzsche, decât cu, ha-ha, Sartre.

— *Credeți că există diferențe între receptarea românească a lui Cioran și receptarea lui în Occident?*

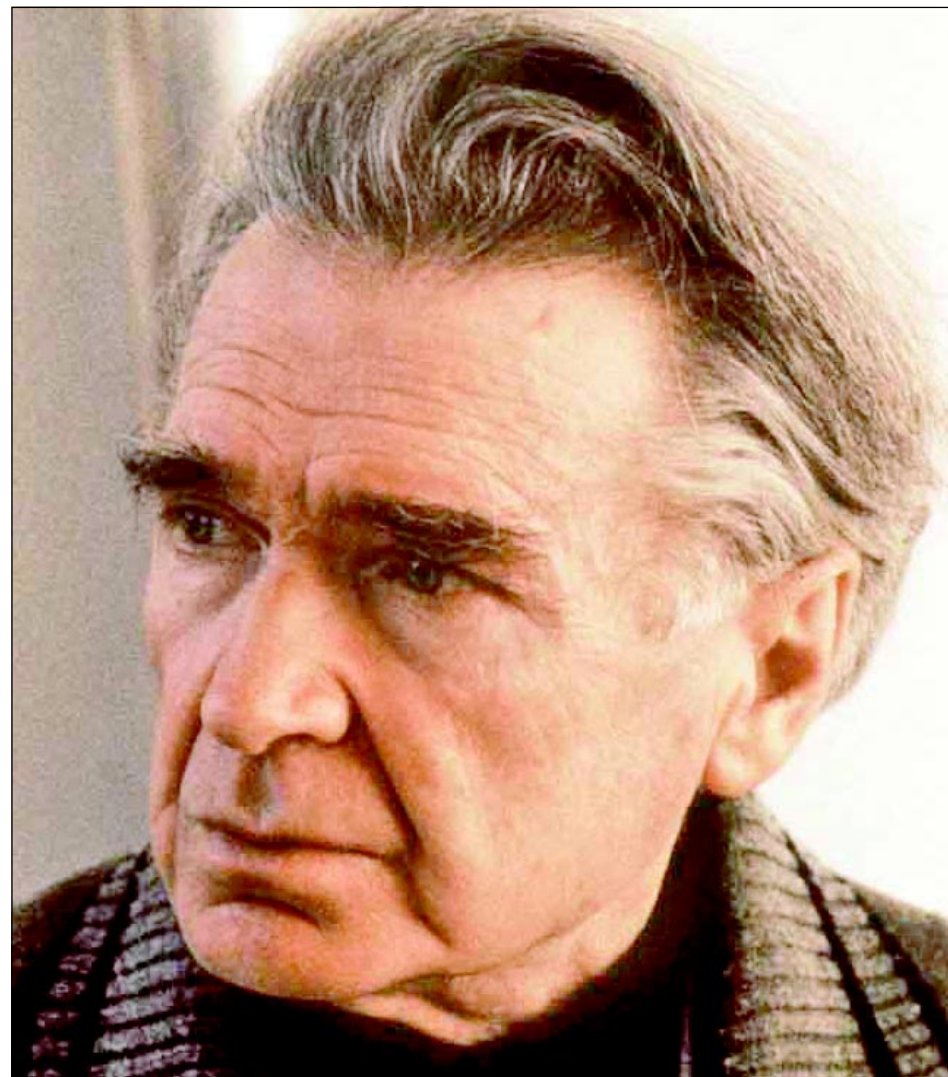
— Cred că numai diferențe de tensiune afectivă și empatie a lecturii. De pildă, noi palpităm infinit mai vibrant, aproape isteric (fie laudând, fie vituperând), la *Schimbarea la față a României*, în vreme ce francezii, în eternul lor nombrilism, sunt fascinați de strălucirea lingvistică și tăietura retorică extrasă, între altele, din somptuosul epistolar franțuzesc al veacului saloanelor. Pe noi ne interesează la modul copleșitor cărțile tipărite de Cioran până la plecarea din țară, văzând acolo, ca și în cazul lui Eliade, întreaga lui viitoare dezvoltare occidentală, alchimizată superb, e drept, dar exclusiv stilistic.

În schimb, Jean-François Revel sau Bernard Pivot n-aveau nicio treabă cu maniera în care citea Jeni Acterian *Lacrimi și sfinți*, captivați fiind ei de legătura cu gnoza, bogumilismul sau budismul, de filiațiile cu Cea-daaev, Pascal, Montaigne sau Chamfort. Unde suntem la paritate e-n domeniul angajării politic-dictatoriale: aici, da, fierul roșu n-a ezitat nici o secundă să sfârșie pretutindeni pe umărul operei verdictul unui "certain passé".

— *Care este interpretarea pe care o dați dumneavoastră operei lui Cioran?*

— Cum vă spuneam, *Le journal d'un douteur*, o confesiune continuă, o sfâșietoare scriere-de-sine sincopată bibliografic doar din rațiuni editoriale. Operă de scriitor, prea puțin de filozof, cu seducătoare striatii eretic-mistice. Iar în corespondență, ca și în *Istorie și utopie*, un sagace gânditor de geopolitică în siaj spenglerian. Ca să vă dau un *tuyau* spre a mă înțelege mai bine în acest caz, menționez că, pentru mine, din cei trei Mircea Eliade – istoricul religiilor, prozatorul și diaristul – cel din urmă e cel dintâi. Și chiar sufăr când îl văd pe savant așezat în prim-plan, ori când autorul jurnalelor și memoriilor e subsumat celui care ne-a călănit cu *Strada Mântuleasa*, *La țigănci*, *Noaptea de Sânziene* ș.c.l.

Alteori, când văd cu câtă înverșunare se întind pe decenii acuzațiile la adresa biografiei politice cioraniene și, deopotrivă, eliadești, în dauna exegezei ideilor, las la umbră *Caietele* și *Jurnalul portughez* pentru a etala în regim de urgență cărți precum

Le Mauvais Démon și *Traité d'histoire des religions*.

Una peste alta, sunt convins că viitorul exegetic al Generației '27, cu precădere al lui Cioran și Eliade, e departe de-a fi unul

sleit, ori definitiv deturnat de diferitele agende politice vizându-le biografia.

Interviu realizat de
CIPRIAN VĂLCAN

ÎN AMERICA

În lumea culturală de azi, se spune că dacă nu ești disponibil pe piața de carte din Statele Unite, nu exiști. Pe de altă parte, traducerea propriu-zisă nu-ți oferă garanția succesului — ea reprezintă doar premisa necesară și obligatorie pentru a intra în competiție.

În cazul unui autor atât de dificil precum Cioran, lucrurile sunt încă mai complicate: problemelor puse de traducere li se adaugă cele privind reputația de extremist (de dreapta) care l-au însoțit pe autor. În ciuda felului admirativ în care a scris despre el Susan Sontag, marea papesă a vieții intelectuale new-yorkeze din anii '70-'90, editurile din Lumea Nouă nu s-au grăbit să publice cărțile "scepticului de serviciu" exilat pe malurile Senei. Deși la sfârșitul deceniului al șaptelea și începutul deceniului al optulea apăruseră două cărți (*The Temptation to Exist*, 1969, *The Fall into Time*, 1970), ele n-au suscitât vreo atenție deosebită în lumea intelectuală a continentului nord-american.

O revigorare a interesului pentru Cioran e legată de inițiativele mult-regretatei Ilinca Zarifopol-Johnston, traducătoare a două dintre cărțile lui și autoarea unei excelente monografii (*Searching for Cioran*, 2009). Publicate de o editură extraordinară — University of Chicago Press —, cele două volume, *On the Heights of Despair / Pe culmile disperării* (1996) și *Tears and Saints / Lacrimi și sfinți* (1998) au reprezentat premisele unei receptări mai apropiate de cea binemeritată de marele filozof și contra-moralist.

O veste cu adevărat îmbucurătoare o reprezintă traducerea sistematică, începută în urmă cu doi-trei ani, de o prestigioasă editură din New York, Arcade Publishing, al cărei interes pentru Cioran datează încă din 1998, când a publicat *A Short History of Decay / Précis de décomposition*. Editura a fost înființată de un foarte respectat intelectual, Richard Seaver, traducătorul în Statele Unite al scrierilor în franceză ale lui Beckett. Astăzi, nivelul înalt al programului editorial e asigurat de Cal Barksdale.

Iată titlurile cioraniene tipărite de Arcade Publishing în ultimii doi ani: *Drawn and Quartered (Ecartèlement)* (2012, traducere de Richard Howard, cu o prefață de Eugene Thacker), *Anathemas and Admirations / Aveux et anathèmes*, (2012, traducere de Richard Howard, cu o prefață de Eugene Thacker), *All Gall Is Divided. The Aphorisms of a Legendary Iconoclast / Syllogismes de l'amertume*, (2012, traducere de Richard Howard), *A Short History of Decay / Précis de décomposition* (2012, traducere de Richard Howard, cu o prefață de Eugene Thacker), *The Trouble with Being Born / De l'inconvenient d'être né* (2013, traducere de Richard Howard), *The Temptation to Exist / La tentation d'exister* 2013, traducere de Richard Howard).

Nu ne rămâne decât să sperăm că acest proiect editorial va continua și că urmașul transilvano-lutetian al marilor moraliști francezi își va găsi binemeritata recunoaștere și pe Noul Continent.